

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra teologické a sociální etiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Poselství encykliky *Caritas in veritate* ve světle tradice sociální nauky církve a v kontextu aktuálních politických a ekonomických otázek

Vedoucí práce: PhDr. Roman Míčka, ThD.

Autor práce: Bc. Gabriela Podlešáková, DiS.

Studijní obor: Etika v sociální práci

Forma studia: kombinovaná

Ročník: II.

2012

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

19.03.2012

.....

Děkuji vedoucímu diplomové práce PhDr. Romanu Míčkovi, ThD. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Úvod.....	6
1 Politický vývoj světa od počátku 20. století a jeho vliv na rozvoj	9
1.1 Demokracie - fascinující naděje na lepší budoucnost	11
1.1.1 Konec historie nebo konec demokracie?	12
1.2 Mezinárodní instituce vznikající ve 20. století a jejich vliv na vývoj světa...	14
1.3 Rozvoj z pohledu globalizovaného světa	17
1.3.1 Globalizace – ani dobro ani zlo.....	23
1.4 Historický pohled na rozvojový svět v procesu globalizace	24
1.4.1 Ekonomická integrace v rozvojovém světě	25
1.4.2 Rozvojová spolupráce jako pomoc rozvojovým zemím	26
1.5 Dnešní ekonomický rozvoj ztrácí etický základ.....	28
1.5.1 Překážky na cestě k rozvoji	30
1.5.2 Udržitelný rozvoj jako možné východisko z globální krize	32
1.5.3 Index lidského rozvoje	33
1.5.4 Charta OSN je stále platná?	35
1.6 Chudoba jako nejpalčivější globální problém	35
1.6.1 Teorie k odstranění nerovnosti mezi chudými a bohatými.....	36
1.6.2 Populační růst versus ekonomická krize.....	38
1.6.3 Dynamika demografického růstu a udržitelnosti	39
1.6.4 Nepoměr mezi počtem obyvatelstva a životními prostředky	40
1.7 Vznik globální občanské společnosti není podmínkou úspěšného rozvoje ...	41
1.7.1 Otázka občanské společnosti	42
1.8 Technický rozvoj a jeho vliv na dnešní průmyslovou a konzumní společnost ..	43
.....	43
1.8.1 Masmédia – hrozba pro racionalitu člověka.....	45

1.8.2	Internet jako nová forma sociálního vyloučení	47
1.10	Životní prostředí – priorita, kterou musíme chránit.....	47
1.10.1	Změny klimatu v procesu globalizace	48
1.10.2	Odklon od energetiky jako možné řešení	49
1.10.3	Technika versus půda a voda.....	49
1.10.4	Konference spojených národů o životním prostředí a rozvoji, Rio de Janeiro, 1992.....	50
1.10.5	Ekologická politika versus odpovědnost	51
2	Sociální učení církve jako prostor pro pravdu a správný mravní základ.....	53
2.1	Princip lidské důstojnosti	54
2.2	Princip solidarity	54
2.3	Princip subsidiarity	55
2.4	Princip obecného blaha	57
2.4	Princip soukromého vlastnictví a všeobecného určení statků.....	58
3	Poselství encykliky Caritas in veritate v otázce integrálního rozvoje a její srovnání s pohledem encykliky Populorum progressio.....	59
3.1	Otázka integrálního rozvoje v rozmezí čtyřiceti let.....	61
3.2	Nedostatky společenských zdrojů jako příčina hladu	66
3.3	Ekonomický rozvoj a občanská společnost	68
3.4	Rozvoj národů, práva a povinnosti a životní prostředí	70
3.5	Spolupráce lidské rodiny.....	73
3.6	Rozvoj národů a technika.....	75
	Závěr	78
	Seznam použitých zdrojů:	81
	Abstrakt.....	85
	Abstract	86

Úvod

Rozvoj lidstva je tématem, které se bezprostředně týká oblasti sociální práce, neboť otázky rozvoje jsou řešeny nejen na celosvětové úrovni, ale také na úrovni jednotlivých států. Rozvoj by se měl orientovat na veškeré aspekty, v jejichž závislosti k němu dochází. Proto není možné, abychom byli imunní vůči globálním problémům, které sužují celý svět. V současnosti se již nejedná pouze o problémy, jakými jsou chudoba, hladomor, epidemie, nedostatek přírodních surovin, nízká úroveň vzdělání, ale také na společenské a morální hodnoty, na zamezení válečných konfliktů, rozvoj infrastruktury, boj proti terorismu a vlastně rozvoj v celé jeho velikosti.

Tématem práce „*Poselství encykliky Caritas in veritate ve světle tradice sociální nauky církve a v kontextu aktuálních politických a ekonomických otázek*“ bych chtěla poukázat nejen na poselství encykliky v rámci aktuálních problémů dnešní doby, ale také najít další pohledy ve směru politickém a ekonomickém. Cílem této práce je reflektovat pohled na některé globální problémy nejen prostřednictvím encyklik, ale také zaměřit spektrum politickým a ekonomických názorů a teorií a analyticky ukázat různost těchto pohledů v souvislosti s etickými aspekty a morálkou.

Práce nejprve nastiňuje problém rozvoje z hlediska vlivu různých ideologií, ale také mezinárodních organizací a institucí a dále jsou v práci rozvedeny některé globální problémy světa. Tyto globální problémy jsou analyzovány z různých pohledů ekonomických, hospodářských, sociálních teorií, ale také z pohledu různých církevních dokumentů, které svou dobou vzniku nastiňují různé úhly pohledu na tyto problémy. Bezpochyby musí následovat exkurz do základních principů sociálního učení církve, kdy tyto principy se dohromady prolínají každým problémem, které se v práci objevuje. Následně pak v návaznosti na sociální učení církve je práce věnována encyklice Benedikta XVI. *Caritas in veritate* (2009), která je soudobou a nejnovější sociální encyklikou z roku 2009 a orientuje se na problémy dnešní doby, ale zároveň se velmi často vrací k myšlenkám a teoriím svých předchůdců.

V encyklice je stěžejním tématem integrální rozvoj lidské společnosti a to z různých úhlů pohledu a s připomenutím nejdůležitějších aspektů, které rozvoj jako takový ovlivňují. Již v úvodu zde papež Benedikt XVI. poukazuje na důležitost lásky k bližnímu, která je základním stavebním kamenem jak spravedlnosti, tak i obecného blaha a principu subsidiarity. Tyto principy jsou nejdůležitějšími pro rovnoměrný a

udržitelný rozvoj člověka a společnosti jako takové a jsou také základní cestou sociálního učení církve. Dále zde hovoří o odkazu svých předchůdců (encyklika Pavla VI. *Populorum progressio* – o rozvoji národů) a obecně o II. vatikánském koncilu, který byl důležitým mezníkem jak v pohledu církve na společnost (ať už z jejího kulturního, ekonomického, společenského či politického hlediska), tak i v opačném pohledu, tedy společnosti na církev.

Diplomová práce se snaží proniknout do nejdůležitějších tezí v otázce rozvoje společnosti. Uvedením do celé problematiky rozvoje je první kapitola, která ukazuje nejen vliv historických událostí mezi největšími velmocemi na rozvoj, ale také vliv minulých režimů na rozvoj v dané době, ale také doznívání tohoto vlivu do dnešní doby. Dále jako důležitý článek v rozvoji jsou považovány mezinárodní instituce, společnosti a organizace a jejich rozvrstvení po celém světě. Rozdělení funkcí v otázce rozvoje v rámci Organizace spojených národů, Evropské Unie, ale také v rámci zahraniční rozvojové spolupráce České republiky je nedílnou součástí této práce.

Druhá kapitola je zaměřena nejen na rozvoj z pohledu sociálního učení církve, ale také na různorodost pohledů různých papežů z minulých let. Porovnání názorů na rozvoj v rozpětí cca šedesáti let zaujímá v této práci svůj význam, a to hlavně proto, že nám tyto pohledy ukazují změny, které provázely rozvoj lidstva v různých dějinných souvislostech.

Třetí kapitola je pak stěžejní k tématu práce, neboť se zabývá převážně interpretací názorů a aspektů rozvoje současné doby z pohledu papeže Benedikta XVI. v jeho encyklice o integrálním rozvoji lidstva *Caritas in veritate* (2009) a její srovnání s encyklikou papeže Pavla VI. *Populorum progressio* (1967). Neméně zajímavý se ukazuje více než čtyřicetiletý odstup od obou encyklik. Mnoho názorů, které jsou zde nastíněny, se často prolínají, ale také jsou často vyvraceny. Velmi zajímavé jsou nové pohledy papeže Benedikta XVI. na otázku rozvoje jako např. kulturologický přístup k odstranění nerovnosti mezi chudými a bohatými, kdy papež vidí podstatný faktor k odstranění nerovnosti lidský zdroj, na rozdíl třeba od Kellera, který více vychází z teorie závislosti a nevidí řešení v širším spektru možností, tím se jeho názor stává velmi radikálním.

K metodám zpracování této práce patří sekundární analýza dat, dostupné české i zahraniční literatury, internetové zdroje a dále statistické údaje. Stěžejní literaturu práce tvoří encyklika *Caritas in veritate* (Benedikt XVI.), encyklika *Populorum progressio* (Pavel VI.), *Cesta k solidaritě* (C. Martinek), *Perspektivy globalizace* (V. Mezřícký),

Globalizace (V. Mezřický), *Mezinárodní organizace a režimy* (Š. Waisová), *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, *Politická sociologie* (K.B. Müller), *Etika seberealizace osobních vztahů a politiky* (F. Furger), *Člověk a jeho postavení ve světě* (J. Poněšický). Z internetových zdrojů byly zásadní stránky Ministerstva zahraničních věcí české republiky, Organizace spojených národů a Radio Vaticana.

1 Politický vývoj světa od počátku 20. století a jeho vliv na rozvoj

Počátek 20. století byl jak ve světě, tak i v Evropě obdobím relativního klidu. Významným a ekonomicky silným centrem se stalo Rakousko-Uhersko. Stabilizovaný stav narušila první světová válka, která byla první vlnou geopolitických změn ve světě. Z tohoto hlediska došlo k několika změnám. Jednak rozdělení moci ve světě, kdy se do popředí dostala Británie, Francie a Spojené státy americké. Další změnou byla změna politické mapy Evropy, neboť došlo k rozpadu Rakouska-Uherska a tím vznikla řada dalších menších států (Jugoslávie, ale také Československo). A tou poslední, neméně důležitou změnou, byl zánik carského Ruska, v důsledku vítězství bolševické revoluce, a vznik Sovětského svazu, s nímž se v některých dalších zemích Evropy ustanovil totalitní politický systém.¹

Druhou vlnu geopolitických změn přinesla druhá světová válka. V Německu se rozvinul další totalitní režim, založený na fašistické a nacistické ideologii, jehož hlavním cílem bylo ovládnutí nejen sousedních, ale i dalších zemí. Docházelo i k okupaci některých asijských a tichomořských území. Důsledkem druhé světové války byl pád fašismu a spojenectvím demokratických států Evropy a Ameriky společně se Sovětským svazem, došlo k zásadně novému uspořádání světa.²

Sovětský svaz jako jediný z vítězných mocností, uplatnil územní nároky na své sousední země (Československo, Polsko, Finsko, Rumunsko atd.). Svět se rozdělil na dva vojensko-politické bloky s velmi různorodým politickým, ekonomickým a společenským zřízením. Svět se rozdělil na demokratický Západ v čele se Spojenými státy americkými a socialistický Východ ovládaný Sovětským svazem.³

Největší dopad na rozvoj celého světa měla studená válka. S rozdělením na „bipolární svět“ přišla imunita vůči změnám a nebylo možné dojít ke shodě ve společných zájmech. Nesourodost, nespolupráce, věčný boj o moc a získání dalších zemí na svou stranu těchto velmocí, dovedla svět k mnoha válkám a krizím, které ovlivnily rozvoj zemí, ve kterých se tyto konflikty konaly.⁴

---

¹ Srov. ŠLACHTA, M., *Ohniska napětí ve světě*, s. 4.

² Srov. tamtéž, s. 5.

³ Srov. tamtéž, s. 5.

⁴ Srov. HÝBNEROVÁ S., *Mezinárodní vztahy po roce 1945*, s. 9.

Z historie víme, že studená válka byla odpovědí USA na snahu Sovětského svazu podmanit si Evropu a Středomoří. USA byla ochotna přijmout svět (jak si studenou válku vysvětlují neomarxisté či izolacionisté), který by byl založen na mírových a demokratických principech Charty OSN (na tomto základě byla založena obranná koncepce NATO). Pravdou však zůstává, že Spojené státy a politikové stojící v čele nebyli po druhé světové válce dostatečně připraveni na to, že se USA stane prvořadou světovou velmocí. Došlo k problému umět rozlišit, jaké zájmy jsou nejdůležitější a jaké méně důležité.⁵

Ústřední ideou socialismu bylo „každý podle svých možností, každému dle jeho potřeb“. Kapitalismus vytváří spíše pevnou pozici, společenská nerovnost, nezaměstnanost a nespravedlnost jsou brány jako nezvratné skutečnosti. Je dost pravděpodobné, že i úspěchy kapitalismu uvadnou, ale zatím nikdo nepřišel s novou ideologií, která by byla schopna nahradit dnešní kapitalismus.⁶

Třetí geopolitickou změnou byly roky 1989-1991, kdy došlo k pádu komunistických totalitních režimů v Evropě a také v Sovětském svazu. V jednotlivých zemích sovětské bloku docházelo k politickému a ekonomickému přechodu k demokracii a k tržnímu hospodářství. V každé zemi tento proces probíhal s jinou rychlostí a některé země se dosud zcela neoprostily od všech prvků starého systému. Zatímco v Československu proběhlo rozdělení na Česko a Slovensko v klidu, rozpad Jugoslávie předznamenal stálou hrozbu jaderného konfliktu a ukázal, že je stále ohrožen klid a mír ve světě.⁷

Ani v dnešní době bychom neměli přehlížet změny světového uspořádání po druhé světové válce. O jedné z nich, která „svědčí o tom, jak výrazná je diskontinuita a historický posun charakterizuj mezinárodní politiku posledních desetiletí“, pojednává Robert Jervis. Evropské státy dnes neválčí. I když někteří političtí komentátoři mohou mít námitky, obecně platí, že demokratické vlády nepůjdou proti jiné demokratické vládě. Tento posun také popisuje Robert Cooper (někdejší poradce pro zahraniční záležitosti Tonyho Blaira) a optimisticky se přidává na stranu těch, kteří oslavují zrození „postmoderního světového systému“ práva, spravedlnosti a občanství. Světa, kde pokud to jinak nepůjde, bude muset Západ „znovu sáhnout po starých osvědčených prostředcích, které známe z minulosti: ‚donucování, preemptivní válce a úskokům‘, a

---

⁵ Srov. HÝBNEROVÁ S., *Mezinárodní vztahy po roce 1945*, s. 28.

⁶ Srov. KRUGMAN, P., *Návrat ekonomické krize*, s. 18,19.

⁷ Srov. ŠLACHTA, M., *Ohniska napětí ve světě*, s. 6.

ukázat všem, co stále ještě žijí v devatenáctém století, kdy každý stát hrál čistě za sebe, zač je toho loket“.⁸

1.1 Demokracie - fascinující naděje na lepší budoucnost

K rozvoji demokracie vedla myšlenka rovnosti obsažená v *Písmě svatém* „Svůj zákon jim dám do nitra, vepíši jim jej do srdce. Budu jim Bohem a oni budou mým lidem. Už nebude učit každý svého bližního a každý svého bratra: Poznávejte Hospodina! Všichni mě budou znát, od nejmenšího do největšího z nich, je výrok Hospodinův. Odpustím jim jejich nepravost a jejich hřích už nebudu připomínat.“⁹

Papež Lev XIII. zdůrazňoval budování politiky na náboženských a mravních hodnotách. Požadoval uspořádání společnosti na základě rozdělení moci zákonodárné, výkonné a soudní. Tím prosazoval právní stát, v němž vládne zákon a ne libovůle člověka. Ani tím však nebylo rozhodnuto, že demokracie je to pravé. Příklon k demokracii nastal až v období utrpení způsobené nacismem a vyhlazovacími tábory. Papež Pius XII. ve svém vánočním poselství v roce 1944 poukázal na nutnost najít takovou formu politického soužití, která zabezpečí právo důstojnosti a svobody každému člověku. Pastorální konstituce *Gaudium et spes* (1965) vyzdvihuje demokracii jako systém, který je ve shodě s lidskou přirozeností a která umožňuje všem, podílet se svobodně a aktivně na stanovení právních výkladů politického společenství, na řízení veřejných záležitostí, na vymezení pole působnosti a cílů různých institucí a na volbě vládních činitelů.¹⁰

Papež Jan XXIII. ve své encyklice *Pacem in terris* (1963) konstatoval, že lidská společnost potřebuje zákonnou autoritu, která by udržovala spravedlivý řád a dbala o obecné blaho. Autorita vyplývá z mravního řádu, který má za svůj počátek a cíl Boha. Nauka, že autorita pochází od Boha, je slučitelná s každou demokratickou formou vlády. Znamením doby je demokratická forma státu, v němž jsou nositelé veřejné moci svobodně voleni všemi občany, ústava obsahuje soubor základních lidských práv i způsob volby ústavních činitelů. Občané si však musí být vědomi své vlastní důstojnosti,

---

⁸ CHOMSKY N., *Hegemonie nebo přežití*, s. 84-85.

⁹ MARTINEK, C., *Cesta k solidaritě*, s. 187.

¹⁰ Srov. MARTINEK, C., *Cesta k solidaritě*, s. 187-189.

musí se účastnit veřejného života a dbát, aby byla zachována jejich nedotknutelná práva daná ústavou. Hospodářský pokrok musí provázet i pokrok sociální.¹¹

Nelze ovšem popřít, že i demokratický model státu má své slabosti. Předpokladem demokracie jsou cílevědomí občané, kteří přijímají odpovědnost za sebe, svou rodinu, za společenství a za stát, mají vizi spořádané společnosti, jejímž ideálem je politická, náboženská a rasová snášenlivost a sociální spravedlnost. Masaryk tuto vizi viděl v mottu: „Nebát se a nekrást.“ Platón zase kritizoval demokracii z důvodu, že má stejnou váhu hlas moudrého i hlupáka. To považoval za možné ohrožení demokracie. Demokracie je také ohrožena osobami, které se snaží zviditelnit i přes nepříslušnost k jakémukoli ideologickému programu a jejichž cílem je touha po absolutní moci, k níž se mohou dostat i demokratickou cestou. Historickým důkazem takového ohrožení byl A. Hitler, který využil své pozice kancléře v pravicové koaliční vládě.¹²

Předpokladem demokracie je mravní étos, který ovšem v současné době v celém světě prodělává krizi. V žádné společnosti dosud neexistuje takový princip, který by byl schopen vykonávat základní funkci, kterou dosud plní náboženství jako princip kulturní jednoty a tvůrce morálních hodnot.¹³

1.1.1 Konec historie nebo konec demokracie?

Zatímco co politické ideologie hovoří o roztržtění národních států pod procesem globalizace, utváření občanské společnosti v kyberprostoru (vznikem komunikačních technologií a sociálních sítí) a globálním kapitalismu, který má bez demokratické kontroly sebezničující tendence, je demokracie stále považována za cestu, která při dodržování všech základních principů tohoto systému, bude cestou správnou. Negativních aspektů demokracie se ukazuje postupem času čím dál tím víc. Například neoliberalisté zdůrazňují, že „stát je na rozdíl od soukromého sektoru špatný hospodář“. To vychází z masivní korupce a privatizací veřejných statků (oblastí důchodového systému, zdravotnictví, sociálních služeb apod.). Tím poukazují na potřebu občanské společnosti v demokratické vládě. Ale také podotýkají, že vznikající autoritářské síly, se

---

¹¹ MARTINEK C., *Cesta k solidaritě*, s. 81.

¹² Srov. MARTINEK, C., *Cesta k solidaritě*, s. 189-190.

¹³ Srov. tamtéž, s. 191-192.

zejména v rozvojových zemích projevují neliberální demokracií. Už i Platón, který demokracii kritizoval, ji charakterizoval (*políteia*) jako občanskou správu.¹⁴

Pehe se domnívá, že „v dnešní době je spíše problémem současná liberální demokracie, která se stává stále více iluzí. Konají se volby, máme svobodu slova, ale jednotlivci a dokonce celé „demokratické“ státy mají stále menší možnost cokoliv ovlivnit. Moderní svět dnes řídí experti, leckdo by tedy mohl usoudit, že je načase přestat hrát politickou hru na demokracii, především proto, že základní svobody člověka mohou být ústavně zaručeny i bez politických vlád.“¹⁵

Naproti tomu sociální učení církve se nedívá na demokracii očima ideologií, ale vyžaduje spíše náboženské a mravní hodnoty, uspořádání moci a právní stát. Na základě negativních a antihumánních jevů, které přinesly totalitní režimy (nacismus a komunismus), sociální učení církve zdůrazňuje lidskou důstojnost a svobodu, lidskou přirozenost a podíl aktivní a svobodné účasti občanů. Zákonná autorita by měla vycházet z mravního řádu, základních lidských práv a vlastní důstojnosti všech.

„Socialismus považuje jednotlivce jen za nástroj a molekulu společenského organismu, takže jeho blaho je plně podřízeno fungování hospodářsko-společenského mechanismu; zároveň panuje názor, že právě tohoto blaha lze dosáhnout nezávisle na svobodném rozhodování jednotlivce a zcela bez jeho osobní a přímé odpovědnosti za dobro a zlo. Člověk je tak redukován na komplex společenských vztahů, ztrácí se pojem osoby jako samostatného subjektu morálního rozhodování, který právě tím vytváří společenský řád.“¹⁶

Potřebu jiného režimu než kterým byl socialismus, odhalil papež Lev VIII. ve své encyklice *Rerum novarum* (1891). „Aby se odpomohlo tomuto zlu, socialisté, podniklivě nenávisť chudých proti bohatým, prohlašují, že se má soukromé vlastnictví zrušit a místo toho z majetku jednotlivců učinit společný majetek všech a že by jej spravovali ti, kdo stojí v čele obcí nebo států. Takovým převodem majetku od soukromých osob na společnost se může podle jejich názoru vyléčit nynější nesnesitelný stav, protože se jmění i výhody rozdělí rovnoměrně mezi občany. Avšak jejich plán je naprosto nezpůsobivý tento rozpor úspěšně vyřešit; dokonce by znamenal pro dělnické vrstvy poškození.

---

¹⁴ Srov. *Konec historie nebo konec demokracie?* [online]. Poslední aktualizace 2011, [cit. 22.3.2012]. Dostupné na: <http://denikreferendum.cz/clanek/12052-konec-historie-nebo-konec-demokracie>

¹⁵ Srov. tamtéž.

¹⁶ JAN PAVEL II., *Centesimus anus*, čl. 13.

Mimoto je nespravedlivý, protože se dopouští násilí na zákonných majitelích. Vnáší zmatek do života státu tím, že ukládá státní moci úkoly, které jí nepřísluší.“¹⁷

Jan Pavel II. v encyklice *Centesimus annus* (1991) hovoří o tom, že „církve si váží systému demokracie, protože zajišťuje účast občanů na politickém rozhodování, zaručuje ovládaným možnost volit a kontrolovat své vlády a v případě nutnosti je pokojnou cestou vyměnit. Nemůže proto schvalovat vytváření úzkých vůdčích skupin, které si uzurpují moc na základě svých zvláštních zájmů nebo ideologických záměrů. Pravá demokracie je možná pouze v právním státě a na základě správného pojetí člověka. Vyžaduje vytvoření nezbytných předpokladů pro podporu jednotlivců výchovou a vzděláváním ve jménu pravých ideálů a rovněž pro podporu "subjektivity" společnosti vytvářením struktur účasti a spoluodpovědnosti. Dnes se projevuje sklon k tvrzení, že agnosticismus a skeptický relativismus jsou filozofií a základním postojem, jež odpovídají demokratickým politickým formám, a že všichni, kteří jsou přesvědčeni, že znají pravdu a trvají na ní, nejsou z demokratického hlediska důvěryhodní, protože neakceptují, že pravda je určována většinou, případně že kolísá podle rozdílné politické rovnováhy. V této souvislosti je třeba říci, že neexistuje-li žádná konečná pravda, která řídí politické jednání a dává mu orientaci, lze ideje a přesvědčení snadno zneužít pro mocenské účely. Jak dokazuje historie, demokracie bez hodnot se snadno mění v otevřenou nebo skrytou totalitu.“¹⁸

Na druhou stranu ovšem Jan Pavel II. v encyklice *Centesimus annus* (1991) poukazuje na krizi demokracie, která nenaplnuje princip obecného blaha. Cestu k obecnému blahu zastíňují mocenské zájmy, korupce a privilegia, která vyvolávají nedůvěru a ta zapříčiňuje neochotu lidí účastnit se na politickém životě. Síly agresivity a násilí, které hrozí zničit náš svět, jsou přímým důsledkem hladovění a frustrace duchovní podstaty člověka.

1.2 Mezinárodní instituce vznikající ve 20. století a jejich vliv na vývoj světa

Zásadním předpokladem pro vývoj mezinárodních institucí byl neúspěch Spojených národů předejít dalšímu válečnému konfliktu. První světová válka silně zasáhla

---

¹⁷ LEV VIII., *Rerum novarum*, čl. 3.

¹⁸ JAN PAVEL II., *Centesimus annus*, čl. 46.

ekonomickou situaci světa, kdy meziválečná ekonomická krize měla obrovský dopad na hospodářské, sociální a politické důsledky v mezinárodním systému. V meziválečném období se formovalo společenství, jehož základy vytvořila protihitlerovská koalice. V období druhé světové války vyvstaly požadavky na nutnost jednat o budoucím poválečném uspořádání mezinárodních vztahů, neboť se projevíly jak nové bezpečnostní a ekonomicko-sociální výzvy, tak i zkušenosti let předešlých. Závěrem jednání protihitlerovské koalice bylo zřízení *Organizace spojených národů* (OSN) v roce 1945. Založení OSN bylo odezvou na rozklad světa v době první světové války. Založení této celosvětové organizace představovalo veliký pokrok v dějinách organizace a institucionalizace mezinárodních vztahů. V rámci systému OSN se podařilo vytvořit komplexní institucionální strukturu, kterou tvoří nejen šest hlavních orgánů (*Valné shromáždění, Rada bezpečnosti, Sekretariát v čele s generálním tajemníkem, Ekonomická a sociální rada, Poručenská rada a Mezinárodní soudní dvůr*), ale také řada dalších pomocných orgánů a přidružených agentur. Základními tématy OSN jsou např. mezinárodní bezpečnost, udržení míru, otázky a problémy ekonomického rozvoje a stability, sociální a kulturní oblast, atd.¹⁹

Organizační struktura OSN, která pokrývala „pouze“ uvedené oblasti, byla doplněna tzv. *brettonwoodskými měnovými a ekonomickými institucemi*, které měly za úkol zamezit dalším celosvětovým ekonomickým krizím, destabilizaci jednotlivých ekonomik států a národních měn a orientovat se rovněž na podporu ekonomického rozvoje, zahraničního obchodu a přitom odstranit obchodní bariéry. Na základě jednání poválečného hospodářského uspořádání světa byla uspořádána v roce 1944 konference Spojených národů v Bretton Woods (USA), kde vznikla soustava mezinárodních ekonomických režimů a organizací mezi něž patří např. Všeobecná dohoda o clech a obchodu (GATT), jejíž cílem bylo odstranění protekcionismu z jednotlivých národních ekonomik, dále pak *Mezinárodní měnový fond* (MMF) pro zajištění směnitelnosti měn a *Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj* (IBRD), která měla formou půjček poskytnout pomoc pro válkou zničené země.²⁰

Funkčnost těchto institucí byla narušena neshodami mezi západem a východem a vznikem dvou ideologických bloků. Obranou západu proti východu a opačně, bylo zanevření na mezinárodní instituce a orientování se více na instituce regionální, které fungovaly hlavně na principu ideologie a bezpečnosti. Často byly zaměřeny proti členům

---

¹⁹ Srov. WAISOVÁ, Š., *Mezinárodní organizace a režimy*, s. 54-55.

²⁰ Srov. tamtéž, s. 55-56.

druhého bloku. Zatímco však západ byl i v případě regionálních institucí „svobodný“ (členství států bylo dobrovolné), Sovětský svaz členství v těchto institucích vnucoval. Tím došlo k tomu, že západ směřoval více ke spolupráci v oblasti bezpečnosti a ekonomické oblasti, naopak u východu se jednalo o jakýsi způsob kontroly členských států a o možnost intervence uvnitř východního bloku.²¹

Institucionalizace vztahů v rámci transatlantického společenství po druhé světové válce, která byla iniciována Marshallovým plánem pro ekonomickou obnovu Evropy, neboť obavy ze šíření východního bloku a možnosti znovusjednocení Německa, vedla k ustanovení *Rady Evropy* (1949) a vzniku *Evropského společenství uhlí a oceli* (1951/1952). K plnění Marshallova plánu byla vytvořena v roce 1948 *Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci* (OEEC) a vstoupení platnosti Římských smluv v roce 1958 vzniklo *Evropské hospodářské společenství* (EHS) a *Evropské společenství pro atomovou energii* (Euroatom), v roce 1959 pak *Evropské sdružení volného obchodu* (EFTA). Naproti tomu v USA v roce 1948 vznikla *Organizace amerických národů* (OAS), jejímž cílem byla hlavně bezpečnostní a ekonomická spolupráce. Stejně tak jako v Evropě a na amerických kontinentech, tak i v dalších zemích světa procházela institucionalizace krizí, ovlivněnou studenoválečnou konfrontací.²²

Zlom nastal v první polovině šedesátých let, kdy na africkém kontinentě proběhla hromadná dekolonizace, a zdvojnásobil se počet nezávislých států. Vstup těchto států do mezinárodních vztahů vnesl nové otázky do mezinárodní politiky (např. otázku udržitelného rozvoje, problém zadluženosti, populační a zdravotní problematiku apod.). Dalším zlomem byla politika mírového soužití USA a SSSR po karibské krizi. Při dekolonizaci v Africe se vytvořil prostor pro sdružování afrických (i neafrických) rozvojových států na mezinárodní úrovni. Rozvojové státy třetího světa vytvořily v rámci OSN uskupení *G77 (Group of 77, dle počtu zúčastněných států)*. Hlavní problematikou, kterou toto uskupení řešilo, byly zájmy bývalých kolonií – mezinárodní podpora rozvoje, odstranění chudoby, nárůst populace, šíření epidemií apod. Pod vlivem tohoto uskupení byly v rámci OSN vytvořeny *Konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD)* a *Rozvojový program OSN (UNDP)*. Hlavním úkolem těchto organizací bylo zvýšit podíl států třetího světa na světovém obchodě, snížit jejich hospodářskou závislost a pomoci financovat programy v ekonomicky slabých oblastech.²³

---

²¹ Srov. WAISOVÁ, Š., *Mezinárodní organizace a režimy*, s. 56-57.

²² Srov. tamtéž, s. 57.

²³ Srov. tamtéž, s. 60.

1.3 Rozvoj z pohledu globalizovaného světa

V předešlé kapitole byla jakýmsi krátkým historickým exkurzem nastíněna problematika vývoje celého světa v minulém století z pohledu institucionalizace a mezinárodních organizací.

V této části kapitoly je nutné si vymezit pojem rozvoj. „Trvale udržitelný rozvoj – české vyjádření anglického pojmu „sustainable development“ specifikují sociologové jako vývoj společnosti, který poskytuje současným generacím možnost uspokojovat své potřeby tak, aby i budoucí generace měli stejné možnosti k uspokojování svých potřeb. V podstatě se jedná o rozvoj, který jak současným, tak i budoucím generacím dává možnosti k uspokojení jejich potřeb, ale přitom není devastována příroda a jsou zachovány přirozené funkce ekosystému.²⁴

Dle *Deklarace o právu na rozvoj* z roku 1986 je „rozvoj komplexní ekonomický, sociální, kulturní a politický proces, který usiluje o stálé zlepšování blaha všeho obyvatelstva a všech jednotlivců na základě jejich aktivní, svobodné a významné účasti na rozvoji a ve spravedlivém rozdělování z toho vyplývajícího užítku, ...“²⁵

Koncept lidského rozvoje však klade důraz na lidské schopnosti. V zásadě se však jedná o to, abychom prožili dlouhý a zdravý život, měli možnost se vzdělávat a zajistili si důstojný život přístupem k základním potřebám. Tato východiska deklaroval v 90. letech 20. století *Rozvojový program OSN*, který charakterizoval sedm úrovní rozvoje. Z ekonomického pohledu se jedná o základní příjem, sociální síť pro chudé, přijatelné pracovní podmínky a mzda. Z pohledu osobního sem byla zahrnuta ochrana před násilím ze strany státu, skupin a jednotlivců, z pohledu komunitního pak před etnickým či skupinovým útokem. Z hlediska zdravotního pohledu konstatuje jako podstatnou dostačující výživu, nezávadnou pitnou vodu a základní lékařskou péči pro všechny. Dále hledisko environmentální zdůrazňuje zajištění čistého a bezpečného životního prostředí a v neposlední řadě hledisko politické, kde mluvíme převážně o ochraně před politickými represemi, mučením, porušováním lidských práv, zajištění práva volit a být volen. Všechny tyto hlediska rozvoje jsou podstatné a potřeba je definovat a dodržovat, zajišťuje trvale udržitelný rozvoj pro další generace, nejen pro nás.²⁶

²⁴ MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*, s. 956.

²⁵ *Deklarace o právu na rozvoj* [online]. Poslední aktualizace 2011, [cit. 16.3.2012]. Dostupné na: [www.<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pravu-na-rozvoj.pdf>](http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pravu-na-rozvoj.pdf).

²⁶ Srov. *Globální problémy a rozvojová spolupráce:...*, s. 103.

I z pohledu mezinárodní spolupráce je důležité dbát na jistá pravidla. Dle Benedikta XVI. je založena na lidech, kteří se bezesporu nejvíce podílejí na ekonomickém a lidském rozvoji. Ale jejich solidaritu je nutné aplikovat přímo na místě, nejen doprovázením vzděláváním, ale také proječováním respektu. Mezinárodní organizace by měly efektivně využívat své prostředky převážně k pomoci, ale v současné době je byrokracie a administrativa nejnákladnějším aparátem provozu mezinárodních organizací. Bylo by tedy vhodné, aby se tyto organizace více soustředily na transparentnost, poskytovaly veřejnosti informace o vynaložených prostředcích a obsahu svých programů.²⁷

Nejvýznamnějším procesem dnešní celosvětové politiky v oblasti rozvoje se stala bezesporu globalizace. Termín globalizace byl uznán zhruba v polovině 80. let. Jedna z definic globalizace zní jako „soudobé transformační etapy v dlouhodobém vývojovém procesu světové civilizace, ve kterém dochází v závislosti na technickém rozvoji k dynamickému překonávání lokálně vázaných a relativně izolovaných lidských idejí a aktivit ve směru univerzalizace některých z nich.“ Někteří používají jako synonymum pojmu globalizace termíny „internacionalizace“ a „multilateralismus“. P. Dicken však nevidí totožnost mezi těmito procesy a globalizaci charakterizuje jako komplexnější a pokročilejší formu internacionalizace, která zahrnuje i funkcionální integraci mezinárodně rozptýlených aktivit. Multilateralismus pak specifikuje L.A. Wintere jako světovou ekonomiku, která se odráží v chování jednotlivých zemí, a to v míře, v jaké se tyto země chovají „multilaterálně“. Takové chování zahrnuje nejen negativní přístupy, jakými jsou diskriminace v obchodní politice, ale také přístupy pozitivní, které se dotýkají hlavně volného obchodu a absence diskriminace.²⁸

Za nedílnou součást globalizace ve světě je považován také regionalismus. R. E. Baldwin říká, že se na regionalismus musíme dívat z pohledu procesu integrace, která z globálního hlediska sice vede k propojování a k růstu soudržnosti jednotlivých částí světové ekonomiky, z regionálního hlediska však přispívá k vytváření těsnějších vazeb mezi několika národními státy.²⁹

Z pohledu procesů globalizace a regionalizace zahrnuje světová ekonomika tři úrovně trhů. Nejvyšší úrovní je mezinárodní trh kapitálu, na druhé rovní je několik regionálních uskupení, jejichž hlavním úkolem je harmonizace pohybu zboží a služeb, řízení obecných

---

²⁷ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 47.

²⁸ CIHELKOVÁ, E., *Světová ekonomika: Regiony a integrace*, s. 15.

²⁹ Tamtéž, s. 15.

vnějších cel a společná nařízení, která usilují o vytvoření společného trhu. Nejnižší úrovní jsou národní vlády, které se snaží regulovat trh práce za podmínek, kdy kapitál je determinován mezinárodními rozdíly v úrokových sazbách (návrstnost přímých zahraničních investic) a trh se zbožím je více regulován na regionální úrovni.³⁰

Globalizace je často charakterizována jako nutnost, která v případě vzniku volného trhu zajistí hospodářský růst, snížení cen a tím i životních nákladů. Ale bude tomu tak doopravdy? Neregulovaný obchod znamená výběr nejlevnějšího producenta pro výrobní zakázku. Tím dojde ke snížení výrobní ceny a současně příjmu obyvatel. A výsledek? Relativní růst životních nákladů. Tato cesta vede spíše k prohlubování chudoby.³¹

V souvislosti s negativy, které vyplývají ze zkušeností, se velmi často ukazuje více kritika globalizování světa. J. Keller například proces globalizace vidí jako určité pokračování rozvoje modernizace a racionalizace společností v celosvětovém měřítku. Dle jeho pohledu, většina lidí globalizaci vyzvedává pro její nové technické možnosti (rozvoj informačních technologií, nové ekonomické možnosti zapříčiněné deregulací trhu – ohledně zboží, služeb a kapitálu).³²

Společnost si dle J. Kellera velmi zakládá na pojmu modernizace. V podstatě jakákoli technologie, která bude nazvána moderní, je správná a to vyplývá z toho, že dnes se příliš neřeší pojem správnosti. Právě pojetí moderní, odsouvá vše na druhou stranu. Lidé jsou lapeni do současné podoby světa, mají svůj životní styl a standard, který nechťejí měnit a jsou s ním naprosto spokojeni. Otázkou, kterou si J. Keller klade, zůstává, co má být tím přínosem modernizace? První fáze modernizace (přišla po 2. světové válce a její vrchol nastal v osmdesátých letech 20. století) a jejím hlavním cílem byl vzrůst sociálního státu. Avšak druhá fáze modernizace, která nastoupila koncem 20. století, charakterizovala stávající proces modernizace jako již nemoderní a zdůrazněna byla potřeba nového přístupu k modernizaci, jehož hlavním bodem byla redukce sociálního státu. Zajímavým tedy zůstává, že cíl obou těchto fází byl stejný, ekonomický růst, větší svoboda a blahobyt pro všechny. Ale v konečné fázi se celý svět k těmto cílům pouze přiblížil, naplněny nebyly.³³

---

³⁰ Srov. CIHELKOVÁ, E., *Světová ekonomika: Regiony a integrace*, s. 25.

³¹ Srov. ROBEJŠEK, P., *Svět viděný z Řípu*, s. 28.

³² Srov. KELLER, J., *Vzestup a pád středních vrstev*, s. 61.

³³ Srov. KELLER, J., *Teorie modernizace*, s. 9-11.

Domnívá se tedy, že postoj společnosti k revolučnosti globalizace je velmi nadhodnocen. Pro něj je globalizace, i přes svou expanzi, nezvratnost a nezadržitelnost, proces, který nezmírní patologie moderní doby.³⁴

Podobně na globalizaci nahlíží také Mezřický, V., který z historického pohledu charakterizuje společnost jako tradiční, založenou na bezprostředním kontaktu mezi lidmi a jejich vzájemné důvěře. Následovala modernizace společnosti (vycházejíc z toho, že žádná tradiční společnost neexistovala a jednalo se o pouhé seskupení lidí), kdy se hlavní důraz kladl na ekonomický růst a individualizaci za podpory sociálního státu, později za značné redukce sociálního státu. Proces globalizace však ukončil jak tradiční společenské uspořádání, tak i modernizaci společnosti a jsme ve stavu, kdy podstatou nejsou ani interpersonální vztahy či důvěra, ale boj o moc ve světě, ekonomický růst a vyrovnání se s globálními problémy.³⁵

Jako podstatný vidím pohled na globalizaci dvou současných největších českých státníků. Exprezident Václav Havel byl spokojen, jak se Evropa stále utužuje a sjednocuje. Vyžaduje si to současná globalizace. Evropa by ale neměla být jen soustátím, které spojuje společný obchod, ale rád by ji viděl i jako blok se stejnými hodnotami a mravními základy. Taková Evropa by pak mohla být vzorem a poučením pro ostatní svět, tak aby se podobné nadnárodní celky utvořily i na jiných kontinentech. Optimální politický řád nadcházejících desítek let viděl Havel právě ve spolupráci nadnárodních a kontinentálních entit, kdežto národy jsou podle něj domovem nacionalistických běsů.³⁶

Zároveň se však nespokojí jen se spoluprací národů v ekonomické sféře, jeho vize příštího světa jsou nadnárodní celky, které budou mít i společný hodnotový systém. Říká, že je nutný „odklon od kultu zisku, jakož i odklon od nebezpečně nekonceptního osídlování Země a bezhlavého drancování planety neohlížejícího se na životní prostředí a zájmy budoucích generací, ale i důmyslné šetření energií, kdy se úspěch státu neměří růstem její spotřeby, ale naopak jejím klesáním.“³⁷

Naproti tomuto názoru, současný prezident Václav Klaus si všímá náznaků, indicií a trendů současného světa a na základě toho vyslovuje svoji představu příštích let. Klaus naznačuje, že nás čeká budoucnost, kdy budou do důsledků dotaženy jevy, které už dnes vidíme kolem sebe a které on sám vždy hodnotil negativně – multikulturalismus, diktát

---

³⁴ Srov. KELLER, J., *Vzestup a pád středních vrstev*, s. 61.

³⁵ Srov. MEZŘICKÝ, V., *Globalizace*, s. 93.

³⁶ *Svět směřuje k totalitní globální vládě*, tvrdí Havel i Klaus. [online]. Poslední aktualizace 2011, [cit. 18.3.2012], Dostupné na: <http://euportal.parlamentnilisty.cz/>.

³⁷ Tamtéž.

nevládních organizací (NGOs), křivení klasického kapitalismu, soudcokracie. To vše povede k destrukci národních států a k dalšímu oslabování parlamentního systému zastupitelské, nepřímé demokracie. To vše zároveň vytvoří předpoklady pro světovou vládu.³⁸

Klaus nekritizuje globalizaci (jako Havel), považuje ji pouze za „zdola a spontánně se šířící internacionalizaci lidských aktivit všeho druhu na základě nových informačních a dopravních aktivit“. Kritizuje naopak „vědomě konstruované rušení národního státu ve prospěch subkontinentálního, kontinentálního či dokonce globálního vládnutí“.

Klaus otevřeně mluví o „rodící se světové vládě“. Ta podle něj povede k „nějaké nové formě nedemokracie, ne-li totality.“³⁹

Pro Havla bylo tím nejhorším zlem, které nám Západ importoval a čemu jsme nezabránili, rozvoj multifunkčních center. To viděl jako prvního nepřítele společnosti - rozvíjející se obchod, lidské podnikání, ekonomická globalizace. Klaus se naopak vždy těchto lidských aktivit zastával. Pro něj je ale nebezpečím postzápadní civilizace multikulturní ideologie, neboli globalizace kultury, globalizace politiky, globalizace lidského myšlení a chování. Klaus říká, že „současná ideologie multikulturalismu, která si implicitně klade za cíl setřít přirozené, staletým vývojem vzniklé rozdíly a odlišnosti mezi národy, státy, etniky, celými kontinenty a kulturními a civilizačními okruhy. To vše ve jménu jednoho 'globálního' univerzálního lidstva, řízeného jedinou 'planetární' vládou, která nahradí demokratický kapitalistický systém,“ to je to, čeho bychom se měli obávat. Pro Havla tedy byla nejvyšší hodnotou země, příroda, planeta a pro Klause svoboda lidského jedince. Domnívám se, že obojí je podstatné a musíme se snažit o propojení všech těchto hodnot, abychom nebyly jen loutkami v globalizovaném světě.⁴⁰

Müller vidí jasně problém globalizovaného světa v tom, že zapomíná na ekonomicky slabší státy, ke kterým je stále nerovný přístup, neboť nejsou připuštěny k celosvětovému společenskému růstu. To platí i o spotřebě, celosvětově roste, avšak mimo tento růst zůstává 20% nejchudších lidí, což je dnes necelá miliarda. Nehledě na to, že v některých zemích dokonce spotřeba klesá. Nadnárodní společnosti stále nejvíce těží z přírodního bohatství rozvojových zemí, nízkých nákladů na pracovní sílu a z nízkých cen přírodních zdrojů. Oslabena je i role národního státu, vše je podřízeno rozhodování nadnárodních společností a mezinárodních společností (Světová banka, Mezinárodní měnový fond,

---

³⁸ *Svět směřuje k totalitní globální vládě*, tvrdí Havel i Klaus. [online]. Poslední aktualizace 2011, [cit. 18.3.2012], Dostupné na: <http://euportal.parlamentnilisty.cz/>.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž.

Světová obchodní organizace). Globální trhy, jejich tlak, vedou k vymizení tradičních zemědělských praktik a struktur zemědělské výroby, tím se zároveň zvyšuje závislost těchto zemí na zahraničních trzích, zejména rozvinutých zemí, kulturní invaze vede k migraci nezaměstnanosti a destrukci.⁴¹

K všestranné kritice globalizace se uchýlil Müller, neboť vyzdvihuje jako zásadní systém ve společnosti národní stát. Globalizace se sice stala prvkem pokroku, avšak poukazuje na význam původního národního státu, a to hlavně v oblasti vlastní identity, uznání, práva, řádu, blahobytu i historické paměti. Dnes je takový národní stát pouhou institucionální platformou, která se snaží předložit význam sociálního života. Proces globalizace zpochybnil naprosto vše, co bylo výše zmíněno.⁴²

Papež Benedikt XVI. reaguje na globalizaci v rámci dnešní ekonomické krize a zdůrazňuje, že role státu bude stále více narůstat. I pro mezinárodní pomoc rozvojovým zemím je nutné, aby v rámci solidarity, se v těchto zemích nejprve upevnil ústavní, právní a administrativní rámec, protože v mnoho zemí tomu tak dosud není. A kromě ekonomické pomoci by měly posílit vlastní právní stát. Je nutné podpořit slabý ústavní systém, což může být spojováno s rozvojem jiných politických subjektů, než je stát – kulturních, společenských, teritoriálních či náboženských. Rozčlenění politické autority na místní, národní a mezinárodní úroveň je dle názoru Benedikta XVI. nejlepší cesta, jak zvládnout ekonomickou globalizaci, ale je to také nejlepší způsob, tak zabránit tomu, aby ekonomická globalizace podkopala základy demokracie.⁴³

On sám ovšem také říká, že „globalizace není a priori ani dobrá, ani špatná. Bude tím, co z ní lidé učiní. Musíme být aktéři globalizace, neboť domnívat se, že odporem ke globalizaci něco získáme, je mylné. Dobře chápané a řízené procesy globalizace přinášejí k přerozdělení obrovské bohatství na celosvětové úrovni. Pokud ovšem tyto procesy budou řízeny špatně, pak je to cesta k růstu chudoby a nerovností, která vyvolá celosvětovou krizi.“⁴⁴

Naproti těmto teoriím se pastorální konstituce *Gaudium et spes* k procesu globalizace nestaví v zásadě negativně, i když jsou zde velké otazníky. Charakterizuje globalizaci nejen jako proces ekonomického, hospodářského, technologického rozvoje, ale přikládá také důležitost k lidské vůli, lásce a pravdě. Zároveň ovšem konstatuje, že pokud nebudou změněny podmínky vývoje, dokončení tohoto procesu bude v nedohlednu.

---

⁴¹ Srov. MEZŘICKÝ, V., *Globalizace*, s. 15-16.

⁴² Srov. MÜLLER, K. B., *Politická sociologie*, s. 165.

⁴³ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 41.

⁴⁴ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 42.

Nejpalčivější problém zachycuje v rychlosti přeměny společnosti, která je velmi neuspořádaná a narušuje tak rovnováhu jak samotného člověka, tak i celé společnosti. To vše vede k vzájemné nedůvěře, nepřátelství a roztržkám, kdy člověk je v tomto dění nejen příčinou, ale i obětí.⁴⁵

1.3.1 Globalizace – ani dobro ani zlo

Globalizace v současné době je charakterizována jako nedokončený proces. I přesto, že na jedné straně hovoříme o dokončené globalizace trhu, na druhé straně stojí nedokončený proces globalizace politiky. S tím souvisí opět pojem demokracie. Aby mohla být vytvořena nadnárodní úroveň demokracie, je nutné vytvořit nadnárodní úroveň v politice (tím je např. Evropská Unie). To jde však velmi obtížně, neboť vzorce politického chování a zakořeněná národní kultura jsou příliš zažitá. To ale považuje sociální učení církve za správné. Neboť rychlost jakou se proces globalizace šíří, velmi mění podmínky vývoje. A aby se mohly globalizovat také rozvojové země, je třeba v jejich systémech vytvořit právní a administrativní rámec a podpořit ústavní systém, posílit právní stát a naopak, rozčlenit politické autority na místní, národní a mezinárodní úrovni. To vše s ohledem na větší solidaritu a s přístupem k přerozdělování bohatství na celosvětové úrovni.⁴⁶

Vědecký a technický pokrok se stal silným poutem mezi národy. To zdůrazňoval již papež Jan XXIII. ve své encyklice *Mater et magistra* (1961). Závislost států se v této době zvyšovala. Státy nebyly často schopny řešit vlastní problémy a byly tak odkázány na pomoc jiných států. Blahobyt pro všechny je možné zajistit pouze skrze dohodu, spolupráci a tím, že budeme mít na mysli prospěch jiných zemí.⁴⁷

„Přesvědčení o nutnosti této spolupráce proniká stále více do vědomí jednotlivců i veřejného mínění národů. Přesto se však zdá, že lidé, a zvláště odpovědní státníci, nejsou schopni uskutečnit dohody a spolupráci v rozsahu, který si národy tolik přejí. Není to zaviněno nedostatečnou vyspělostí vědy, techniky a hospodářství, nýbrž nedostatkem vzájemné důvěry. Lidé i státy si navzájem nedůvěřují. Každý se bojí, že druhý se zabývá dobytčnými plány, (...). A tak se plýtvá lidskými silami a nesmírnými spoustami

---

⁴⁵ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 8.

⁴⁶ Srov. *Konec historie nebo konec demokracie?* [online]. Poslední aktualizace 2011, [cit. 22.3.2012].

Dostupné na: <http://denikreferendum.cz/clanek/12052-konec-historie-nebo-konec-demokracie>

⁴⁷ Srov. JAN XXIII., *Mater et magistra*, čl. 200-202.

materiálu, z čehož lidské společnosti vzniká více škody než užitku. Duše lidí i národů sužuje tíseň, která ochromuje podnikavost.⁴⁸

Na jedné straně vah je potřeba spolupráce, vytváření nadnárodních společenství, která by řídila a stanovila obecné principy ekonomiky všech států rovnoměrně, na druhé straně by mělo být vše prováděno s velkou opatrností, neboť nevratnost některých procesů ekonomického a hospodářského rozvoje, může mít dlouhodobé negativní důsledky. Navzdory všem přístupům ke globalizaci, je bezesporu nutné říci, že tento proces pokračovat bude, neboť celý svět k tomu spěje a v současné době je nejdůležitější, aby byla respektována základní práva všech občanů a jejich zvláštnosti a potřeby (kulturní odlišnosti), lidská důstojnost a přirozenost, neboť i přesto, že pojem globální má význam celosvětový, tento proces jednotlivě zasáhne každého individuálně.

Nelze tedy jednoznačně určit, zda globalizace je či není správná. Ani katolická sociální nauka nevyjadřuje postoj, který by jednoznačně říkal, že musíme tomuto procesu zabránit. I přesto, že negativ je mnoho, tak pokud proces globalizace nebude řízen pouze touhou po větším majetku a bude řízen v zájmu všech lidí, jejich potřeb a práv, v zájmu spravedlnosti a obecného blaha, pak by měl být završením pro prospěšný rozvoj celého lidstva.

1.4 Historický pohled na rozvojový svět v procesu globalizace

Rozvojové země se staly v 90. letech nejdynamičtěji vyvíjejícími se světovými ekonomikami, i přesto, že období 80. a 90. let nastaly změny, které zásadně změnily vývoj charakteru světové ekonomiky, a to na jednotné tržní hospodářství. Rozvojové země dosahovaly v 1. polovině 90. let (až do roku 1997) rychlejšího tempa ekonomického růstu HDP než mnohé ekonomicky rozvinuté země. Pozitivní vývoj rozvojových zemí pokračoval také ve vyšším tempu vývozu i dovozu než ostatní státy a pozitivní výsledky tohoto tempa zvýšili úsilí k řešení ekonomického rozvoje i k zásadní integraci do světového hospodářství.⁴⁹

K tomuto ekonomickému posunu ve světovém hospodářství přispěla zajisté industrializace, která je nepochybně impulsem proto, aby se státy neorientovaly pouze na výrobu jednoho produktu. Industrializací, a to hlavně zaměřením se na export, se

---

⁴⁸ JAN XXIII. *Mater et magistra*, čl. 203, 204.

⁴⁹ Srov. CIHELKOVÁ, E., *Světová ekonomika: Regiony a integrace*, s. 195.

rozvojové země zapojily do světových ekonomik a zároveň i k otevření svých vlastních ekonomik. Zásadním cílem tedy bylo posilování tržních elementů a mechanismu v ekonomickém rozvoji. Rozvojové země k tomu přistoupily hlavně na podnět Mezinárodního měnového fondu. Mezi další faktory, které výrazně ovlivnily jejich ekonomický rozvoj, patří - dynamicky se rozvíjející vzájemný obchod mezi rozvojovými zeměmi a příliv zahraničních finančních zdrojů. Nárůstem obchodu mezi rozvojovými zeměmi však v 1. polovině 90. let se snížil vývoz rozvojových zemí do zemí vyspělých.⁵⁰

Výše uvedené tržní reformy v rozvojových státech měly sice pozitivní vliv na vývoj jejich ekonomik, projevily se ale i negativními dopady na sociální situaci obyvatel – zvyšování nerovnoměrností v rozdělování důchodů, růst nezaměstnanosti, zvětšování rozsahu absolutní chudoby, což jsou faktory, které mohou tempo ekonomického růstu ohrozit. Pozitivní vývoj ekonomik rozvojových zemí byl následně narušován od 2. poloviny 90. let regionálními krizemi (mexická krize, krize v Jižní Koreji, krize v Thajsku), které byly označovány jako krize finanční. Důsledky těchto krizí, i přesto, že se týkali převážně jihovýchodní a východní Asie, které však patřily mezi státy, jejichž ekonomika měla velký podíl v celku rozvojových zemí, závažně ovlivnily a hlavně zpomalily růstové ukazatele (HDP a export). Došlo také ke snížení toků finančních prostředků do ostatních rozvojových regionů a v návaznosti s tím se snížilo tempo ekonomického růstu a exportu v těchto oblastech.⁵¹

Oproti asijským zemím, situace Subsaharské Afriky tolik pozitivní vývoj neměla. I přesto, že průměrný růst HDP byl od roku 1993 kolem 3%, dokonce byl zaznamenán růst v letech 1994-1997 o 1,2% ročně, což je vzhledem k populačnímu růstu v těchto regionech pozitivní aspekt. Důležité jsou v těchto regionech vnitřní faktory značně ovlivňující úspěšný vývoj a těmi jsou – snížení počtu ozbrojených konfliktů, zavádění opatření podporující makroekonomickou stabilitu zemí. I na základě těchto pozitivních výsledků 34 zemí (ze 49 nejméně rozvinutých) jsou země černé Afriky.⁵²

1.4.1 Ekonomická integrace v rozvojovém světě

Mezinárodní ekonomická integrace v rozvojových zemích se postupně vyvíjí již od začátku 60. let 20. století a je produktem procesu internacionalizace světového

---

⁵⁰ Srov. CIHELKOVÁ, E. *Světová ekonomika: Regiony a integrace*, s. 196.

⁵¹ Srov. tamtéž, s. 197.

⁵² Srov. tamtéž, s. 199.

hospodářství, ale také cestou k urychlení ekonomického rozvoje těchto zemí. Rozvojové státy vidí v regionálně-ekonomické integraci způsob, jak rychle vyřešit vlastní ekonomický rozvoj. Považují tyto procesy jako prostředek k naplnění dlouhodobých cílů své hospodářské a obchodní politiky, zejména k dosažení vyrovnané obchodní bilance, pozitivního posunu v řešení otázky zahraniční zadluženosti, odolnost vůči negativním vnějším vlivům a dosažení trvalého ekonomického růstu.⁵³

K tomu, aby regionální ekonomická integrace byla v budoucnu v rozvojovém světě úspěšná, je nutné zajistit podmínky, které jsou podstatné pro její udržení:

- pevná a trvalá politická vůle vlád k formulaci cílů, metod a nástrojů regionální integrace
- strukturální pružnost – přizpůsobení se industrializačním strategiím a potřebám většího trhu
- zaměření investic, které mohou přinést nové impulsy pro rozvoj vzájemného obchodu a další hospodářské spolupráce
- mechanismy k přerozdělování integračních nákladů a výnosů (kompenzace ztrát).⁵⁴

1.4.2 Rozvojová spolupráce jako pomoc rozvojovým zemím

Rozvojová spolupráce je jedním z prostředků, jak finančně pomoci rozvojovým zemím. Faktem zůstává, že hlavním zdrojem financování rozvojových politik jsou domácí zdroje (příjmy z daní a cel). Mezi vnější zdroje patří hlavně příjmy z exportu a rozvojové programy. Termín rozvojová pomoc vznikl po druhé světové válce, kdy některé bývalé kolonie získaly nezávislost a svět se rozdělil na rozvinutý „Sever“ a chudý, rozvojový „Jih“. Rozvojová pomoc může být multilaterální (přispívání na společné projekty a programy OSN, Světové banky, Mezinárodního měnového fondu) a bilaterální (jedná se o projekty mezi dvěma zeměmi – dárce a příjemcem pomoci).⁵⁵

Základní mezinárodní organizace, které se zabývá rozvojovou spoluprací je Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (*Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD*) je mezivládní organizace, která sídlí v Paříži. Dnes sdružuje 30 zemí světa, jejichž společným rysem je nejen vysoká životní úroveň a

⁵³ CIHELKOVÁ, E., *Světová ekonomika: Regiony a integrace*, s. 204-205.

⁵⁴ Srov. CIHELKOVÁ, E., *Světová ekonomika: Regiony a integrace*, s. 212.

⁵⁵ Srov. MEZŘICKÝ, V., *Perspektivy globalizace*, s. 118-119.

ekonomická vyspělost založená na tržním hospodářství, ale rovněž víra ve sdílené demokratické hodnoty. ČR je členem organizace od roku 1995. OECD byla založena v roce 1961 s cílem podpořit hospodářský rozvoj a mezinárodní ekonomickou spolupráci. Za tímto účelem se v několika desítkách výborů OECD schází zástupci z členských zemí, aby si vyměňovali zkušenosti jak nejlépe postupovat v různých oblastech. Záběr OECD je velmi široký – sahá od ekonomické či fiskální politiky, přes sociální politiku a trh práce, zemědělství či politiku životního prostředí až po obchod, investice či vědeckotechnickou politiku.⁵⁶

Jednou ze široké řady činností OECD je tedy politika rozvojové spolupráce, tedy ty aktivity vyspělých zemí, jejichž cílem je podpořit sociálně-ekonomický rozvoj v méně rozvinutých částech světa. Příslušný výbor OECD k tomu určený se nazývá *Výbor pro rozvojovou pomoc (Development Assistance Committee – DAC)*. Výbor DAC je součástí organizace od samého počátku (vznikl již v roce 1961), což potvrzuje jeho význam.⁵⁷

Smyslem OECD je na základě zkušeností členských zemí hledat řešení jak zlepšit jednotlivé vládní politiky. V oblasti politiky rozvojové spolupráce se konkrétně jedná o to, jak co nejlépe koordinovat, zefektivnit a zvýšit rozvojové úsilí dárcovských zemí. Výbor DAC je pro tuto koordinaci vhodným místem, neboť sdružuje země, které poskytují plných 95% světové rozvojové pomoci. Těchto zemí je dnes 22 (všech 15 "starých" zemí Evropské unie, dále Norsko a Švýcarsko, z mimoevropských pak USA, Kanada, Japonsko, Austrálie a Nový Zéland). Členem DAC je navíc i Evropská komise, která je brána jako samostatný dárc. Zbývající země OECD včetně ČR nejsou formálně členy DAC, ovšem mohou se všech jeho zasedání účastnit. Pozorovatelský statut v DAC mají i zástupci tří mezinárodních organizací: Světové banky, MMF a UNDP.⁵⁸

V roce 2010 byla poskytnuta oficiální rozvojová pomoc dárců sdružených ve Výboru pro rozvojovou pomoc Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD/DAC) podle předběžných údajů 128 728 mil. USD, což je v průměru 0,32 % jejich Hrubého národního produktu (HND). Relativně jsou ze členů DAC nejmenšími dárci Korea (0,12 %), Itálie (0,15 %) a Řecko (0,17 %), následované

---

⁵⁶ KAPLAN, M. *Rozvojová spolupráce zemí OECD/DAC*, dokument pdf [online]. Poslední aktualizace 2011, [cit. 20.3.2012], Dostupné na: http://www.businessinfo.cz/files/zahranicni-obchod/Rozvojova_politika_zemi_OECD_DAC-090527.pdf

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž.

Japonskem (0,20 %) a USA (0,21 %). Z tzv. nastupujících dárců (nečlenů DAC) se této úrovni přibližuje Česká republika (0,13 %) a Slovinsko (0,13 %).⁵⁹

Výchozím bodem rozvojové politiky jsou Rozvojové cíle tisíciletí (Millennium Development Goals - MDGs). Klíčový stimul pro rozvoj představují demokratické formy vládnutí, udržitelný ekonomický růst, zapojování rozvojových zemí do mezinárodního obchodu, sociální rozvoj a péče o životní prostředí.⁶⁰

1.5 Dnešní ekonomický rozvoj ztrácí etický základ

Etika moderní společnosti si žádá jistá omezení svobody, tím máme na mysli např. povinnou školní docházku, povinné očkování, povinné lékařské prohlídky apod. To, že jsme je přijali, neznamena, že jsou jako omezení osobní svobody, eticky správná. Zásadnější otázkou ohledně omezování osobní svobody je, když se stát snaží ve prospěch předem určeného dobra proniknout do celých cílových oblastí, jakými jsou např. informace, doprava, vzdělání a ukládá zde nutná omezení. Stát by se však měl zabývat některými oblastmi přednostně, např. zajištění sociální spravedlnosti, hospodářského řádu, mezinárodních vztahů a odpovědnosti, zabezpečení míru, zajištění právní ochrany, ekologické rovnováhy a vzdělání.⁶¹

Etika se dnes z hospodářského rozvoje v podstatě vytrácí a vytratila se už i ze společnosti. To, co zůstalo, je pouze časově omezená morálka. Etika fungovala ještě v době modernity, ale v dnešní postmoderní době je to pouhá morálka, která již nemá základ v etice, je nekontrolovatelná a nepředvídatelná.⁶²

Podle Sokola je v ekonomickém rozvoji stěžejní etika odpovědnosti. Právě tehdy, kdy na sebe přebírám odpovědnost nejen za sebe, ale i za druhé, jsem povinen učinit vše proto, abych jednal správně. Neboť v okamžiku, kdy jsem tuto odpovědnost převzal a nebudu schopen učinit, co je potřebné a správné, vždy tím ohrozím nejen sebe, ale také ostatní, za které jsem odpovědnost převzal. Proto etika odpovědnosti není pouze o člověku, který ji na sebe přebírá, ale i o odpovědnosti vůči druhým. Úskalím etiky odpovědnosti může být, že pokud beru odpovědnost druhého na sebe, musím dávat

⁵⁹ *Informace o ZSR ČR za rok 2010*, [online]. Poslední aktualizace 2011, [cit.7.2.2012], Dostupné na:http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/koncepce_publicace/vyrocnni_prehledy/informace_o_zahranicni_rozvojove.html

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Srov. FURGER, F., *Etika seberealizace, osobních vztahů a politiky*, s. 169-170.

⁶² Srov. PRIBÁŇ, J., *Hranice práva a tolerance*, s. 16.

pozor, abych ho tím nepřipravil o jeho vlastní svobodu. Etika odpovědnosti se týká hlavně svobody hledání smyslu.⁶³

Pro Poněšického je v současné době žádoucí, aby byla prosazována taková etika, která respektuje jedinečnost, je postavena na skutečné přirozenosti člověka a dynamice mezilidských vztahů. Jedná se o etiku, jejíž hlavním cílem je respekt ke stavu lidské společnosti a přežití na naší planetě, zároveň však tato etika musí čelit lidské nedostačivosti.⁶⁴

Nováček se na problematiku etiky dívá z pohledu globální společnosti a charakterizuje ji jako schopnost člověka (lidstva), postavit se za základní hodnoty úcty k životu, svobody, spravedlnosti a rovnoprávnosti, vzájemné úcty, péče a solidnosti. To jsou aspekty životně důležité pro přežití lidského společenství. Přijetí občanských hodnot a etických pravidel na globální úrovni znamená prosazení globální občanské etiky, vyjadřující určitá základní práva a povinnosti sdílené všemi občany a podporované institucemi.⁶⁵

V *Gaudium et spes* (1965) je v budování celosvětového hospodářského řádu nutné odstranit zaměřenost na zisk, národní ctižádost, politickou vládyčtivost i vojenské kalkulace a machinace spojené s šířením a vnucováním ideologií. Jsou navrhovány hospodářské a sociální soustavy, ve kterých je žádoucí, aby odborníci nalézali společné základy zdravého světového obchodu. K tomu však každý z nás dospěje snáze, pokud se zřekne svých vlastních předsudků a projeví ochotu k přímému dialogu.⁶⁶

Gaudium et spes (1965) hovoří také o čtyřech užitečných pokynech pro spolupráci na úrovni mezinárodních institucí a společností. Jedná se o:

- A) Rozvojové země by se v rámci svého rozvoje měly zaměřit hlavně na potenciál člověka (na jeho lidskou dokonalost). Rozvoj se vyvíjí především z práce a důmyslu národů samých, neboť se tak nemusí opírat o pomoc cizích, ale zaměřují se především na rozvinutí vlastních zdrojů a pěstování vlastních schopností a tradic. To musí podporovat hlavně ty státy, které mají silnější vliv.
- B) Povinností vyspělých národů je pak pomáhat zemím rozvojovým při plnění uvedených úkolů. I rozvinuté národy by měly přehodnotit své názory na rozvoj a hmotné zájmy, což je předpoklad pro dobrou světovou spolupráci. Co se týče

---

⁶³ Srov. PINC, Z., SOKOL, J., *Antropologie a etika*, s. 26.

⁶⁴ Srov. PONĚŠICKÝ, J., *Člověk a jeho postavení ve světě*, s. 85.

⁶⁵ NOVÁČEK, P., *Křížovatky budoucnosti,...*, s. 152.

⁶⁶ *Gaudium et spes*, čl. 85.

obchodu, měly by rozvinuté země vzít v úvahu potřebu výnosu z prodeje zemí chudších, které si tím získávají prostředky ke své obživě.

- C) Mezinárodní společenství má za úkol harmonicky řídit rozvoj, a to tak, že prostředky vynaložené k rozvoji budou rozdělovány účinně a spravedlivě. Hospodářský rozvoj by se měl vyvíjet dle požadavků spravedlnosti, ale musí zde být zachována zásada subsidiarity. V obchodování s méně rozvinutými národy by mělo docházet k vyrovnávání nerovností a jejich rozvoj by měl být spojen s technickou, kulturní a peněžitou pomocí, což je fundamentální podpora k tomu, aby mohly docílit přiměřeného růstu svých ekonomik.
- D) Nutnost reformovat hospodářské a sociální struktury. Zde ovšem musíme dbát na to, aby technický pokrok a podpora nebyla na úkor duchovní povahy a prospěchu člověka.⁶⁷

1.5.1 Překážky na cestě k rozvoji

Bojovat s chudobou je v dnešní době mnohem větší problém než vyslat člověka na Měsíc. Tato skutečnost se nám ukazuje již více než 40 let. Faktorů, které komplikují rozvojovým zemím (dnes i některým rozvinutým) cestu k pokroku a prosperitě je mnoho. Nejdůležitějšími faktory, které uvádí Mezřický, jsou:

- *Přímé zahraniční investice* – mohou sice znamenat příležitost pro zlepšení životní úrovně, ale skýtají mnoho rizik, např. firma doveze do země určitý polotovár a po zpracování jej vyveze a prodá, nevytváří v místě zpracování žádný zdanitelný zisk, dokonce mohou přijít k úhonně místní výrobci.
- *Zemědělské subvence* – státy OECD vydávají státy na podporu vlastního zemědělství ročně cca 330 miliard USD, což je třikrát více než výdaje na rozvojovou spolupráci. Zemědělská politika zemí OECD neumožňuje zvýšit konkurenceschopnost producentům z rozvojových zemí vůči domácím výrobkům na trzích bohatých zemí.
- *Obchodní politika* – sazby cel v zemích OECD jsou nastaveny, aby znevýhodňovaly dovoz zboží s vysokou přidanou hodnotou oproti dovozu surovin a dalšího zboží s nízkou mírou přidané hodnoty.

---

⁶⁷ Srov. *Gaudim et spes*, čl. 86.

- *Závislost na exportu několika málo komodit* – více než 50 rozvojových států je závislých na vývozu tří a méně komodit, jejichž ceny z důvodu přebytku na trhu neustále klesají (např. káva). V některých zemích proto farmáři přešli na pěstování plodin pro výrobu drog (země Latinské Ameriky ad.).
- *Sociální a environmentální dumping* – nízké ceny práce z důvodu méně přísné legislativy v oblasti sociálních práv. Velmi podobné je to také v oblasti environmentální legislativy, což má za následek devastaci životního prostředí.
- *Přístup k trhům* – systém cel a kvót chrání trhy v rozvinutých zemích, ale zamezuje tím konkurenceschopnost zboží vyráběného v rozvojových zemích. To je ještě podrženo dotační politikou vůči vlastním výrobcům v zemích rozvinutých.⁶⁸
- *Zadlužení států* – nejvíce se země Blízkého východu zadlužily v sedmdesátých letech 20. století, kdy v důsledku válek rapidně stouply ceny ropy. Další dluhy vznikaly špatným strategickým rozhodováním a neodpovědnými půjčkami zkorumpovaných vlád. Dále také nelegitimní dluhy, kdy se jedná o úvěry poskytnuté představitelům režimu k udržení se u moci, či úvěry poskytnuté proti zájmům obyvatel, které sloužily k potlačování jejich práv.
- *Environmentální problémy* – veškeré výše uvedené faktory jsou překážkami k rozvoji, ale mají více ekonomickou povahu. Závažnějšími jsou však problémy environmentální, především důsledky klimatických změn. Vzhledem k tomu, že v současné době nejsme příliš schopni jednat v této oblasti preventivně, zřejmě se dočkáme toho, že v budoucnosti bude naším jediným úkolem přizpůsobit se klimatickým změnám.⁶⁹

Je však jeden příklad úspěšné iniciativy, které vzešel z nevládních občanských iniciativ a je reakcí na dlouhodobou neschopnost či neochotu mezinárodního společenství uskutečnit akce ke zlepšení situace chudých obyvatel. Jedná se o mikrofinancování (mikroúvěry). Je to systém, který vznikl v sedmdesátých letech 20. století a jeho autorem je bangladéšský ekonom Muhammad Junus (v roce 2006 získal Nobelovu cenu za mír). K financování těchto úvěrů slouží mikrofinanční fondy, které jsou založeny na principu družstevního bankovníctví. Lidé z rozvinutých zemí do něj vkládají své peníze s úrokem 1-3%. Část financování poskytují také některé vlády prostřednictvím rozvojových programů.⁷⁰

⁶⁸ Srov. MEZŘICKÝ, V., *Perspektivy globalizace*, s. 120-122.

⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 120-122.

⁷⁰ Srov. tamtéž, s. 122-123.

1.5.2 Udržitelný rozvoj jako možné východisko z globální krize

Udržitelný rozvoj nebo přijatelný způsob života pro nás znamená, abychom mohli uspokojovat naše základní potřeby na této Zemi (jídlo, nezávadnou vodu, oděv, bydlení apod.) a abychom si tyto potřeby opatrovali důstojným způsobem, tedy prací. Dalším požadavkem je, aby takto mohly učinit i budoucí generace, a to minimálně do té míry, jak to bylo umožněno nám teď a tady. Určitě nesmíme zapomenout zmínit, že k udržitelnému rozvoji patří také rovnováha mezi svobodami a právy jednotlivce, ale také jeho odpovědnost (nejen vůči sobě, druhým, ale také vůči přírodě). A v neposlední řadě bychom konečně měli přijít k rozumu a poučit se ze současného stavu, přijmout princip předběžné opatrnosti. Je nutností, abychom si osvojili učení založené nejen na zkušenostech získaných v minulosti, ale abychom byli schopni předvídat možné důsledky našich dnešních činností.⁷¹

Vývoj lidstva kladným, žádoucím směrem vedoucí k lepšímu stavu, je společným cílem celého společenství. Aby tomu tak mohlo být, nelze zanedbat žádný ze třech rozměrů udržitelného rozvoje, které jsou žádoucí. Jsou jimi:

- 1) *Ekonomický rozměr udržitelnosti* – z hospodářské činnosti ponechat základní kapitál a využívat pouze vyprodukovaného zisku. Tím základním kapitálem není myšlen pouze lidský, ale také přírodní.
- 2) *Sociální rozměr udržitelnosti* – jedná se o lidi jako jednotlivce, ale také o celou společnost. Lidským rozvojem je myšleno hlavně odstranění chudoby, zajištění standardu ve zdravotnictví, zvyšování průměrné délky života, ale i vzdělanost, bezpečnost a přijatelné životní podmínky. Týká se především demokratického řízení, oblasti lidských práv a spravedlivého uspořádání ve společnosti.
- 3) *Ekologický rozměr udržitelnosti* – hospodářská činnost je vykonávána především v prostředí přírody. Lidé i jejich činnost jsou součástí zemské biosféry a jejich závislost na přírodních zdrojích (čímž jsou nejen tyto zdroje, ale také klimatický systém, hydrologický cyklus, fungování atmosféry) je nepopíratelná.

Celkovou bilanci přináší každoročně zpráva o lidském rozvoji. Už nyní však můžeme říct, že v žádné zemi v celosvětovém měřítku není rozvoj trvale udržitelný.⁷²

⁷¹ Srov. NOVÁČEK, P., *Křížovatky budoucnosti,...*, s. 65-66.

⁷² Srov. MEZŘICKÝ, V., *Globalizace*, s. 34.

1.5.3 Index lidského rozvoje

Index lidského rozvoje (Human Development Index – HDI) je vypočítáván od roku 1990. Rozvojový program OSN (United Nations Development Programme – UNDP) publikuje Index každý rok ve zprávě o lidském rozvoji. Hlavními kritérii pro výpočet tohoto indexu jsou:

- 1) Lidské zdraví
- 2) Úroveň vzdělanosti
- 3) Hmotná životní úroveň

V bodu lidského zdraví je rozhodující průměrná očekávaná délka života při narození, úroveň vzdělanosti se zjišťuje na základě podílu gramotných osob a počtu dětí, které navštěvují různé typy škol a hmotná životní úroveň je dána výší HDP na osobu.⁷³

Zpráva o lidském rozvoji za rok 2011 uvádí, že nejlépe a na nejvyšších příčkách se umístily státy Norsko, Austrálie a Holandsko, zatímco Konžská demokratická republika, Niger a Burundi se umístily na posledních místech v rámci dosáhnutého pokroku v oblasti zdraví, vzdělání a hmotné životní úrovně (HDP na osobu). Česká republika se umístila na 27. místě. Některé státy jako např. Spojené státy, Nový Zéland, Kanada, Irsko atd. jsou sice ve skupině deseti nejlépe umístěných, avšak když index upravíme o vnitřní nerovnosti v oblasti zdraví, vzdělání a příjmů, nedostanou se tyto státy ani mezi nejlepších dvacet. Spojené státy americké a Izrael klesnou v žebříčku převážně kvůli nerovnosti v příjmech a v péči o zdraví. Naopak některé státy dosáhly z důvodu větší vnitřní rovnosti v oblasti zdraví, vzdělání a příjmů vyšších příček, jsou jimi například Švédsko, Dánsko, ale i Slovinsko.⁷⁴

Index lidského rozvoje byl navýšen o dva další body, tím prvním je Vícerozměrný index chudoby a Index genderové (rodové) nerovnosti. Index lidského rozvoje upravený o nerovnosti pomáhá lépe posoudit úroveň rozvoje ve všech částech společnosti než posuzování domnělé průměrné osoby. Posuzování zdraví a vzdělání je považováno za stejně důležité jako příjem a tyto data právě ukazují v různých krajích velké nerovnosti.⁷⁵

Zpráva 2011 - Trvalá udržitelnost a spravedlnost: Lepší budoucnost pro všechny – ukazuje na to, že rozdíly v příjmech se v mnohých oblastech světa zhoršily. Latinská

⁷³ Srov. NOVÁČEK, P., *Směřování k udržitelnému rozvoji*, s. 84.

⁷⁴ *2011 Human Development Index covers record 187 countries nad territories, puts Norway at top, DR Congo last*, English-pdf, s. 1, [online]. Poslední aktualizace 2011, [cit.7.2.2012], Dostupné na: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/news/title,23451,en.htm>

⁷⁵ Tamtéž, s. 1.

Amerika je z hlediska příjmů v pozici regionu s největší nerovností, a to i přesto, že některé státy např. Brazílie a Čile tyto nerovnosti zmenšují.⁷⁶

Ke změření rozdělení příjmů a změny úrovně průměrné délky života a vzdělání ve státech je používána metoda britského ekonoma sira Anthona Barnes Atkinsona. Bylo ustoupeno od známého Gini koeficientu, neboť tím nebylo možno zjistit změny na spodních příčkách žebříčku.

Obecně úroveň lidského rozvoje od roku 1970 vzrostla, a to o 41% v celosvětovém měřítku a o 61% v rámci aktuální skupiny v zemích s indexem nízkým. To ukazuje na velký pokrok v oblasti zdraví, vzdělání a příjmu. Posledních deset států žebříčku je z oblasti Subsaharské Afriky. I přesto, že i zde byl v posledních letech zaznamenán určitý pokrok, stále se jedná o velmi nízký index lidského rozvoje, a to hlavně z důvodu neadekvátních příjmů, omezených příležitostí k vzdělání a průměrné délky života, neboť zde lidé stále ještě umírají na choroby, které jsou v rozvinutých zemích léčitelné. V mnoha těchto krajinách je to spojeno s destruktivním dědictvím ozbrojeného konfliktu.⁷⁷

Tato zpráva je každoročně vydávána také proto, aby bylo poukázáno na nepřesnosti vycházející z ekonomických statistik, které jsou vytvářeny pouze na základě hrubého domácího produktu. Proto byly již v minulém roce do tohoto indexu přidány Index genderové nerovnosti a Index vícerozměrné chudoby, neboť bylo zapotřebí zjistit také vnitřní nerovnosti ve státech.

Vzhledem k omezeným údajům tyto indexy neměří další faktory, které jsou považovány za důležité prvky lidského rozvoje a jsou jimi například míra zapojení občanské společnosti, ekologická udržitelnost, kvalita vzdělání a zdravotní standard.⁷⁸

Je dobré, že existuje tento program (měření indexu lidského rozvoje), protože se opravdu nemůžeme spolehnout pouze na ekonomické ukazatele, které mají také svou výpovědní hodnotu, ale jsou svým způsobem zkreslené (měření HDP – co všechno patří do hrubého domácího produktu). Index, který se opravdu zaměřuje na konkrétní oblasti lidského života a hlavně na ty, které jsou nejzávažnější, ten má naprosto odlišnou výpovědní hodnotu a je důležitým ukazatelem toho, že jsou stále (i po dvaceti letech) oblasti, kde je opravdu třeba pomáhat a na které je nutné se zaměřit.

---

⁷⁶ 2011 Human Development Index covers record 187 countries nad territories, puts Norway at top, DR Congo last, English-pdf, s. 1, [online]. Poslední aktualizace 2011, [cit.7.2.2012], Dostupné na: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/news/title,23451,en.htm>

⁷⁷ Tamtéž, s. 2.

⁷⁸ Tamtéž, s. 2.

1.5.4 Charta OSN je stále platná?

Odhodlanost zemí, které podepsali Chartu Organizace spojených národů a uskutečňování jejích cílů je cestou nesmírně obtížnou. Zabránit světovým válkám, udržet víru v základní lidská práva, důstojnost a hodnotu lidské osobnosti, rovná práva mužů i žen, malých i velkých národů, vytvořit spravedlivé poměry ve společnostech a dodržování závazků ustanovených mezinárodními smlouvami, podporování sociálního pokroku a zlepšovat životní úroveň ve větší svobodě. To vše jsou zásady této Charty OSN a bráno do důsledků, nejsou dodržovány za každých okolností a na celém světě. Sociální učení církve vidí hlavní problém v tom, že dosud nebyla odstraněna chtivost po zisku, politická vládychtivost, ideologické kořeny apod. Pro plnění cílů je sociálního učení církve podstatné vytvoření základů zdravého obchodu, princip subsidiarity a solidarity, brát v úvahu nekonečný potenciál člověka, odstranit veškeré předsudky a harmonicky řídit mezinárodní společenství. Tak můžeme dospět k cílům, které si předsevzalo 189 zemí celého světa v roce 1945 v San Franciscu.⁷⁹

Jan Pavel II. v encyklice *Sollicitudo rei socialis* (1987) konstatuje, že „model rozvoje, který by nerespektoval a nepodporoval lidská práva, osobní a společenská, hospodářská a politická, včetně práv národů, by nebyl důstojný člověka. Dnes snad víc než kdy jindy poznáváme vnitřní rozporuplnost rozvoje omezeného jen na hospodářskou oblast. Takový rozvoj snadno podřizuje lidskou osobu a její nejhlubší potřeby hospodářskému plánování, které sleduje jenom zisk. Vnitřní spojitost mezi opravdovým rozvojem a respektováním práv člověka znovu ukazuje jeho mravní charakter: opravdové velikosti člověka, v souladu s přirozeným a historickým povoláním každého jednotlivce, nelze dosáhnout výhradně využíváním přemíry statků a služeb nebo dokonalých infrastruktur.“⁸⁰

1.6 Chudoba jako nejpálčivější globální problém

Globalizováním celého světa je stále zapomínáno na ekonomicky nejslabší státy, jimž je odpírán rovný přístup k celosvětovému společenskému a hospodářskému růstu. To

---

⁷⁹ Srov. *Charta Organizace spojených národů*, [online]. Poslední aktualizace 2011, [cit.22.3.2012], Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>

⁸⁰ JAN PAVEL II., *Sollicitudo rei socialis*, čl. 33.

platí i o spotřebě, která v celkovém měřítku roste, avšak mimo tento růst zůstává 20% nejchudších lidí, což je dne necelá miliarda lidí, nehledě na to, že v některých rozvojových zemích dokonce spotřeba klesá. Nadnárodní společnosti stále nejvíce těží z přírodního bohatství rozvojových zemí, nízkých nákladů na pracovní sílu a nízkých cen přírodních zdrojů. Oslabena je i role národního státu. Vše je podřízeno rozhodování nadnárodních a mezinárodních společností (Světová banka, Mezinárodní měnový fond, Světová obchodní organizace). Globální trhy a jejich tlak vede k vymizení tradičních zemědělských praktik a struktur zemědělské výroby, tím se zároveň zvyšuje závislost těchto zemí na zahraničních trzích, zejména pak rozvinutých zemí, kulturní invaze vede k migraci, nezaměstnanosti a destrukci životního prostředí atp.⁸¹

1.6.1 Teorie k odstranění nerovnosti mezi chudými a bohatými

Koncepce rozvoje a hledání východiska z chudoby jsou problémy, které společnost řeší již od konce II. světové války, kdy mnoho států získalo nezávislost, a osamostatnila se od koloniálních území. Koncept rozvoje vždy inklinoval pouze k ekonomickému růstu, respektive k růstu HDP. Řešení tehdejší doby bylo v modernizaci vědy a technologických znalostí, ale ani to nevedlo ke snižování nerovnosti mezi bohatými a chudými státy, ba naopak, chudé státy se stávaly chudými čím dál tím víc.⁸²

Proč jsou tedy některé státy bohaté a jiné chudé? V současné době jsou nabízeny tři teorie, které se pokouší vysvětlit tuto nerovnost:

- 1) *Teorie závislosti* – John A. Hobson charakterizoval tzv. imperialismus jako koloniální expanzi západních kapitalistických států, které se tak snaží získat nové trhy a rozšířit odbytiště pro své zboží. Největším zastáncem této teorie závislosti byl argentinský ekonom Raúl Prebisch, které formuloval světové hospodářství jako uspořádaný systém, kde střed vytváří závislou periferii. Ivo Budil přináší psychologické vysvětlení, které definuje ve dvou otázkách, které si lidé pokládají, pokud se jim nedaří. Co dělám špatně? Kdo nám to způsobil? Nalezení vnějšího nepřítelů je pro člověka psychologicky únosnější.
- 2) *Vliv geografických a environmentálních faktorů* – Jared Diamond a Jeffrey Sachs vidí zásadní vliv na rozvoj a prosperitu v geografické poloze států (např. přístup k moři) a stavu životního prostředí. Když nepočítáme země vyvázející ropu a

⁸¹ Srov. MEZŘICKÝ, V., *Globalizace*, s. 15-16.

⁸² Srov. MEZŘICKÝ, V., *Perspektivy globalizace*, s. 114.

zemní plyn, pak můžeme považovat za rozvinuté a bohaté státy pouze dva, které se nacházejí v tropickém pásu a těmi jsou Hongkong a Singapur. Ale geografickými faktory nelze vysvětlit vše. Dominikánská republika a Haiti jsou ostrovní státy, kdy Dominikánská republika je sice rozvojová, ale stabilní, Haiti je mnoho desetiletí politicky nestabilní, ekonomicky zaostalý a 99% plochy území je odlesněno.

- 3) *Kulturologický přístup* – je alternativou k oběma předchozím, neboť tvrdí, že lidský zdroj je tím nejdůležitějším faktorem. Max Weber porovnával rodiny protestantského a katolického vyznání v Bádensku. Protestanti dosahovali vyšších příjmů než katolíci. Z toho odvodil známou tezi o závislosti mezi kalvinistickou vírou v Bohem určený osud vesmíru pro veškerý prostor a čas a zaměřením lidí na budoucnost, asketismus, tvrdou práci a podnikavost, jež jsou dle něj podstatné předpoklady hospodářského rozvoje.⁸³

Po nastínění těchto tří teorií, které se snaží vysvětlit, proč je svět rozdělen na chudé a bohaté země, se musíme pokusit o předložení tvůrčích možností k řešení. Jsou navrhovány tři stavební kameny k postupu řešení:

- A) *Myšlení orientované na budoucnost* – odložení současné spotřeby, spoření, investice, tvrdé práce, to vše s vidinou Boží spásy po skončení pozemského života (jak upozornil Max Weber ve svém kulturologickém přístupu) je přesně orientace na budoucnost. Opakem tohoto myšlení je postoj člověka, který žije pouze přítomností a nestará se o budoucnost (ani svou, ani dalších generací).
- B) *Veřejný prostor a péče o něj* – ukazatel morální vyspělosti společnosti. Péče o společný prostor prostřednictvím občanských iniciativ, sdružení a organizací, to již v dnešní době mnohde funguje. Ale stále jsou i místa, která jsou ve svém centru udržována, ale o kousek dál připomínají smetiště.
- C) *Vzdělání* – nezaručí prosperitu hospodářskou, ale rozvíjí potenciál jedince, které potom v rámci své motivace bude chtít pracovat na prosperitě. Se vzděláním souvisí i předchozí dva body. Člověk negramotný nebude příliš přemýšlet nad výhledem do budoucna a bude žít nejspíš zde dne na den.⁸⁴

Závěrem můžeme konstatovat, že tyto tři faktory jsou zřejmě jistým vodítkem k bohatství a vyspělosti, protože evropské státy jsou na vyšší úrovni než v Africe nebo na Blízkém východě, kde tyto tři body často chybí. Musíme si tedy položit otázku, proč i

⁸³ Srov. MEZŘICKÝ, V., *Perspektivy globalizace*, s. 115-117.

⁸⁴ Srov. MEZŘICKÝ, V., *Perspektivy globalizace*, s. 125-126.

vyspělé evropské státy jsou nezodpovědné a zadlužují se a to takovým způsobem, že ani místní vlády nejsou schopny situaci řešit (viz státní bankrot Řecka, ale i zadluženost České republiky a dalších států)? Tento fakt se zřejmě nezmění, dokud nenajdeme společnou vizi a cíl, kterým bychom nastínili cestu, jak dál.⁸⁵

1.6.2 Populační růst versus ekonomická krize

Z historického pohledu byla regulace populačního růstu zapříčiněna biologickými faktory (omezený zdroj potravy, vysoká úmrtnost). Nárůst populace, který používáme zhruba posledních 200 let (nazýváno jako první demografický přechod) je důsledkem postupného snižování míry úmrtnosti a následně i porodnosti, kdy se pokoušíme oba tyto faktory stabilizovat.⁸⁶

Demografický přechod má čtyři základní fáze:

1. Fáze (předindustriální společnost) – porodnost a úmrtnost jsou vysoké a vyrovnané
2. Fáze – začíná rychlým poklesem úmrtnosti (zlepšení hygienických podmínek, stravování, přístup k novým technologiím, rozšíření zdravotní péče a vzdělání), na dřívější výši zůstává porodnost, proto dochází k populační explozi.
3. Fáze – postupný pokles porodnosti (dostupnost antikoncepce, zvýšení příjmů, urbanizace, dobrovolný i nedobrovolný nárůst investic z rodinného rozpočtu do vzdělání dětí spojeného s povinnou školní docházkou); s poklesem porodnosti klesá v souvislosti s těmito faktory také přirozený přírůstek.
4. Fáze – vyrovnává úroveň porodnosti a úmrtnosti, ale na podstatně nižší úrovni než ve fázi první.⁸⁷

Mezřický dále uvádí, že populační růst v rozvojových zemích byl také ovlivněn tím, že začala rozvojová spolupráce a humanitární pomoc. Tím se do chudých zemí dostaly léky a zdravotní péče. Snížení úmrtnosti tak přišlo dříve než rozvoj těchto zemí (vzdělání, zlepšení ekonomických a sociálních podmínek), což by za normálních okolností předcházelo.⁸⁸

Jako další příčiny populačního nárůstu uvádí Martinek dále kojeneckou úmrtnost a také to, že v mnoha rozvojových zemích neexistuje systém sociálního zabezpečení lidí

⁸⁵ Srov. MEZŘICKÝ, V., *Perspektivy globalizace*, s. 126.

⁸⁶ Srov. tamtéž, s. 82.

⁸⁷ MEZŘICKÝ, V., *Perspektivy globalizace*, s. 83.

⁸⁸ Srov. MEZŘICKÝ, V., *Perspektivy globalizace*, s. 49.

v důchodovém věku. Vysokým počtem dětí v rodině si tak zajišťují budoucí péči o svou osobu ve stáří, ovšem za předpokladu, že děti přežijí.⁸⁹

U populačního růstu nelze stanovit taková kritéria, abychom mu ze dne na den nějakým způsobem zamezili. Mezřický uvádí jako obrovské negativum razantního zastavení populačního růstu to, že dochází velmi často k narušení přirozené věkové struktury obyvatelstva dle pohlaví. V současné době se však státy snaží regulovat i rozmístění obyvatelstva na svém území. Cílem tohoto vlivu je kontrolovat hustotu obyvatelstva v největších městech. Ovšem žádný z těchto zásahů nepomohl k závažným změnám.⁹⁰

V *Gaudium et spes* (1965) je poukázáno na to, že rozvinuté země celého světa mluví o nutnosti zamezit populačnímu růstu, a to jakýmkoliv zásahy veřejné moci. Koncil upozorňuje na řešení států, která mohou být v rozporu s mravním zákonem, neboť každý člověk má právo jak na manželství, tak i na rozhodnutí, kolik potomků chce mít. Na druhou stranu je pravdou, že odpovědné rodičovství by mělo vzít v potaz sociální podmínky a obecně okolnosti dnešní doby.⁹¹

K populačnímu růstu však neodmyslitelně patří stárnutí populace, což se v dnešní době projevuje stále častěji na nutnosti různých reforem států v oblasti penzijních, zdravotních a vzdělávacích systémů. Stárnutí populace je zařazeno do socioekonomických rizik států, neboť nárůstem výdajů na systém sociálního zabezpečení a globální mobilitou kapitálu, se zužuje finanční základna národních států. Vzhledem k možnosti, pro globální elity a jejich globální kapitál, být svobodný, zbavit se odpovědnosti a osvobodit se od povinností přispívat k rozvoji lokálních komunit, dochází k tomu, že v oblastech, kde jsou lokální ekonomické elity na ústupu, ty globální nejsou.⁹²

1.6.3 Dynamika demografického růstu a udržitelnosti

Populační programy by měly být implementovány na místní úrovni současně s programy hospodaření s přírodními zdroji a rozvoje, čímž by mělo být zajištěno udržitelné využívání přírodních zdrojů, zlepšování kvality lidského života a zvýšení kvality životního prostředí. Zvláštní důraz by měl být kladen na ty programy, které jsou zaměřeny na plnění více cílů, na podporu udržitelného ekonomického rozvoje, na

⁸⁹ Srov. MARTINEK, C., *Cesta k solidaritě*, s. 294.

⁹⁰ Srov. MEZŘICKÝ, V., *Perspektivy globalizace*, s. 106-107.

⁹¹ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 87.

⁹² Srov. MÜLLER, K. B., *Politická sociologie*, s. 169.

zmírňování škodlivých dopadů demografických trendů a faktorů a na předcházení dlouhodobých environmentálních škod. Sociální učení církve se na tyto metody dívá jako na vhodné, pokud neomezují práva, důstojnost a svobodu jedince. Veškeré tyto trendy by neměly upírat právo na rozhodování se rodin o počtu svých dětí. Jejich rozhodování by však mělo být odpovědné, s ohledem na jejich vlastní možnosti.⁹³

1.6.4 Nepoměr mezi počtem obyvatelstva a životními prostředky

Již papež Jan XXIII. ve své encyklice *Mater et magistra* (1961) podotýkal, že počet obyvatelstva se v poměru hospodářského rozvoje násobí. Na druhou stranu rozvojové země dospěly k tomu, že se jim podařilo snížit dětskou úmrtnost a průměrný věk obyvatelstva vzrůstá. „Počet narozených ročně převyšuje počet úmrtí, ale nevzrůstá k tomu úměrně hrubý národní produkt. V důsledku toho se v těchto chudších zemích životní podmínky nezlepšují, naopak se dále zhoršují. Aby se tedy zabránilo krajní nouzi, považují mnozí za nutné uchýlit se k antikoncepci a ke kontrole porodnosti.“⁹⁴

Jak říká papež Jan Pavel II. v encyklice *Sollicitudo rei socialis* (1987) „nelze popřít, že zvláště v jižní části naší planety stojí demografická otázka v cestě rozvoji. Přitom se správně dodává, že na Severu má tato otázka opačné rysy: tam vzbuzuje neklid pokles porodnosti a s tím spojené stárnutí obyvatelstva, které už ani není schopno se biologicky obnovovat. Tento jev sám o sobě stačí, aby ztěžoval rozvoj. Tak jako není správné tvrzení, že nesnáze pocházejí pouze z demografického růstu, tak nebylo rovněž dokázáno, že každý demografický růst je neslučitelný se spořádaným rozvojem. Na druhé straně je velmi povážlivé zjištění, že se v mnoha zemích provádějí soustavné kampaně proti přirozené porodnosti. Tyto kampaně se v nich konají z iniciativy jejich vlád a odporují nejen kulturní a náboženské totožnosti těchto národů, ale také povaze pravého rozvoje. Často jsou vynucené a financované cizími kapitály, a někdy na nich dokonce závisí pomoc a hospodářsko-finanční ochrana. V každém případě se tím často nanejvýš hrubě zasahuje do svobodného rozhodování zúčastněných osob, mužů a žen, na které nezřídka doléhají nepřipustné donucovací mechanismy včetně ekonomických, aby se podřídili této nové formě útlaku. Právě na nejchudších lidech se páchají takové křivdy;

---

⁹³ *Dynamika demografického růstu a udržitelnosti*. [online], [cit.22.3.2012], Dostupné na: [http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/B56F757C1507C286C12570500034BA62/\\$file/5.htm](http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/B56F757C1507C286C12570500034BA62/$file/5.htm)

⁹⁴ JAN XXIII., *Mater et magistra*, čl. 186, 187.

není neopodstatněné podezření, že z toho vzniká nový rasismus nebo se napomáhá jistým, rovněž rasistickým formám eugenismu. Také tento zločin, vyžadující rozhodné odsouzení, ukazuje na bludné a převrácené chápání opravdového rozvoje člověka.“⁹⁵

1.7 Vznik globální občanské společnosti není podmínkou úspěšného rozvoje

Technický vývoj šel tolik kupředu, že se pro občanskou společnost vytvářejí nové možnosti komunikace (internet, elektronická pošta, videokonference, ... apod.). Potřeba vytvořit globální občanskou společnost je pro Nováčka stejně potřebná, jako potřebujeme ke stabilitě politického systému moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Globální občanskou společnost považuje za zajištění vyváženosti státního, soukromého a veřejného sektoru.⁹⁶

Müller uvádí základní charakteristiky občanské společnosti ze strany generalistů, maximalistů, minimalistů a redukcionistů. Generalisté vidí v rámci občanské společnosti také tržní hospodářství a omezení a odpovědnost vlády. Někteří z autorů vidí dokonce občanskou společnost jako konkurenční k pojmu demokracie, odůvodňují to tím, že občanská společnost realističtěji specifikuje podmínky své vlastní existence a nevzbuzuje nadměrná očekávání. Maximalisté se převážně ztotožňují s názorem generalistů, avšak vidí občanskou společnost jako nevládní (nestátní) sféru. K formám občanské společnosti přiřazují politickou veřejnost a trh. Zastávají pojetí Jeffreyho Alexandera „deštníkový koncept“ (umbrella-like koncept), pod nějž zahrnují instituce mimo rámec státu, tržní hospodářství, veřejné mínění, politické strany, veřejné i soukromé asociace, různé formy společenské spolupráce, jež vytvářejí závazky a zakládají vztahy důvěry. Minimalisté chápou občanskou společnost jako sféru, jež musí být oddělena od státu a ekonomiky, ale i od ostatních společenských sfér, které neposkytují oporu pro vzájemnou solidaritu jednotlivých členů. Pro ně představuje sféru společenské solidarity. Lze ji chápat jako synonymum k nestrannosti a předpoklad pro univerzální a transcendentní hodnoty. Redukcionisté se v pohledu na občanskou společnost dělí do dvou proudů. Levicový, který občanskou společnost chápe jako návaznost na marxistické představy bezkonfliktní

---

⁹⁵ JAN PAVEL II., *Sollicitudo resi socialis*, čl. 25.

⁹⁶ Srov. NOVÁČEK, P., *Křížovatky budoucnosti: ...*, s. 163.

společnosti, které lze dosáhnout odstraněním třídního konfliktu a kapitalistický proud, který vychází z představy autonomního trhu, kterému stačí pouze minimum politiky, tzn. minimální role státu.⁹⁷

Keller upřednostňuje občanskou společnost jako koncept, který zajišťuje důraz na vzájemnou solidaritu a přechází od zájmu a odpovědnosti jedince na odpovědnost za celek. Na začátku byla potřeba občanské společnosti prezentována hlavně drobnými a středními podnikateli, kteří si tím chtěli zajistit jinou formální cestu k osobní nezávislosti, k hájení vlastních zájmů a k rovnému přístupu k příležitostem. Postupem času se k těmto drobným podnikatelům začali přidávat také organizovaná zaměstnanci.⁹⁸

Oproti tomu, Václav Klaus, vidí problém v chápání občanské společnosti, neboť se domnívá, že veřejnost, která se příliš nezajímá o politickou filozofii, pod tímto pojmem obvykle rozumí sebe sama. „Občanská společnost“ však není „společností občanů“ a nemá nic společného s klasickým liberálním konceptem občanství. Jedná se o pokus elit získat podíl na vládnutí neliberálním způsobem. Říká také, že „tzv. občanská společnost představovaná privilegovanými nevládními organizacemi a klasická zastupitelská demokracie se nedoplňují, ale naopak si tvrdě konkurují. Zájmové skupiny jsou vynalézavé při šíření propagandy, která má jejich parciální zájmy prezentovat jako zájem veřejný. Je paradoxní, že moderní demokratický stát v dnešní EU podporuje aktivity, které ho fakticky podkopávají.“⁹⁹

1.7.1 Otázka občanské společnosti

Zcela individuální potřebu lidí vytvořit systém globální společnosti ukazuje Pastorální konstituce *Gaudium et spes* (1965), která poukazuje na občanskou společnost jako na možnost lidí se více angažovat v politickém řízení státu. Lidé se tak snaží zajistit práva národnostním menšinám, ale zároveň chtějí mít možnost kontrolovat jejich povinnost vůči státu. Vyrůstá úcta k lidem, jejichž názor se liší od většiny. Potřeba širší komunity vyplývá také z toho, že si člověk uvědomuje, že sám toho příliš nezvládne a potřebuje širší společenství, které by pak lépe uskutečňovalo obecné blaho.¹⁰⁰

⁹⁷ Srov. MÜLLER, K. B., *Politická sociologie*, s. 83-84.

⁹⁸ Srov. KELLER, J., *Vzestup a pád středních vrstev*, s. 94.

⁹⁹ *Předmluva prezidenta republiky ke sborníku CEPu „Koncept občanské společnosti – nepřítel svobodného občana?“*, [online]. Poslední aktualizace 2012, [cit.18.3.2012]. Dostupné na: www.klaus.cz/clanky/3048.

¹⁰⁰ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 73, 74.

Uvědomění si a poskytnutí možnosti působit svobodně a aktivně na poli právních základů politického společenství, řízení a kontrole veřejných záležitostí, dodržování cílů různých institucí a na volbě představitelů vlády. Výzva, aby každý občan využil svého práva a zároveň povinnosti, podílet se prostřednictvím volebního práva na podporování obecného blaha.¹⁰¹

Rychlá přeměna, související s globalizováním celého světa, která jde velmi rychle kupředu, avšak značně neuspořádaně, narušuje rovnováhu nejen člověka, ale celé společnosti. To vše vede ke vzájemné nedůvěře, nepřátelství a roztržkám, kdy člověk je v tomto dění nejen příčinou, ale i obětí. Rozvojové národy a národy, které jsou nově samostatnými, se chtějí účastnit celosvětového života stejně, jako ostatní. Zatím ovšem zůstávají spíše v pozadí a jejich závislost na státech bohatších se prohlubuje a prohlubují se také globální problémy. Volají k odpovědnosti bohaté země, dožaduje se rovnosti práv, neboť jim to umožňuje touha po svobodném a důstojném životě.¹⁰²

Ohledně občanské společnosti je však stále mnoho otázek. Někteří ji tedy vidí jako možnost pro elity, získat moc a vládnout neliberálním způsobem, další ji považují za subjekt, který bude vytvářet hodnoty v rámci solidarity s každým člověkem.

1.8 Technický rozvoj a jeho vliv na dnešní průmyslovou a konzumní společnost

I přesto, že jsou v dnešní době v popředí formování společnosti stále suverénní státy, nelze popírat jejich vzájemnou závislost. Středověká definice státu jako „societas perfecta“, soběstačná cílem i prostředky je v současnosti pojmem minulým. Na politické rovině mluvíme převážně o OSN a její další nižší útvary, které se tak úzce vztahují ke společenskému životu, že už neexistuje oblast, kam by nezasahovaly. V oblasti informační a komunikační zprostředkovávají především elektronické komunikační prostředky, rozhlas a televize, informace z celého světa, jež nelze potlačit žádnými nástroji ani totalitními diktaturami. S tím souvisí i moderní dopravní prostředky, které zajišťují rychlé a bezpečné kontakty po celém světě. Hospodářství se dnes již stalo

---

¹⁰¹ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 75.

¹⁰² Srov. *Gaudium et spes*, čl. 9.

světovým a to i vezmeme-li stále v úvahu, že existují národní hranice, které stále ještě určují kvóta daného státu (ochranná cla apod.).¹⁰³

Pro průmyslovou společnost je charakteristické, že část obyvatelstva činná v zemědělství se stále zmenšuje a rovněž klesá podíl řemesel, a to ve prospěch vysoce specializované výroby s dělbou práce, k jejíž organizaci je potřebný rostoucí podíl služeb (tzv. terciární sektor).¹⁰⁴

Furger ovšem vidí nedostatky tohoto systému v tom, že na základě dělby práce je sice zřejmý nárůst objemu vyrobeného zboží, jehož prodej se uskutečňuje za relativně příznivé ceny, avšak tím se společnost nestává pouze průmyslovou, ale zároveň také konzumní. Pro mnohé je tímto systémem nastolena určitá forma pohodlí, zejména pro hygienu, zdraví, vzdělání a volný čas. Avšak i plně industrializovaná společnost ukazuje, že jsou jisté meze tohoto vývoje. Konzumní tlak, nerovnoměrnost v růstu sociálních nákladů na zatížení životního prostředí, neobdělávání zemědělské půdy, nadměrné duševní přetížení, koncentrování moci, to vše jsou problémy, které volají po etickém zvládnutí.¹⁰⁵

Poněšický ve své knize *Člověk a jeho postavení ve světě* konfrontuje etiku jednadvacátého století se stanovenými prioritami pro žití, jakými jsou sebepoznání, seberealizace, vývoj, egocentrismus. Oproti těmto tezím staví etickou nutnost nové skromnosti s důrazem na vztah. Jedná se o odpoutání od člověka jako centra všeho dění k vědomí jeho nedostačivosti, k jeho přeceňovanému rozumu, k vědomí nejistoty předvídání následků vědecko-technického i hospodářského vývoje; je nutné se konfrontovat s lidskou iracionalitou, s rozporem mezi věděním a chováním (např. v situaci nedostatku pracovních příležitostí pro všechny, globální konkurence, přibývání starých lidí; v situaci zvyšujících se výdajů za zdraví apod.). Kdykoliv se nám může vymknout z ruky terorismus, jaderná energie, stále se zvyšuje propast mezi chudými a bohatými, nemáme nic pod kontrolou. I přesto však je naší jedinou strategií, znovuzískání ztracené kontroly, respektive dřívějšího stavu. Musíme se na současnou situaci dívat jako na nové globální vědomí. Je třeba si přiznat, že pojmy jako svět, lidé, politika atd. jsou tak dobré či špatné jako my sami.¹⁰⁶

Pastorální konstituce *Gaudium et spes* (1965) se na technický pokrok dívá jako na dobu, která přichází s hlubokými a rychlými změnami, které přinesl člověk svou

¹⁰³ Srov. FURGER, F., *Etika seberealizace, osobních vztahů a politiky*, s. 152-153.

¹⁰⁴ FURGER, F., *Etika seberealizace, osobních vztahů a politiky*, s. 153.

¹⁰⁵ Srov. FURGER, F. *Etika seberealizace, osobních vztahů a politiky*, s. 153.

¹⁰⁶ Srov. PONĚŠICKÝ, J., *Člověk a jeho postavení ve světě*, s. 79 – 80.

vynalézavostí a tvůrčí schopnosti. Všechny tyto změny ho ovšem zpětně ovlivňují, převážně jeho individuální jednání, jeho způsob jednání jak ve vztahu k věcem, tak i k druhým lidem. Pokrok v biologii, psychologii a v sociálních vědách umožňuje lépe poznávat sám sebe, ale také ovlivňovat životy společenských celků. Stejně tak je to i s technikou, která mění naši Zemi a člověk se snaží ovládnout ji.¹⁰⁷

Více negativně se na vývoj techniky dívá Keller, který v jednom ze sociologického pojetí modernity vidí vzestup a vyvrcholení všech destruktivních skutečností lidského pokolení. Technika a věda, které patří mezi hlavní činitele moderního přístupu ke světu, přináší vyvrcholení záporných vlastností člověka, jenž si optimálně hledá prostředky k realizaci svých cílů. Tím posledním cílem (podřízením a vládnutím vnější přírody a vnitřní přirozenosti člověka) je projev čistého násilí, která se však nakonec sebedestruktivně obrací proti svému původci.¹⁰⁸

1.8.1 Masmédia – hrozba pro racionalitu člověka

Technika je pojmem globalizace. Nelze však mluvit o technice pouze z hlediska ekonomického či snad její vliv na hospodářství jako takové. Dnešními technickým rozvojem se zásadně prolíná komunikace. Ta je v současné době postavena na úplně novém principu (internet, masmédia). I přesto, že velmi často bývají tyto média více na škodu než k užitku, nelze jim upřít svou nepostradatelnou roli v technickém pokroku. Tento pokrok dokázal zasáhnout a ovládnout celý svět během cca třiceti let. Mají tak silný vliv na život každého z nás a zaměřují se na rozsáhlou škálu oblastí lidského života, že si mnozí z nás možná neumí představit, jaké by to bylo, kdybychom tohle všechno neměli.¹⁰⁹

Masmédia velmi ovlivňují veřejný, sociální, politický života každého člověka. V historii byla pojata jako výborný nástroj demokratického rozvoje, ovšem postupem času se přichází na to, že masmédia, především televize, demokracii spíše degradují a prohlubují krizi demokracie. Důvody jsou bulvarizace veřejného života, šíření nepřesných či naprosto pochybných zpráv, mnoho komerčních a zábavných pořadů, to

---

¹⁰⁷ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 4.

¹⁰⁸ Srov. KELLER, J., *Teorie modernizace*, s. 152.

¹⁰⁹ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, č. 73.

vše předchází tématům závažnějším, podporuje pasivitu občanů, ukazuje naprosto odlišnou realitu a podkopává schopnost racionálního uvažování.¹¹⁰

S rozvojem nových komunikačních technologií (telefon) se komunikace staví do světla neurčitosti a monologičnosti. Už se nejedná o komunikaci interakční, protože účastníci komunikace nemají možnost na sebe bezprostředně interaktivně reagovat. Nový způsob komunikačních technologií tak dává naprosto jiný význam celé komunikaci. Dalším masmédiem je televize, která vytváří hyperrealitu, neboť nezprostředkovává pouze hlas (jak tomu je u telefonu), ale také další zvukové kulisy a hlavně obraz, čímž je člověk vtažen do prostoru a televize mu zprostředkovává multisenzorickou zážitkovost.¹¹¹

Média mají dvě hlavní funkce – zábavní a informačně-vzdělávací. Souboj mezi těmito dvěma funkcemi v současné době vyhrává spíše funkce zábavní, která odsunula význam informací a vzdělání. V současné době jde do pozadí i tisk, který vždy sloužil jako komentátor veřejného dění a rozvojem televize a internetu se i tisk soustřeďuje více na komerční a výdělečné informace.¹¹²

Moderní člověk nestrádá nedostatkem informací, jako tomu bylo v době, kdy neznal pojem televize, rádio, internet apod. A vzhledem k tomu, že jich má spíše nadbytek, je pro něj velmi obtížné se rozhodnout. Zde již neplatí Platónův motiv, že lidé jednájí špatně z nevědomosti. To, jestli informace, která se mi dostala, byla správná a na základě níž jsem uskutečnil své jednání, nezjistím dříve, než toto jednání uskutečním. Až poté vidím to, co jsem měl vidět na začátku, správnost či nesprávnost informace.¹¹³

Papež Pavel VI. ve svém *Dekretu o sdělovacích prostředcích – Inter mirifica* (1963) hovořil o hromadných sdělovacích prostředcích (tisk, film, televize, rozhlas, internet), které jsou vytvořeny tak, aby zasáhly nejen jednotlivce, ale i celou lidskou společnost. V případě, že jsou používány správně, pak prokazují lidstvu mnoho dobrého a přispívají ke vzdělání i jako komunikační kanál se světem. K použití masmédií je nutné, aby s nimi jejich uživatel pracoval v souladu s mravním řádem a svým svědomím. Právo na informace je nepopíratelné, navíc se jedná o formu rychlého a veřejného sdělování informací, které nám umožňují souvislé poznání událostí a skutečností. Tím mohou přispívat tak k obecnému dobru a pracovat na rozvoji občanské společnosti.¹¹⁴

---

¹¹⁰ Srov. MÜLLER, K.B., *Politická sociologie*, s. 139.

¹¹¹ Srov. tamtéž, s. 140-144.

¹¹² Srov. tamtéž, s. 145.

¹¹³ Srov. PINC, Z., SOKOL, J., *Antropologie a etika*, s. 129.

¹¹⁴ Srov. PAVEL VI., *Inter mirifica*, čl. 4, 5.

1.8.2 Internet jako nová forma sociálního vyloučení

Internet již v současné době nevede pouze k posílení demokratizačních procesů, jak bylo předpokládáno. Nejen, že narušuje ochranu osobních údajů, které jsou zde o uživatelích shromažďovány, ale často vede i porušování individuálních práv. Navíc čas nám ukazuje, že internet se stal zdrojem nových forem závislostí a nových forem sociálního vyloučení a sociálních nerovností. Dalšími problémy je také dobrovolné sdružování lidí ve virtuálních komunitách, které vytvářejí obtížně kontrolovatelné ilegální zóny a propagují či podporují rozvoj kriminálních aktivit, dětské prostituce, pornografie, ale i třeba obchod se zbraněmi. Internet, stejně tak jako ostatní média, je v současné době zdrojem převážně komerční zábavy a pomalu ustupuje od původního záměru, utvářet kritickou veřejnost. Internet nabízí možnosti individuální emancipace, nelze však skrze něj prosadit sociální změny či politické reformy. Možnostmi, kterými oplývá, je nástrojem k posílení demokratického potenciálu ve společnosti, nedokáže jej však rozvíjet trvale.¹¹⁵

1.10 Životní prostředí – priorita, kterou musíme chránit

Vlivem průmyslové revoluce je životní prostředí silně znečištěno (voda, vzduch, půda, skleníkový efekt, ozónová díra, hromady odpadků). K uchování zdravého životního prostředí i pro budoucí generace, by lidé měli změnit svůj vztah k životnímu prostředí a svůj životní styl.¹¹⁶

Do čela světového úsilí o nápravu a odvrácení hrozící ekologické krize se postavila *Organizace spojených národů*. Na červen 1972 svolala OSN do Stockholmu konferenci, která znamenala základní mezník v názoru na životní prostředí ve světovém měřítku – především správně označila hlavní ekologické problémy. Akutní nebezpečí hrozí především územím a lokalitám, kde produkce nebezpečných odpadů plyných (emise), tekutých (odpadních vod) nebo tuhých (toxické, radioaktivní a jiné odpady) přesahuje únosnou míru a bezprostředně ohrožuje lidské zdraví i přírodu. V dlouhodobé perspektivě může být ještě vážnější nebezpečí spojeno s narušením životodárných planetárních systémů, jako jsou hydrologický cyklus, stratosférická ozonová vrstva a

¹¹⁵ Srov. MÜLLER, K. B., *Politická sociologie*, s. 159-160.

¹¹⁶ Srov. MARTINEK, C., *Cesta k solidaritě*, s. 158.

klimatický systém atmosféry a oceánu. Civilizace je ohrožena nadměrným a příliš rychlým čerpáním a užíváním zdrojů obnovitelných (živé organismy, voda, půda) i neobnovitelných (nerostné suroviny). Hroživou rychlostí pokračuje redukce biologického bohatství planety – genetické základny jednotlivých druhů rostlin a živočichů, počtu druhů i rozmanitosti ekosystémů. Tyto čtyři okruhy vytyčily rozměr ohrožení. Stockholmská konference vyzvala k okamžitým akcím na ochranu životního prostředí jednotlivých států i mezinárodním měřítku.¹¹⁷

Martinek uvádí, že chování člověka vůči přírodě porušuje její rovnováhu a způsobuje změny klimatu, které nejen že negativně ovlivňují současný život na Zemi, ale budou obrovskou zátěží pro příští generace. Biblická víra chápe člověka jako strážce, hlídače a správce stvoření. Tím, jak člověk utvářel a přetvářel svět, si vytvářel také svou kulturu. Docházelo však i k zneužití, a to se nám dnes vrací jako extrémní hrozby ze strany přírody.¹¹⁸

1.10.1 Změny klimatu v procesu globalizace

V roce 2009 bylo identifikováno devět environmentálních procesů, kterou mohou vést ke změnám globální rozsahu a mohou znamenat vážný problém pro budoucí hospodářský a civilizační proces. Tyto jevy byly zapříčiněny lidskou činností. Jedná se o změnu klimatu (vše, co zahrnuje atmosféru, oceán, biosféru a má vliv na celou planetu), acidifikace oceánu, stratosférický ozon. Tyto procesy jsou celoplanetární. Dále bylo identifikováno šest dalších procesů, které jsou sice monitorovány lokálně, ale i tak ovlivňují celou planetu. Jsou jimi: biogeochemické cykly dusíku a fosforu, zatížení atmosférickým aerosolem, využití sladké vody, změna využití území, ztráta biodiverzity, chemické znečištění.¹¹⁹

Každá změna v životním prostředí má určitý vliv na proces rozvoje. Bohaté státy jsou schopny některé důsledky těchto klimatických změn díky finančním prostředkům omezovat nebo se na ně připravit do budoucna, avšak země rozvojové, které globálními změnami klimatu trpí nejvíce (paradoxně na nich mají nejmenší „zásluhu“), pro ty mohou mít tyto změny neskutečné důsledky. Akutně jsou ohroženi posunem hranice monzunových dešťů, což bude mít za následek sucho pro rozlehlé oblasti. Ztráta vodních

¹¹⁷ MEZŘICKÝ, V., *Globalizace*, s. 31-32.

¹¹⁸ Srov. MARTINEK, C., *Cesta k solidaritě*, s. 273.

¹¹⁹ MEZŘICKÝ, V., *Perspektivy globalizace*, s. 40.

zdrojů, kterou jsou v současné době odebírány z ubývajících zásob odtávajících ledovců v Andách a Himalájích. Na druhou stranu je nebezpečí také zvyšování hladiny oceánů, což může způsobit zatopení malých ostrovních států. Některým těmto důsledkům se dá předejít a lze jim účinně zamezit, avšak většina z nich jsou pro nás opravdovou hrozbou.¹²⁰

1.10.2 Odklon od energetiky jako možné řešení

Nejhorší obavou se stává, že klíčem k opatření proti probíhajícím klimatickým změnám je energetika. V současnosti využíváme 80% energie z fosilních paliv ropy, uhlí a zemního plynu. Jakékoli změny tedy musí směřovat k odklonu od energetiky založené na fosilních palivech. Je to dosti nepředstavitelné, ale ne nemožné. Již dnes se ve světě prosazují obnovitelné zdroje energie a další součásti tzv. „zelené ekonomiky“ a energetiky, kterými jsou např. nové způsoby uchování energie, „chytré sítě“, decentralizační snahy, elektromobilita apod. Ve studii *Scientific American* z roku 2009 je dokázáno, že veškeré energetické potřeby lidstva do roku 2030 je možné zcela zajistit ze tří typů zdrojů – vody, větru a sluneční energie. Otázkou je, kdo má toto rozhodnout. Jedná se o hájení globálního zájmu a zájmu společnosti, avšak světoví lídři, kteří o těchto krocích rozhodují, se odvolávají na zájmy svých vlastních lidí a tvrdí, že jejich zájmy nemohou odsunout do pozadí a jako nadřazený zájem nastolit zájem globální.¹²¹

1.10.3 Technika versus půda a voda

Zemědělská půda je v podstatě uměle vytvořený systém člověka. Aby bylo možné ji v takovém stavu udržet, musí do ní člověk vkládat nejen spoustu své energie, ale také množství umělých, chemických látek. Ovšem k degradaci půdy dochází také okopáváním, oráním, hnojením, odvodňováním nebo naopak zavlažováním. Tím vším člověk změnil strukturu půdy. Půda podléhá erozi, kterou způsobuje nejen nevhodné pěstování plodin v určitých typech půdy, ale i technické úpravy a neméně pak odlesnění. To vše působí vysoušení půdy, které se poté mění v podstatě poušť. Dalšími našimi chemickými zásahy k zúrodnění půdy, kontaminujeme půdu, což se nám opět vrací zpět

---

¹²⁰ Srov. MEZŘICKÝ, V., *Perspektivy globalizace*, s. 45.

¹²¹ Srov. tamtéž, s. 52-53.

do našeho organismu, ale také se to stává součástí ekosystému a tím dochází ke kontaminaci dalších složek přírody, hornin, vody a ovzduší.¹²²

S kontaminací půdy úzce souvisí kontaminace spodní vody. Dnes již není možné pramenitou vodu v přírodě (bez úprav) pít. Obavy z nedostatku vody dnes řeší také země rozvinuté, nejen rozvojové. Musíme uvažovat nejen o pitné vodě, ale také o vodě užitkové, která je důležitá k produkci potravin. Největším problémem znečištění vody je průsak z půdy do podzemních vod, vypouštění odpadních vod, různé havárie nádrží s nebezpečnými kapalinami apod. Znečištěná voda působí závažně na zdraví člověka. Toxické kovy a pesticidy sice nepůsobí akutní otravu člověka, ale dlouhodobé požívání těchto látek zvyšuje jejich koncentraci v organismu a poté mohou působit nejen na nervový systém, ale také na játra a ledviny. Problémem však není pouze znečištění vody, ale také nevhodné zásahy do vodního režimu (odvodňování ploch, zasypávání slepých ramen řek, narovnávání toků řek apod.). I když to vše děláme ku prospěchu, často jsou důsledkem těchto zásadních změn záplavy, zvyšování výparů vody a tedy její ztráta. Musíme si uvědomit, že voda je pro člověka nejdůležitějším přírodním zdrojem k jeho přežití.¹²³

Půda a voda jsou podstatné složky ekosystému a jsou nejdůležitějšími složkami v životě všech živých organismů. Tyto složky, my, naší lidskou činností a technikou ztrácíme.

1.10.4 Konference spojených národů o životním prostředí a rozvoji, Rio de Janeiro, 1992

Vedoucí vatikánské delegace arcibiskup Renato Raffaele Martino, prohlásil, že hlavním tématem byl vlastně problém třetího světa. Zdůraznil však učinění prvního kroku k větší mezinárodní ekologické spolupráci. Jednalo se o tom, aby požadavky třetího světa byly v souladu s ochranou životního prostředí. Bohaté země se však nechtěli zřeknout enormního konzumu spotřebního zboží a energie, které čerpají se zemí třetího světa. Tímto odčerpáváním způsobují v rozvojových zemích ekologickou spoušť, jejíž nápravu a vypořádání se s tím požadují po rozvojových zemích a tím omezují jejich rozvoj. Dle Martina je toto pokračováním koloniální politiky, což kritizuje.¹²⁴

---

¹²² Srov. MEZŘICKÝ, V., *Globalizace*, s. 50-53.

¹²³ Srov. tamtéž, s. 47-50.

¹²⁴ MARTINEK, C., *Cesta k solidaritě*, s. 291.

Dne 20. – 22.6.2012 proběhne v Riu de Janeiru konference OSN k životnímu prostředí, která by měla mapovat změny globálního životního prostředí během posledních dvou desetiletí. Tato konference bude mít dvě hlavní témata:

1. zelená ekonomika v kontextu udržitelného rozvoje a odstraňování chudoby
2. institucionální rámec udržitelného rozvoje – může za předpokladu řádné politické vůle podnítit nezbytné změny a pozitivní trendy

Na základě připravované konference bude měsíc před jejím zahájením vydána studie, jejíž součástí je Zpráva Programu OSN pro životní prostředí (UNEP). Zpráva hovoří o největších problémech světa, ale také o jistých posunech v přístupu světa k životnímu prostředí (Země má 7 miliard obyvatel; globální emise rostou vlivem využívání fosilních paliv, 80% globálních emisí způsobuje pouhých 19 zemí; všechny ledovce odtávají, tím ročně stoupá hladina moří v průměru o 2,5 mm; podíl obnovitelných zdrojů činí 16%; sluneční a větrná energie činí pouhých 0,3% z celkové globální energie; využívání přírodních zdrojů vzrostlo v letech 1992-2005 o 40%; snížení celkové plochy zalesnění od roku 1990 o 300 milionů hektarů; produkce potravin vzrostla od roku 1992 o 45%; cíl zajistit pitnou vodu pro 90% lidí v rozvojových zemích do roku 2015 bude určitě splněn).¹²⁵

Zpráva obecně poukazuje na rychlý nárůst emisí skleníkových plynů, pokles biodiverzity i 40% nárůst využívání přírodních zdrojů. To vše probíhá rychleji než růst světové populace. Zpráva UNEP současně upozorňuje na to, že pokud bude svět schopen rázně a rychle jednat, může dramaticky změnit trajektorii nebezpečných trendů ohrožujících životní podmínky lidí.¹²⁶

1.10.5 Ekologická politika versus odpovědnost

Na změny klimatu mají velmi podobný názor jak mezinárodní organizace, společnosti, vlády i členové vědeckých institucí, tak i sociální učení církve. Jedná se o problém, který nelze popřít. Pouze si ho každý vykládá trochu jinak. Mezinárodní společenství sledující změny klimatu a upozorňující na možné hrozby. Jsou sice přesvědčeni o tom, že je nutné stanovit meze ohledně spalování fosilních paliv, kácení lesů, snížit objem globálních emisí skleníkových plynů, avšak cesta k těmto omezením je velmi složitá. Vzhledem

---

¹²⁵ *Mění se životní prostředí aneb z Ria do Ria+20*, [online]. Poslední aktualizace 2012, [cit.18.3.2012], Dostupné na: www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=1733.

¹²⁶ Tamtéž.

k tomu, že globálně máme prostředky, které nám usnadňují náš život a pomáhají nám k uspokojování našich potřeb a víme o tom, že nadměrné a nezodpovědné užívání těchto prostředků má vliv na životní prostředí, přesto se jich nechceme vzdát. Naopak sociální učení církve se k problému změn klimatu staví jednoznačně. Je to otázka jak odpovědnosti každého z nás, tak ale i v odpovědném užívání všech moderních technologií. Nejdůležitější je, abychom všichni pochopili, že se nejedná o problém současnosti, ale hlavně o problémy, které připravujeme budoucím generacím. A to je nejdůležitější, si uvědomit.

Jan Pavel II. v encyklice *Centesimus Annus* (1991) říká, že „otázka ekologie je velmi znepokojivá. Člověk, který více v zajetí touhy po majetku a požitku než po bytí a rozvoji, nesmírně nedisciplinovaným způsobem spotřebovává zdroje země i zemi samu ... Člověk, který odhalí svou schopnost měnit vlastní práci svět a v určitém smyslu ho nové tvoří, zapomíná, že se to děje vždy jen na základě prvotního daru věcí od Boha“.¹²⁷

---

¹²⁷ JAN PAVEL II., *Centesimus Annus*, 37.

2 Sociální učení církve jako prostor pro pravdu a správný mravní základ

Sociální učení církve se vyvinulo z části morální teologie, která se zabývá ctností spravedlnosti a v 19. století se stalo samostatnou vědní disciplínou. Stává se aplikací křesťanského poselství na sociální problémy doby a zároveň základem pro odpovědi na sociální otázky dnešní doby. Prioritou sociálního učení církve je důstojnost lidské osoby.¹²⁸

Přínos církve k sociální otázce spočívá především v jejím sociálním učení. Podle něho vztah člověka k bližnímu určuje jeho vztah k Bohu. Společenské třídy jsou na sobě závislé, proto je třídní boj nepřijatelný a škodlivý. Církve učí, jak správně užívat bohatství, ale zároveň ukazuje smysl a hodnotu námahy a utrpení. Obrací se ke státu, aby pomáhal lidem na okraji společnosti. Vyjadřuje se k otázce spravedlivé mzdy.¹²⁹

Nejvyšší zásadou této nauky je tvrzení, že jednotliví lidé jsou základem, účinnou příčinou a cílem každého společenského zřízení; lidé od přírody obdařeni společenskou povahou a zároveň povolání k vyššímu řádu, který přirozenost přesahuje, pozvedá.¹³⁰

Sociální nauka kromě toho obsahuje důležitou interdisciplinární dimenzi. S cílem lépe uplatnit v různých a stále se měnících sociálních, hospodářských a politických oblastech pravdu o člověku vstupuje tato nauka do dialogu s různými disciplínami, které se člověkem zabývají, sjednocuje jejich příspěvky a pomáhá jim otevřít se v širším horizontu službě člověku, poznanému a milovanému v plné šíři jeho poslání.¹³¹

Papež Pius XII. se orientoval na eticko-sociální principy zaměřené na podporu a oživení hospodářství zničeného ve II. světové válce. Specifikoval dílčí oblasti sociálního učení církve: všeobecné určení statků a právo na jejich užívání, práva a povinnosti dělníků a zaměstnavatelů, funkce státu v ekonomické oblasti, nutnost mezinárodní spolupráce v zájmu spravedlnosti a míru, obnova právního řádu jako normativní vazby mezi třídami a národy, základní rodinná mzda.¹³²

Sociální učení církve v sobě zahrnuje základní a trvalé principy, které jsou předpokladem a zásadou pro řešení sociálních otázek dnešní doby.

¹²⁸ Srov. MARTINEK, C., *Cesta k solidaritě*, s. 147.

¹²⁹ MARTINEK, C., *Cesta k solidaritě*, s. 67.

¹³⁰ JAN XXIII., *Mater et magistra*, čl. 219.

¹³¹ JAN PAVEL II., *Centesimus Annus*, čl. 59.

¹³² MARTINEK, C., *Cesta k solidaritě*, s. 75.

2.1 Princip lidské důstojnosti

Tento nejvyšší princip je nosný a chrání nedotknutelnou důstojnost lidské osoby. Na jeho základě vybudovala církev, především v posledních sto letech, za spolupráce učenců z řad kněží i laiků, svou rozsáhlou sociální nauku. Podle ní mají být uspořádány lidské vztahy ve shodě s všeobecnými zásadami vyplývajícími z konkrétních okolností a zvláštní povahy každé doby. Tyto normy křesťanské sociální nauky mohou tudíž být přijaty všemi lidmi.¹³³

Gaudium et spes (1965) vidí ve své charakteristice personálního principu člověka jako lidskou bytost, která je a musí být počátkem, nositelem i cílem všech společenských institucí, neboť má přirozenou potřebu žít společensky.¹³⁴

Lidské soužití by mělo být nejen spořádané, ale také by mělo přinášet lidem hojný prospěch a užitek. To vyžaduje, aby lidé navzájem uznávali svá práva a povinnosti a naplňovali je. Důstojnost lidské osoby kromě toho žádá, aby člověk mohl jednat z vlastního rozhodnutí a svobodně. Proto jde-li o lidské soužití, jistě je důvod, aby ctil práva, plnil povinnosti a v nesčetných aktivitách pomáhal druhým, a to především z vlastního popudu a úmyslu, tj. tak, aby každý jednal na základě vlastních rozhodnutí, uvážení a odpovědnosti, a ne z donucení nebo nátlaku, přicházejících většinou zvnějšku. Je-li společenství lidí založeno jen na vztazích síly, je nutno o něm říci, že v sobě nemá nic lidského, poněvadž lidem je v něm upírána svoboda, místo aby byli vhodně podněcováni ke zvyšování životní úrovně, k dosažení dokonalosti.¹³⁵

Důstojnost lidské osoby je třeba mít v úctě i v životě hospodářském a společenském, protože člověk je přece jeho původcem, nositelem i cílem. Mnoho lidí je však vedeno zájmy téměř výhradně hospodářskými, a proto hospodářský rozkvět mnohdy nemírní sociální nerovnosti, často dokonce vede k jejich zhoršení.¹³⁶

2.2 Princip solidarity

Je pro nás příkazem lásky k bližnímu, jehož břemena máme nést. Solidarit je, ve jménu všech lidí a celého společenství, základem pro rozvíjení jak vlastní osobnosti, tak i usilování o hodnoty, které rozvíjejí celé společenství. Ohrožení tohoto principu v dnešní

¹³³ JAN XXIII., *Mater et magistra*, čl. 220.

¹³⁴ *Gaudium et spes*, čl. 25.

¹³⁵ JAN XXIII., *Pacem in terris*, čl. 33, 34.

¹³⁶ MARTINEK, C., *Cesta k solidaritě*, s. 84.

době vychází z konzumního života dnešního člověka, který stírá zboží, majetek a své blízké a sám se k nim chová jako k pouhé věci, kterou nyní má, ale mít ji nemusí, protože ji vlastně nepotřebuje. Každý člověk by měl usilovat o uskutečňování těch hodnot, které může rozvíjet jen ve společenství s druhými. Pokud tomu tak nebude, je pravděpodobné, že solidarita vůči druhým nebude naplňována už v základní buňce společnosti, v rodině.¹³⁷

Dnešní člověk trpí nedostatkem solidarity a to z toho důvodu, že jde stále za svými prožitky a tužbami, a to v naději, že tím dosáhne ještě většího štěstí, přitom ale neprojevuje zájem o své okolí, o lidi, kteří potřebují pomoc.¹³⁸

Martinek také tvrdí, že předpokladem solidarity je svědomí, které pro něj představuje přirozený etický základ. Svědomí, stejně tak jako rozum a vůle, může člověk nejen cvičit, ale také jej může zanedbat, či se ho dokonce úplně zříci. V pojetí solidarity a svědomí odkazuje na pastorální konstituci *Gaudium et Spes* (1965), kde je důstojnost svědomí charakterizována takto: „V hlubinách svědomí odkrývá člověk zákon, který si sám neukládá, ale který musí poslouchat. Jeho hlas ho stále vybízí, aby miloval a konal dobro a vyhýbal se zlu. Svědomí je nejtajnější střed a svatyně člověka; v ní je sám s Bohem, jehož hlas mu zaznívá v nitru.“¹³⁹

Jan Pavel II. ve své encyklice *Sollicitudo rei socialis* (1987) charakterizuje solidaritu jako vzájemnou propojenost, chápanou jako systém určující vztahy v současném světě, v jeho složkách: hospodářské, kulturní, politické i náboženské. Jde o propojenost, která je přijímána jako morální kategorie. Je-li za takovou uznávána, pak jí odpovídá – jako postoj mravní a společenský, jako „ctnost“ – solidarita. Není to jen neurčitý soucit nebo povrchní dojetí nad zlem, tykajícím se mnoha blízkých nebo vzdálených osob. Naopak, je to pevná a trvalá odhodlanost usilovat o obecné blaho neboli dobro všech a jednoho každého, protože všichni jsme odpovědní za všechny.¹⁴⁰

2.3 Princip subsidiarity

Vzájemná odpovědnost, ale i solidarita je podstatou vyváženosti a stability společnosti a její jednotlivých členů. Podpora a pomoc státu či společnosti je důležitá, ovšem musí

---

¹³⁷ Srov. MARTINEK, C., *Cesta k solidaritě*, s. 151-152.

¹³⁸ Srov. tamtéž, s. 152.

¹³⁹ Srov. tamtéž, s. 152.

¹⁴⁰ JAN PAVEL II., *Sollicitudo rei socialis*, čl. 38.

výt vykonávána za předpokladu zanechání svobody jedince. Pomoc ze strany státu či společnosti by však měla přicházet v míře, v jaké je nutná.¹⁴¹

Papež Jan XXIII. ve své encyklice *Mater et magistra* (1961) upozorňoval na propast mezi bohatými a chudými a poprvé se vyjadřuje k situaci v rozvojových zemích. Zmínil zde také princip subsidiarity, který je nutno brát v úvahu. Poukazuje na narůstající množství sociálních vztahů mezi lidmi, které je nutno využít, ale zároveň zmírnit jejich nevýhody. Hovoří o nebezpečí omezení prostoru svobody jednotlivce i skupiny. Blahobyt národa se nemá počítat dle množství zboží na trhu, ale podle spravedlnosti jeho přerozdělování. Původně sociální otázka týkající se dělnické třídy se postupem času začala orientovat na další vrstvy společnosti, národy, ale i mezinárodní společenství. Vyvstává problém třetího světa. Papež se zde také obrací proti ideologiím, které se orientují na masy občanů, ale nejdou vstříc jednotlivému člověku, který „je a musí být nositelem, tvůrcem a cílem všech společenských institucí“.¹⁴²

To, co mohou jednotlivci provést z vlastní iniciativy a vlastním přičiněním, to se jim nemá brát z rukou a přenášet na společnost. Stejně tak je proti spravedlnosti, když se převádí na větší a vyšší společenství to, co mohou vykonat a dobře provést společenství menší a nižší. To má totiž pak za následek těžké poškození a rozvrat sociální státu.¹⁴³

Sociální stát, který přímo zasahuje a olupuje společnost o její odpovědnost, způsobuje ztrátu lidské energie a přebujelost státních aparátů, které ovládá více byrokratická logika než snaha sloužit občanům; ruku v ruce s tím jde nesmírné zvyšování výdajů.¹⁴⁴

Furger ukazuje, že v minulosti, kdy byla společnost utvářena totalitními režimy (komunismus a nacismus), křesťanské učení o společnosti více zdůrazňovalo subsidiaritu, zatímco dnes, v době vzrůstající hospodářské nerovnováhy, je kladen větší důraz na solidaritu. Avšak ani jeden z těchto principů nám neukládá, jak by mělo být organizováno a regulováno společenské soužití, spíše nám ukazují, jakým kritériím mají odpovídat konkrétní opatření, aby nenarůstal individualismus, ale spíše se společnost přiklonila ke kolektivismu.¹⁴⁵

Benedikt XVI. říká, že zásada subsidiarity musí zůstat v těsném spojení se zásadou solidarity a naopak. Subsidiarita bez solidarity totiž upadá do sociálního partikularismu, zatímco solidarita bez subsidiarity sklouzává do paternalistického sociálního systému,

---

¹⁴¹ Srov. MARTINEK, C., *Cesta k solidaritě*, s. 153-154.

¹⁴² Srov. tamtéž, s. 79-80.

¹⁴³ PIUS XI., *Quadragesimo anno*, čl. 79.

¹⁴⁴ JAN PAVEL II., *Centesimus annus*, čl. 48.

¹⁴⁵ FURGER, F., *Etika seberealizace, osobních vztahů a politiky*, s. 147.

který ponižuje toho, kdo je v nouzi. U mezinárodní rozvojové pomoci se stává, že dárcovská strana, ač neúmyslně, udržuje obyvatelstvo dané oblasti ve stavu závislosti, podporuje útlak ze strany místní vlády a vykořisťování. Pomoc nesmí nikdy sledovat druhotné cíle. Musí být organizována vždy ve spojení s dotyčnou zemí, ale také jejími ekonomickými aktéry, nositeli kultury v rámci občanského společenství, včetně místních církví.¹⁴⁶

2.4 Princip obecného blaha

Jedná se o dosažení dokonalosti nejen individuálních osob, ale také rodiny a společnosti jako takové. O obecné blaho by se měl postarat stát, a to hlavně o lidi chudé a na okraji společnosti. V podstatě nejvíce se v uskutečňování obecného blaha zasazují neziskové organizace, nevýdělečné organizace, které fungují v různých oblastech pomoci a nejsou komerční. Jejich zisk není ziskem pro vlastníky či majitele organizace, ale je dalším prostředkem pro rozvíjení činností.¹⁴⁷

Ze stále těsnější vzájemné závislosti, která postupně nabývá celosvětového rozsahu, plyne, že se obecné blaho – čili souhrn podmínek společenského života, které jak skupinám, tak jednotlivým členům dovolují úplnější a snazší dosažení vlastní dokonalosti – stává stále všeobecnějším; z toho vyplývají práva a povinnosti, které se týkají celého lidstva. Jakákoli skupina musí mít na zřeteli potřeby a oprávněné nároky jiných skupin, ano i obecné blaho celé lidské rodiny. Tak charakterizuje obecné blaho *Gaudium et Spes* (1965), tedy jako prostředek k růstu osobnosti člověka jako individua, ale také lidské společnosti, pro něž z tohoto principu vyplývají také určitá práva a povinnosti.¹⁴⁸

V dnešní době se soudí, že obecné blaho záleží především v tom, aby se zachovávala lidská práva a povinnosti. Proto je třeba, aby úloha veřejné moci spočívala především v tom, aby se na jedné straně tato práva uznávala, dbalo se jich, navzájem byla sladována, chráněna a podporována, a na druhé straně aby mohl každý snáze plnit své povinnosti. „Chránit nedotknutelná lidská práva a starat se, aby každý mohl snáze plnit své povinnosti – to je hlavní úkol každé veřejné moci.“¹⁴⁹

---

¹⁴⁶ BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 58.

¹⁴⁷ Srov. MARTINEK, C., *Cesta k solidaritě*, s. 155.

¹⁴⁸ *Gaudium et spes*, s. 26.

¹⁴⁹ JAN XXIII., *Pacem in terris*, čl. 60.

2.4 Princip soukromého vlastnictví a všeobecného určení statků

Statky na zemi jsou určeny k užívání všem, jak to odpovídá potřebám člověka a jeho důstojnosti. Právo na soukromé vlastnictví vychází z přirozenosti práva na samostatnost a rozvoj člověka.¹⁵⁰

Vlastnictví a jiné formy soukromé držby vnějších statků přispívají k projevení osobnosti člověka a poskytují mu kromě toho příležitost plnit svůj úkol ve společnosti a v hospodářském životě; je proto velmi důležité podporovat nabývání určité držby vnějších statků jak jednotlivci, tak sdruženími. Soukromé vlastnictví umožňuje každému prostor pro jeho osobní a rodinnou nezávislost, a proto se musí považovat za jakési rozšíření lidské svobody.¹⁵¹

Socialisté podněcovali nenávisť chudých proti bohatým a prohlašovali, že se má soukromé vlastnictví zrušit a místo toho z majetku jednotlivců učinit společný majetek všech, který by spravovali ti, kdo stojí v čele obcí a států. Tímto převodem majetku od soukromých osob na společnost lze zachránit nesnesitelný stav, protože se jmění i výhody rozdělí rovnoměrně mezi občany. Tento argument je však nespravedlivý, neboť se dopouští násilí na zákonných majitelích. Navíc právo na soukromý majetek je člověku dáno od přirozenosti a takový čin by byl v rozporu se spravedlností.¹⁵²

Člověk, který nemá žádný „vlastní“ majetek, je zcela odkázán na mechanismus a řád společnosti a na ty, kdo jej kontrolují. Tím je pro něj v podstatě nemožné a velmi těžké, uvědomovat si svou lidskou důstojnost a je tím značně znemožněna cesta k formování lidského společenství.¹⁵³

Naproti tomu kapitalisté hovoří více o svobodě, i když ne tak docela o volnosti v hospodářských vztazích. Každopádně nutnost uvědomit si, že i svobodná soutěž potřebuje regulaci a tou nejvyšší regulací je sociální spravedlnost a sociální láska.¹⁵⁴

---

¹⁵⁰ Srov. MARTINEK, C., *Cesta k solidaritě*, s. 156.

¹⁵¹ *Gaudium et spes*, čl. 71.

¹⁵² LEV XIII., *Rerum novarum*, čl. 3, 5.

¹⁵³ Srov. JAN PAVEL II., *Centesimus annus*, čl. 13.

¹⁵⁴ PIUS XI., *Quadragesimo anno*, čl. 88.

3 Poselství encykliky *Caritas in veritate* v otázce integrálního rozvoje a její srovnání s pohledem encykliky *Populorum progressio*

Největším přínosem encykliky *Populorum progressio* (1967) je s určitostí to, že papež Pavel VI. před jejím napsáním a zvolením za papeže, navštívil místa (Latinskou Ameriku, Afriku, Palestinu a Indii), kde mohl vidět a na vlastní oči se přesvědčit o problémech, které sužují rozvojové země. Proto se také encyklika (jako jedna z prvních) nevěnuje problémům mezi bohatými a chudými uvnitř společnosti, ale zaměřuje se na problém bohatých a chudých států v mezinárodním rozvoji. Více než ostatní kritizuje podstatu kapitalismu jako touhu po zisku a neomezené právo na soukromé vlastnictví.¹⁵⁵

Novočtení encykliky *Populorum progressio* (1967) po více než čtyřiceti letech od jejího vydání nás vybízí k tomu, abychom zůstali věrní jejímu poselství lásky a pravdy a abychom ji chápali v kontextu specifického magisteria Pavla VI., obecněji pak v rámci tradice sociální nauky církve. Kromě toho je třeba promýšlet odlišné pojmy, ve kterých se problematika rozvoje podává na rozdíl od tehdejší doby.¹⁵⁶

Encyklika *Populorum progressio* (1967) vychází ze dvou základních pravd. Tou první je, že církve se na integrálním rozvoji lidstva podílí převážně hlásáním evangelia, slavením eucharistie a konáním skutků lásky. Veškeré tyto činnosti může církve vykonávat pouze za předpokladu svobodného pole působnosti. Zde ovšem dochází velmi často ke střetu, neboť ze strany společnosti je činnost církve odsouvána pouze na charitativní působení. Druhá pravda se týká rozvoje člověka, a to ve všech dimenzích lidské osoby. Musíme se orientovat na člověka nejen jako na bytost nejen společenskou, ale také politickou, kulturní, fyziologickou, duševní apod., ale také na jeho věčný život. Bez tohoto pohledu uzavíráme život člověka s jednotlivými epochami dějin a tím se skláníme pouze k materialismu a nejsme schopni odpoutat se a přijímat to, co nám nabízí univerzalita lásky. Člověk se totiž neustále rozvíjí, není to vlastnost, která by mu byla dána, ale je to jakési povolání, které by měl každý z nás naplnit a tím přispět k rozvoji nejen osobnostnímu, ale také k rozvoji společnosti a jejího dobra. Jedná se o povolání, které od nás vyžaduje jistou míru odpovědnosti a solidarity, což je možné pouze tehdy, pokud víme, že k uskutečnění takového povolání potřebujeme Boha. Pokud toto člověk

¹⁵⁵ Srov. MARTINEK, C., *Cesta k solidaritě*, s. 91.

¹⁵⁶ BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 10.

nevidí, pak k němu opět promlouvá pouhá touha po materialismu a tou pomocí hlavně sám sobě.¹⁵⁷

„*Caritas in veritate*“ je princip, od něhož se odvíjí sociální nauka církve, princip, který nabývá své účinné formy v kritériích, jimiž se řídí morální jednání. Poukázat je nutné převážně na dvě z nich, jež jsou zvlášť zapotřebí při úsilí o rozvoj v globalizující společnosti: *spravedlnost a společné dobro*.¹⁵⁸

V první řadě spravedlnost. *Ubi societas, ibi ius*: „Každá společnost si vytváří vlastní systém spravedlnosti. Láska přesahuje spravedlnost, protože milovat znamená darovat, dávat druhému to, co je „moje“. Ale láska nikdy nepostrádá spravedlnost, která vybízí dávat druhému to, co je „jeho“, to, co mu patří z důvodu jeho bytí nebo jeho jednání. Nemohu „darovat“ druhému ze svého, aniž mu nejprve dám to, co mu náleží podle spravedlnosti. Spravedlnost nejenže ve vztahu k lásce naprosto není něčím cizím, nejenže není alternativou či paralelou k lásce: spravedlnost je s láskou nerozlučně spojena, vnitřně k ní patří. Na druhé straně láska vyžaduje spravedlnost, tedy uznání a respektování legitimních práv jednotlivců a národů. Zasazuje se o budování lidské obce podle práva a spravedlnosti. Na druhé straně láska spravedlnost překonává a dovršuje ji v logice daru a odpuštění.“¹⁵⁹

„Velmi vážně musíme uvažovat také o společném dobru. Milovat někoho znamená cítit jeho dobro a účinně se o ně přičiňovat. Kromě dobra jednotlivce existuje dobro, jež se pojí s životem lidí ve společnosti: společné dobro. Je to dobro celku „nás všech“, složeného z jednotlivců, rodin a zprostředkujících skupin, které dohromady tvoří společenskou komunitu. Společné dobro není dobrem, vyhledávaným pro ně samotné, nýbrž pro lidi, kteří jsou součástí společenské komunity a kteří mohou pouze v ní opravdu a účinněji dosáhnout svého dobra. Chtít společné dobro a přičiňovat se o něj je požadavek spravedlnosti a lásky. Zasazovat se o společné dobro znamená jednat chránit, jednak užívat onu soustavu institucí, které právně, občansky, politicky a kulturně strukturují společenský život, jenž tímto způsobem nabývá formy *polis*, obce. Čím více totiž usilujeme o společné dobro odpovídající skutečným potřebám našich bližních, tím účinněji je milujeme. Společné dobro a úsilí o ně v globalizující se společnosti proto nutně nebývá dimenzí celé lidské rodiny.“¹⁶⁰

---

¹⁵⁷ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl 11.

¹⁵⁸ BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, č. 6.

¹⁵⁹ Tamtéž, čl. 6.

¹⁶⁰ Tamtéž, čl. 7.

„*Caritas in veritate* – láska v pravdě – je velkou výzvou pro církve ve světě postupující a pronikavé globalizace. Nebezpečí naší doby spočívá v tom, že faktickému vzájemnému propojení mezi lidmi a národy neodpovídá žádná etická interakce svědomí a rozumu, z níž by měl ve výsledku vzejít skutečný lidský rozvoj. To, aby lidé mohli sdílet statky a zdroje, z nichž vychází opravdový rozvoj, nelze zajistit jenom technickým pokrokem a jenom vztahy založenými na užitečnosti, nýbrž potenciálem lásky, která přemáhá zlo dobrem a která lidi v jejich svědomí a svobodě činí otevřenými pro vzájemnost.“¹⁶¹

3.1 Otázka integrálního rozvoje v rozmezí čtyřiceti let

Rozvoj viděl Pavel VI. jako snahu o vymanění se z hladu a bídy, endemických nemocí, nevzdělanosti. Je snahou chudých národů, které chtějí být účastni na modernizaci civilizace a jejich snahy byly více ceněny v celosvětovém měřítku a aby byly hodnoceny jako země, které se snaží o svůj všestranný rozvoj.¹⁶²

V encyklice *Populorum progressio* (1967) je hned zpočátku poukázáno na Písmo svaté: „Naplněte zemi a podmaňte si ji. Bůh určil zemi a všechno, co je na ní k užívání všem lidem a národům, takže stvořených statků se má dostat všem spravedlivou měrou; to žádá spravedlnost provázená láskou.“ Vše na zemi totiž bylo stvořeno pro člověka a jeho hlavním úkolem bylo a je zdokonalovat svět (vlastním úsilím a rozumem), aby si jej svou prací podmanil. Všem bez rozdílu by se mělo dostat prostředků pro jejich existenci a nástrojů ke svému rozvoji. Vše ostatní by mělo být podřízeno této zásadě a nebránit jejímu uskutečňování. Každý má právo, aby našel přesně to, co potřebuje.¹⁶³

Každý člověk si přeje, aby měl zabezpečený dostatek potravin, zdravotní péči, stálé zaměstnání, ale i bezpečnost pře útlakem, svobodu, lidskou důstojnost. To vše potřebuje každý z nás, aby se mohl sám realizovat, být vzdělanější a tím vzrostla jeho hodnota, ale vidíme spíše frustraci, kterou přináší nedostatky ve výši uvedených potřebách.¹⁶⁴

V dnešní době to však není otázka individuálního či skupinového úkolu dnes už je zapotřebí zapojení všech a to hlavně v oblasti hospodářské, sociální, kulturní a duchovní. Faktem zůstává, že o rozvoji nemluvíme jako o pouhém hospodářském růstu (i když

¹⁶¹ BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 9.

¹⁶² Srov. PAVEL VI., *Populorum progressio*, čl. 1.

¹⁶³ Srov. tamtéž, čl. 22.

¹⁶⁴ Srov. tamtéž, čl. 6.

v době současné ekonomické krize neslyšíme žádné jiné spojení než pokles hospodářského růstu a propad ekonomiky), ale více specifikujeme oblasti rozvoje celého člověka a lidstva obecně. „Odmítáme oddělování ekonomiky od humánní stránky, od rozvoje kultury, do níž patří. Jsme toho názoru, že člověka je nutno cenit vysoko – kteréhokoli člověka, jakoukoli lidskou pospolitost, a také lidstvo jako celek.¹⁶⁵

K tomu, abychom se podíleli na růstu osobním i na růstu celé lidské společnosti, musíme brát v úvahu správnost hierarchie hodnot. Zabránit, aby naše materialistické touhy přešly k hrabivosti (mravní zaostalosti), a tím ke ztrátě ducha. Materiální potřeby jednotlivců i národů by neměly být posledním cílem. Otázka solidarity je zde více než na místě. Každý z nás musí myslet na všeobecnou solidaritu, která je naší povinností. Nabytím základních potřeb důležitých pro život nabýváme též úcty k důstojnosti druhých. Právo na majetek a cesta k němu nesmí být na úkor obecného blaha.¹⁶⁶

S hospodářským rozvojem a lidským pokrokem se nevyhnutelně pojí proces industrializace. Nesmí však vést k tomu, aby zisk byl jedinou hnací silou hospodářství, soutěž byla nad všechny zákony ekonomiky a soukromé vlastnictví nedotknutelné (takový ovšem názor společnosti je). Hospodářství má sloužit člověku, a to převážně v souvislosti s prací. Práce nám umožňuje tvořit svět, dává člověku důstojnost a smysl. Je třeba, aby všichni lidé mohli pracovat, abychom tím snížili propast mezi chudými a bohatými. Je nutné činnosti jednotlivců podporovat, podněcovat, usměrňovat a doplňovat. Podstatou hospodářského růstu je tedy i sociální pokrok, který je jeho cílem.¹⁶⁷

Úsilí o rozvoj vyžaduje stále větší počet technických pracovníků, ještě více ale potřebuje lidi moudré, přemýšlivé, hledající nový *humanismus*, který by umožnil modernímu člověku najít sama sebe, tím, že přijme vyšší hodnoty lásky, přátelství, modlitby a kontempace. Jen tak se plně uskuteční pravý rozvoj, který znamená pro každého a pro všechny přechod od životních podmínek méně lidských k podmínkám lidštějším.¹⁶⁸

Církev nenabízí žádná technická řešení a nehodlá se nikterak vměšovat do politiky států. Ve všech dobách a za všech okolností má však církev ve prospěch společnosti plnit poslání pravdy dopovídající člověku, jeho důstojnosti i jeho povolání. Bez pravdy člověk upadá do empiristického a skeptického pohledu na život, není schopen se pozvednout nad všednodenní záležitosti, protože se už nezajímá o chápání hodnot – někdy dokonce ani

---

¹⁶⁵ Srov. PAVEL VI., *Populorum progressio*, čl. 13-14.

¹⁶⁶ Srov. tamtéž, čl. 18-19.

¹⁶⁷ Srov. tamtéž, čl. 25, 26.

¹⁶⁸ PAVEL VI., *Populorum progressio*, čl. 20.

jejich významů - , jimiž se má řídit a podle nichž se má orientovat. Věrnost člověku vyžaduje věrnost pravdě, která jediná je zárukou svobody a možnosti integrálního lidského rozvoje.¹⁶⁹

Benedikt XVI. ve svých tezích o rozvoji dává částečně za pravdu papeži Pavlu VI., který v ekonomickém rozvoji viděl jako největší pozitivum produkci reálného růstu, přínos prospěchu pro všechny a udržitelnost rozvoje. To, že rozvoj byl a v současné době stále je pozitivním činitelem, který pomohl miliardy lidí vymanit se z bíd a současně některým dalším zemím umožnil stát se účastníky mezinárodní politiky, to vše nepopírá. Na druhou stranu poukazuje na nezvratný fakt, že tento samý rozvoj zatěžuje již vzniklé globální problémy, které jsou v současné době mnohonásobně podtrženy současnou krizí. Technika, globalizovaná společnost, špatné finanční operace, nekontrolované vykořisťování přírodních zdrojů, to vše má vliv na přirozenost člověka a vede k zamyšlení nad řešeními, které by vedly k odstranění vzniklých problémů. Měli bychom se k řešení stávající situace stavět s větším a širším porozuměním, s odpovědností a se zaměřením se na znovuzrození základních hodnot, na nichž bychom postavili lepší budoucnost.¹⁷⁰

V encyklice *Populorum progressio* (1967) papež Pavel VI. říká, že světové bohatství v absolutních číslech roste, ale nerovnosti se zvětšují. Papež Benedikt XVI. však v současnosti vidí problém v tom, že také v bohatých zemích vznikají nové formy chudoby a týkají se nových společenských vrstev. Nemění to nic na tom, že rozdíly mezi přetrvávající nelidskou bídou zůstávají. Hloubka problémů, které zapříčiňují stále větší chudobu, se dostává do oblastí, které málokdo může ovlivnit. Jedná se převážně o korupci, nedodržování lidských práv, což podporují velké nadnárodní společnosti, ale také místní podniky. Vzhledem k těmto pletencům se stává, že pomoc často nedojde do svého cíle kvůli neodpovědnosti. Nejedná se jen o tyto příčiny. Velmi často se rozvoj zabrzďuje také přetrvávajícími kulturními modely a společenskými normami jednání, které jsou příčinou stagnace rozvoje v některých rozvojových zemích.¹⁷¹

Rozvoj musí být v současné době opravdový a integrální, nestačí se pouze zaměřit na rozvoj ekonomický a technologický. Papež Jan Pavel II. viděl zaostalost rozvoje zapříčiněnou ekonomickými a politickými systémy komunistických zemí, neboť v těchto

---

¹⁶⁹ BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 9.

¹⁷⁰ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 21.

¹⁷¹ Srov. tamtéž, č. 22.

zemích nebyla zřejmá pouze zaostalost ve směru politickém a ekonomickém, ale objevovalo se zde hlavně potlačování svobody.¹⁷²

Pavel VI. poukazoval na to, že v době, kdy už mohl hovořit o sociální otázce, která se stala světovou, byl svět méně integrovaný, než je dnes. Ekonomické a politické aktivity se orientovaly pouze na vymezeném území a tím se mohly na sebe vzájemně spoléhat. Výroba byla organizována národně, finanční investice v zahraničí byly velmi omezené a tak mnohé státy mohly určovat ekonomické priority a ovládat jejich plnění. Naopak v dnešní době Benedikt XVI. hovoří o omezeních, která vyplývají právě z globalizované společnosti. Jedná se převážně o mezinárodní hospodářské, obchodní a finanční organizace, které korigují pohyb kapitálu a tím vymezují i politickou moc států. A tuto veřejnou moc je důležité rozumně promyslet, aby byla schopna čelit výzvám dnešního světa. Bylo by žádoucí, aby se zvětšila účast občanů na věcech veřejných.¹⁷³

Pavel VI. vidí cestu k rozvoji člověk a lidstva ve třech hlavních krocích:

- 1) Povinnost k solidaritě
- 2) Povinnost sociální spravedlnosti
- 3) Povinnost k lásce vůči všem

Solidarita a pomoc bohatých států vůči rozvojovým, nastolení sociální spravedlnosti, která je podstatná pro správné fungování v hospodářských vztazích mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi a naposledy láska vůči všem k vytvoření humánnějšího světa, kde nebude docházet k nerovnosti a nespravedlnosti, kde nikdo neudělá nic na úkor druhého.¹⁷⁴

Benedikt XVI. však vidí problém v dnešním globálním trhu, kde jen velmi těžko dosahujeme sociální spravedlnosti. Bohaté země se díky globalizovanému trhu dostávají do oblastí, kde mohou svou výrobu uskutečňovat za podstatně nižší náklady, tím snižují ceny zboží, zvyšují kupní sílu a urychlují míru rozvoje, která je založená na zvýšené spotřebě jejich domácího trhu. To vše ovšem veden k omezení systému sociálního zabezpečení za cenu větší konkurenceschopnosti a to vše vede k ohrožení nejen práv pracujících a základních lidských práv a solidarity, které jsou preferovány sociálním státem. Tímto ztrácí význam systém sociálního zabezpečení v zemích rozvojových a

---

¹⁷² Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 23.

¹⁷³ Srov. tamtéž, čl. 24.

¹⁷⁴ Srov. PAVEL VI., *Populorum progressio*, čl. 44.

chudých. Navíc v současné době vlády rozvinutých zemí chtějí spíše docílit snížení sociálních výdajů a nechat občany, aby si v co nejvyšší možné míře pomohli sami.¹⁷⁵

Rozvoj se ovšem promítá také do oblasti kultury. Ať už se jedná o výměnu kulturního bohatství nebo vzájemného působení kultur jako takových. Ovšem i přes značné vlivy kultury na rozvoj je nezbytně nutné, aby si každý uvědomoval svou vlastní identitu, a to hlavně v současnosti, kdy dochází ke spolupráci lidí z různých kultur a kdy tito lidé přicházejí do styku s různými kulturními zvyklostmi. Nelze považovat různé kultury za něco rovnocenného, což se dnes velmi často stává. Na druhou stranu papež Benedikt XVI. poukazuje na to, že ani kulturní zplošťování není východiskem. Každá kultura má svá specifika a je vždy nutné rozlišovat životní styl a sjednocování jednání. To by vedlo ke ztrátě hlubokého významu kultur jednotlivých národů, ale také jejich tradic, které pomáhají člověku se vyrovnávat se základními otázkami lidské existence.¹⁷⁶

Pavel VI. ve své době viděl, že problém ve formě střetávání civilizací. Definoval tento problém ve smyslu, že kdo se nepodřídí novým podmínkám, zanikne. A u starších lidí se tento předpoklad ukazoval, neboť rodina pro ně byla základní jednotkou, která se vyvíjí v rámci svých tradičních mravů a domnívají se, že od nich se nemá ustupovat. Naproti tomu mladí lidé vidí v nových možnostech a v pokroku obecně, nové příležitosti a tyto tradiční struktury považují za překážku v rozvoji. Proto Pavel VI. ukazuje na nové generační dilema, kde na jedné straně stojí potřeba uchovat si zvyky a víru předků a tím se odpoutat od pokroku a na straně druhé, vyjít vstříc novým technologiím a civilizaci, ale tím se odpoutat od tradic, jež jsou duchovním bohatstvím lidské osoby.¹⁷⁷

Dále pak hovoří o kultuře, kterou má každá země (ať chudá nebo bohatá) a jsou v ní obsaženy opravdové lidské hodnoty. Bylo by opravdovou nerozvážností, aby někdo obětoval tyto lidské hodnoty ve prospěch kulturních hodnot, které jsou nabízeny zvenčí. Problémem pro chudé země může být pokušení, které se naskýtá s úspěchy technické a kulturní civilizace, jimž přináší hmotný blahobyt. Rozvojové země pak musí rozhodnout, jestli přijmout nepravé hodnoty, které kazí charakter lidského života nebo naopak zdravé a užitečné přijmout, aby je ve spojení se svými hodnotami dále rozvíjely.¹⁷⁸

---

¹⁷⁵ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 25.

¹⁷⁶ Srov. tamtéž, čl. 26.

¹⁷⁷ Srov. PAVEL VI., *Populorum progressio*, čl. 10.

¹⁷⁸ Srov. tamtéž, čl. 40, 41.

3.2 Nedostatky společenských zdrojů jako příčina hladu

Rámec rozvoje je dnes mnohvrstevný a má více center. Aktérů a příčin zaostalosti nebo rozvoje je velké množství, a vinu i zásluhy je třeba rozlišovat. Tato skutečnost by nás měla přimět k tomu, abychom se osvobodili od ideologií, jež často uměle zjednodušují realitu, a abychom lidskou dimenzi těchto problémů objektivně zkoumali v jejich komplexnosti.¹⁷⁹

Důležitým aspektem pro integrální rozvoj lidstva nejsou pouze sociálně-ekonomická opatření, neboť předpokladem pro rozvoj je také člověk a tedy jeho láska, rozum a vědění, které musí jít vždy „ruku v ruce“, aby se rozvoj společnosti nepočítal v pouhých statistikách a číslech. Nutnost moudrosti, reflexe a myšlení k odstranění zaostalosti viděl i papež Pavel VI.¹⁸⁰

Pavel VI. také podotýká, že není úkolem jen zvítězit nad hladem a zmírnit chudobu. Podstatou není jen bojovat proti bídě. Hovoří o tom, že z této situace plyne potřeba zajistit každému takové soužití, ve kterém nebudeme rozlišovat rozdíly v původu, náboženství a národnosti, ale bude umožněno každému vést lidský život. Dle jeho názoru se toto může uskutečnit na základě velké míry šlechetnosti, dobrovolných obětí a velkého úsilí od bohatých zemí (lidí). Účinný nástroj proti bídě je zároveň účinným nástrojem rozvoje národů. Proto se také přiklání k vytvoření velkého světového fondu, kam by byla převedená část výdajů na zbrojení, a z něhož by se pomohlo nejchudším národům.¹⁸¹

V mnoha chudých zemích přetrvává v důsledku nedostatku potravy krajní životní nejistota a hrozí prohloubení této situace. Hlad je bezpochyby považován za jeden z největších globálních problémů. Není důsledkem materiálních nedostatků, ale spíše nedostatků společenských zdrojů. Postrádáme takové ekonomické instituce, které by vytvořily systém pravidelného a dostatečného přístupu k potravinám a vodě v okamžiku, kdy nastane potravinová krize z důvodu přírodních katastrof nebo v důsledku neodpovědné národní či mezinárodní politiky. Problém hladu je nutné řešit jako dlouhodobý problém, kdy se musíme zaměřit na odstranění strukturálních příčin, na podporu zemědělství v nejchudších zemích. To vše lze zajistit finančními prostředky směřujícími do infrastruktury, do zavodňování, dopravy, ale také organizací trhů, rozšíření zemědělských technik, k celkově lepšímu využití lidských, přírodních,

¹⁷⁹ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 22.

¹⁸⁰ Srov. tamtéž, čl. 30, 31.

¹⁸¹ Srov. PAVEL VI., *Populorum progressio*, čl. 47, 51.

společenských a ekonomických zdrojů přímo v místě pomoci, což by vedlo a zajistilo dlouhodobou udržitelnost. Tak nelze učinit bez zapojení místních komunit, které by samo rozhodovaly o tom, jak a která půda se bude využívat. Právo na výživu a na vodu je důležité pro uznání dalších práv, neméně potom práva základního, a to práva na život.¹⁸²

Dále Benedikt XVI. uvádí, že solidární účast na rozvoji chudých zemí je částí k řešení aktuální globální krize. Podporou ekonomicky chudých zemí ve formě finanční, může vést k ekonomickému růstu, ale i přesto udržet výrobní kapacitu bohatých zemí, kde je možno pozorovat vliv ekonomické krize.¹⁸³

V souvislosti s chudobou a hlavně s hladovějícím obyvateli rozvojových zemí Benedikt XVI. klade důraz na úctu k životu. Ta musí být vždy brána v potaz, když hovoříme o rozvoji národů. Je cestou k širšímu chápání chudoby a zaostalosti jako takové. V souvislosti s chudobou a úctou k životu je v mnoha zemích řešena otázka úmrtnosti, a to hlavně dětské. Vzhledem k tomu, že v různých zemích celého světa do otázky přijímání života zasahují politické systémy a snaží se propagovat nejen programy demografické kontroly antikoncepce, ale také propagují to nejhorší, nutí ženy k potratům. Ovšem tento systém funguje i v mnoha rozvinutých zemích, kde je velmi rozšířena legislativa odporující životu, která ovlivňuje morální zvyklosti a praxi a tím se šíří podvědomí lidí a jejich neochota přijmout dítě.¹⁸⁴

Nezvratným faktem se ukazuje být to, že do těchto politicky prosazovaných zájmů se zapojují i některé nevládní organizace, které aktivně šíří možnost interrupce (převážně v chudých zemích, kde přistupují i k prosazování sterilizace, a to i bez vědomí žen, kterých se to týká). Jak Benedikt XVI. podotýká, často se ukazuje i to, že některé složky rozvojové pomoci jsou vázány na zdravotnickou politiku, převážně pak přísné kontroly porodnosti. V souvislosti s těmito tématy se často hovoří o požadavku legalizace eutanázie, která již v některých státech právně uznána je.¹⁸⁵

O úctě k životu hovoří také *Gaudium et spes* (1965). Každý by měl druhého považovat za své druhé já. Vše, co nás staví přímo proti životu (vraždy, potraty, eutanázie apod.), vše, co porušuje nedotknutelnost lidské osoby (tělesné, duševní mučení, násilí), to, co uráží lidskou důstojnost (nelidské životní podmínky, otroctví, prostituce), ale také nerovné podmínky práce (s lidmi je zacházeno jako s výrobními prostředky a

---

¹⁸² Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 27.

¹⁸³ Srov. tamtéž, čl. 27.

¹⁸⁴ Srov. tamtéž, čl. 28.

¹⁸⁵ Srov. tamtéž, čl. 28.

není brána v potaz jejich svoboda a odpovědnost), vše toto je považováno za projev neúcty k životu a hlavně k člověku, je to projev zla ve společnosti.¹⁸⁶

3.3 Ekonomický rozvoj a občanská společnost

Dle Draghiho člověk, oproti státu, ztrácí v boji o moc a bohatství veškerý smysl pro etické jednání. A touto cestou nelze jít. Již Aristoteles ekonomii charakterizoval jako vědu, která se pojí s úsilím o mravnost. Dle sociálního učení církve je nezávislost ekonomické vědy lhostejností k etice a nabádá člověka k zneužívání ekonomických nástrojů. V době globalizace, kdy je oslabeno národní působení vlády ekonomie, nutno zdůraznit, že každé ekonomické rozhodnutí má následky mravního rázu. Trh potřebuje hybné síly, tedy lidi, ale i všechny jejich aktivity, které musí směřovat ke společnému dobru.¹⁸⁷

Benedikt XVI. se domnívá, že dnešní člověk se často uzavírá do myšlenky, že pouze on sám je původcem sebe sama, svého života i společnosti. Uvažuje tak nad sebou z důvodu přílišné uzavřenosti do sebe sama. Nelze popřít, že náchylnost člověka ke zlu nevychází z minulosti, z prvotního hříchu. Tato hříšnost člověka ovládá i v oblasti ekonomie. Hříšnost člověka dokazuje i obraz člověka v dnešní době, kdy z jeho přesvědčení o vlastní soběstačnosti a schopnosti odstranit zlo vlastním přičiněním, dovedlo člověka k tomu, že své štěstí a spásu vidí v blahobytu a společenských aktivitách.¹⁸⁸

„Přesvědčení, že hospodářství si žádá autonomii a nesmí přijímat žádné morální „vlivy“, přivedlo člověka dokonce až k ničivému zneužívání ekonomických nástrojů. Tyto názory vedly dlouhodobě k ekonomickým, společenským a politickým systémům pošlapávajícím svobodu lidské osoby i společenských útvarů, a právě proto nebyly s to zajistit spravedlnost, kterou slibovaly.“¹⁸⁹

Trh je postaven na principu komutativní spravedlnosti, která usměrňuje vztahy dávání a přijímání mezi rovnocennými partnery, ale papež Benedikt XVI. stejně jako sociální učení církve zdůrazňuje také distributivní spravedlnost a sociální spravedlnost v tržní

---

¹⁸⁶ Srov. *Gaudium et spes*, čl. 28.

¹⁸⁷ *Bez etiky není možný rozvoj*, [online]. Poslední aktualizace 2009, [cit.4.1.2012], Dostupné na: www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=11505.

¹⁸⁸ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 34.

¹⁸⁹ BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 34.

ekonomice. Bez solidárního jednání postaveného na vzájemné důvěře nemůže trh zcela plnit svou vlastní ekonomickou funkci. Zde papež Benedikt XVI. cituje také encykliku *Populorum progressio* (1967), neboť Pavel VI. zde hovoří o tom, že samotný ekonomický systém by obecným uplatňováním spravedlnosti získal, protože bohaté země by z rozvoje chudých zemí měly prospěch jako první.¹⁹⁰

To potvrzuje také požadavek Pavla VI. k vytvoření takového modelu tržní ekonomiky, který by směřoval k tomu, že bude schopen zapojit všechny národy – ne pouze ty, které mají odpovídající možnosti a schopnosti.¹⁹¹

Ovšem ani ekonomická aktivita není zdrojem pro vyřešení veškerých sociálních problémů. Tato aktivita musí směřovat ke společnému dobru, o což se má starat hlavně politická obec. Oddělovat ekonomickou aktivitu, která se zaměřuje na vytváření bohatství, a politickou činnost, která se orientuje na uplatňování spravedlnosti, vede k nevyváženosti. Trh nesmí fungovat jako bojiště chudých s bohatými, ale není samostatnou jednotkou, je vždy ovlivňován (buď různými ideologiemi, kulturními danostmi, ale může být také negativně ovlivňován těmi, kteří sledují pouze sobecké cíle).¹⁹²

Ekonomika jako taková je činností, která formuje také přátelské, vzájemné a solidární vztahy ve společnosti. Není antisociální či nelidská, naopak je eticky neutrální. Je součástí každého člověka a jeho aktivit, a proto je považována za lidskou.¹⁹³

Sociální učení církve vyžaduje spravedlnost vždy, neboť má úzkou spojitost s ekonomikou a úzce souvisí také s lidskými potřebami. Každé ekonomické rozhodnutí má morální důsledek. Ekonomika jako taková není pouze o smlouvách, rovnocenných hodnotách a směnných vztazích, ale také o spravedlivých zákonech, přerozdělování politickými subjekty, ale i o skutcích v podobě daru. Globalizační ekonomické procesy v dnešní době vyžadují převážně smluvní směnu, ale jsou závislé také na politických zásadách a potřebách daru.¹⁹⁴

Vzhledem k ekonomickým, hospodářským a politickým procesům vyvstává otázka, zda je potřeba vytvářet občanskou společnost. Jan Pavel II. se domníval, že občanská společnost je důležitá. Vnímá ji jako prvek, který tvoří mezi trhem a státem důležitou strukturu, jejímž základem je nezištnost a bratrství. Nezištnost jako fundament hlavně

---

¹⁹⁰ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 35.

¹⁹¹ BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, čl. 39.

¹⁹² Srov. tamtéž, čl. 36.

¹⁹³ Srov. tamtéž, čl. 36.

¹⁹⁴ Srov. tamtéž, čl. 37.

v současné globalizované společnosti, neboť je v ní zárodek solidarity a odpovědnosti za spravedlnost a společné dobro mezi aktéry ekonomických vztahů.¹⁹⁵

Říká také, že „národy potřebují zreformovat některé nespravedlivé struktury a zejména své politické instituce, aby nahradily úplatkářské, diktátorské nebo autoritářské režimy demokratickými, které umožňují účast občanů na vládě. To je proces, který si přejeme, aby se šířil a upevňoval. Neboť „zdravé“ politické společenství, projevující se dobrovolnou a odpovědnou účastí všech občanů na veřejných záležitostech, právní jistotu, respektováním a povznášením lidských práv – je nutnou podmínkou a spolehlivou zárukou rozvoje „celého člověka a všech lidí“.¹⁹⁶

Pro Benedikta XVI. jsou ekonomické subjekty (trh, stát a občanská společnost) základem celé ekonomie. Trh by měl být poskytovatelem svobodných podmínek a rovných příležitostí, stát vystupovat jako dohlížitel nad spravedlností a odpovědností a občanská společnost, která se též zakládá na solidaritě, spravedlnosti, ale hlavně na odpovědnosti za všechny, tedy uskutečňuje společné dobro. V případě, kdy se tyto tři dimenze spojí, dochází ke zcivilizování ekonomiky. Tato skutečnost však dává hlavně prostor pro vznik organizací, jejichž hlavním a posledním cílem není pouhý zisk, ale cíle směřující k sociálním otázkám a vzájemné pomoci.¹⁹⁷

3.4 Rozvoj národů, práva a povinnosti a životní prostředí

Moderní společnost je vyznačována příslušností občanů k ústavě. Ústavy se pro nás staly právními dokumenty, které nám na jedné straně práva zaručují, na druhé straně přesně vymezují a ohraničují působení svrchované moci. Moderní legalita tak byla definována jako idea, že lidé se rodí a zůstávají svobodní a rovní co do svých práv a zákon je výrazem obecné vůle.¹⁹⁸

Erich Fromm říká, že dnešní člověk je ve své podstatě svobodný, ale faktem zůstává, že s jeho svobodou je stále manipulováno, ale více skrytě. Individualismus člověka přejímá své příkazy, závazné normy a hodnoty z vládnoucích představ o tom, co je obecně považováno za psychicky normální, vědecky zdůvodnitelné a hlavně, co je přijatelné z hlediska veřejného mínění. Člověk je dnes v podstatě automat, přestává být

¹⁹⁵ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 38.

¹⁹⁶ JAN PAVEL II., *Sollicitudo rei socialis*, čl. 44.

¹⁹⁷ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 38.

¹⁹⁸ Srov. PRIBÁŇ, J., *Hranice práva a tolerance*, s. 47-48.

sám sebou a přejímá takovou formu osobnosti, která se od něj očekává a ostatními schvalována.¹⁹⁹

Mnoho lidí se dnes přiklání k názoru, že kromě sebe nejsou nikomu nic povinováni. Domnívají se, že jsou nositeli pouze práv, a často mají velké obtíže s dozráváním k odpovědnosti za integrální rozvoj svůj i druhých lidí. Je tedy důležité podněcovat novou reflexi o tom, že práva, nemají-li se stát čirou svévolí, předpokládají povinnosti. V současnosti jsme svědky tíživého protikladu. Na jedné straně se vymáhají práva, mající nahodilý a postradatelný ráz, přičemž se nárokuje jejich uznání a šíření ze strany veřejných struktur, a na druhé straně jsou zneuznávána a pošlapávána elementární základní práva velké části lidstva.²⁰⁰

Přílišné zdůrazňování práv ústí v opomíjení povinností. Povinnosti vymezují práva, protože poukazují na antropologický a etický rámec, jehož jsou práva součástí, aby se nestala svévolí. Povinnosti proto posilují práva: povinnosti podněcují k obraně a prosazování práv jako k úkolu, který je třeba přijmout ve službě dobru.²⁰¹

Benedikt XVI. ve své encyklice posuzuje práva a povinnosti v širším rámci, spojené s populačním růstem, který považuje za důležitý aspekt opravdového rozvoje, neboť se týká nezadatelných hodnot života a rodiny. On sám nepovažuje populační růst za hlavní příčinu zaostalosti. Poukazuje na fakt, kdy s rozvojem v rozvinutých zemích bylo dospěno také ke snížení dětské úmrtnosti a prodlužování průměrného věku, ale také na propuknutí krize společnosti v zemích, kde se porodnost snížila. Některé země se dokonce díky velkému počtu obyvatel dokázaly vymanit z chudoby, naopak země, kde se porodnost snížila i pod hranici „prosté reprodukce“ vykazují známky zvýšených nákladů na systém sociálního zabezpečení, kdy nadměrné finanční prostředky vynaložené na sociální zabezpečení nemohly být použity například k investování apod.²⁰²

Naopak Pavel VI. populační růst ve své době viděl jako překážku rozvoje. Problém viděl v tom, že se počet obyvatelstva zvyšuje rychleji, než jsou lidé schopni vyprodukovat zdroje obživy. Svým způsobem podporoval brzdění populačního růstu, a to ze strany veřejné moci, avšak samozřejmě v mezích svých pravomocí (osvěta, vhodná opatření v souladu s mravním zákonem apod.)²⁰³

---

¹⁹⁹ Srov. KELLER, J., *Vzestup a pád středních vrstev*, s. 37.

²⁰⁰ BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 43.

²⁰¹ Tamtéž, čl. 43.

²⁰² Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 44.

²⁰³ Srov. PAVEL VI., *Populorum progressio*, čl. 37.

Rozvoj se pojí také se vztahem člověka k přírodnímu prostředí. Benedikt XVI. konstatuje, že jsme toto prostředí dostali darem od Boha a jsme za něj odpovědni, ale nejen ve vztahu k nám samotným, ale také k budoucím generacím a celému lidstvu. Příroda je nám k dispozici ne jako „hromada roztroušených věcí“, ale jako dar Stvořitele, který do ní vložil vnitřní řád, z něž člověk čerpá nezbytné poučení, „aby ji obdělával a chránil“. „Je třeba zdůraznit, že v rozporu s opravdovým rozvojem je i to, když je příroda pokládána za něco důležitějšího, než lidská osoba. Takovýto přístup ústí do novopohanských postojů nebo do nového panteismu – spásu člověka totiž nelze odvodit ze samotné přírody chápané v čistě naturalistickém slova smyslu. ... Redukování přírody jen na soubor nahodilých údajů je zdrojem násilí vůči životnímu prostředí a povzbuzuje i postoje, které nerespektují ani samotnou lidskou přirozenost. Člověk interpretuje a utváří přírodní prostředí prostřednictvím kultury, jejíž směřování je zase určeno odpovědným užíváním svobody v souladu s příkazy mravního zákona. Projekty integrálního rozvoje nesmí opomíjet příští generace, musí být ochotné k solidaritě a mezigenerační spravedlnosti a zohledňovat řadu kontextů: ekologický, právní, ekonomický, politický a kulturní.“²⁰⁴

Jan Pavel II. ve své encyklice *Sollicitudo rei socialis* (1987) hovoří o omezenosti přírodních zdrojů. Klade všem na srdce, že jejich užívání musíme kontrolovat, neboť některé z nich jsou neobnovitelné a mohlo by dojít k tomu, že z nich v budoucnu nebudeme moc těžit my, natož budoucí generace. Z toho vyplývá, že rozvoj, jeho plánování, užívání přírodních zdrojů a způsob, jakým se z nich těží, nesmíme oddělovat od respektování mravních zákonů. Užívání přírody, možné obnovování zdrojů a důsledky nezřízené industrializace, to vše je předkládáno našemu svědomí jako morální rozměr, podle něhož se pozná skutečný rozvoj.²⁰⁵

Problémem v otázce životního prostředí stejně jako u různých ekonomických teorií je i pro Benedikta XVI. problém energetiky. On však tento problém nevidí pouze v neobnovitelnosti těchto zdrojů, ale převážně v tom, že státy, mocenské skupiny a mezinárodní společnosti hromadí zásoby těchto neobnovitelných zdrojů energie, což je překážka v rozvoji zemí chudých. V důsledku to pak znamená, že chudé země nemají k těmto zdrojům přístup a to hlavně proto, že nemají ekonomické prostředky, aby si vyjednali přístup, a nejsou schopni, z finančních důvodů, začít výzkum alternativních zdrojů. I přesto, že většina těchto zdrojů se vyskytuje právě v chudých zemích, vede boj

²⁰⁴ BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 48.

²⁰⁵ Srov. JAN PAVEL II., *Sollicitudo rei socialis*, čl. 34.

o tyto zdroje k vykořisťování a konfliktů, které mají ještě větší dopad na jejich rozvoj. Proto Benedikt XVI. poukazuje na to, že do této situace by se měly angažovat mezinárodní organizace, které budou institucionálními způsoby regulovat spotřebu neobnovitelných zdrojů a to tak, že do nich budou zahrnuty také země chudé a byli součástí plánování budoucnosti.²⁰⁶

Řešení se pro Benedikta XVI. jasně ukazuje v morální potřebě obnovy solidarity. Dále pak, aby rozvinuté státy začaly postupně snižovat svou energetickou náročnost a to nejen technologiemi zpracování, ale také větší ekologickou citlivostí svých občanů.²⁰⁷

Znovu zde Benedikt XVI. podotýká důležitost odpovědnosti každého z nás. „Bylo nám povoleno čerpat užitek z přírody, využívat nových technologií, abychom mohli přijmout a dávat obživu populaci, ale také ji musíme chránit a pečovat o ni, aby tyto užítky měly i další generace. Ochrana životního prostředí, zdrojů a klimatu si žádá, aby všichni mezinárodně zodpovědní představitelé činili společně a tím prokázali, že jsou schopni jednat v souladu se zákony a v solidaritě s nejslabšími oblastmi naší planety. Jedním z největších úkolů ekonomie je co nejefektivnější využívání (nikoli zneužívání) přírodních zdrojů.“²⁰⁸

Poukazuje také na to, že to, jak jednáme s životním prostředím je ukázkou toho, jak zacházíme sami se sebou. Je nanejvýš nutné, abychom přehodnotili svůj způsob života a začali se zajímat o nové způsoby, které budou v zájmu společného růstu. Každý projev nesolidárnosti škodí životnímu prostředí, ale i naopak zhoršení životního prostředí evokuje nespokojenost v sociálních vztazích. Benedikt XVI. vidí celkový problém nerespektování ekologie člověka v morálním stavu společnosti. Naše povinnosti vůči životnímu prostředí jsou propojeny s povinnostmi vůči lidské osobě i ve vztahu k druhým.²⁰⁹

3.5 Spolupráce lidské rodiny

Pavel VI. tvrdí, že člověk není sám sebou ve svém sociálním prostředí, kde má nejdůležitější a prvotní význam rodina. Rodina je pro něj jednotkou, kde si různé

---

²⁰⁶ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 49.

²⁰⁷ Srov. tamtéž, čl. 49.

²⁰⁸ BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, 50.

²⁰⁹ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, 51.

generace vzájemně pomáhají, předávají si moudrosti a sladují lidská práva s požadavky společenského života, rodina je základem společnosti.²¹⁰

Benedikt XVI. říká, že „jeden z nejbolestivějších druhů chudoby, kterou člověk může zakoušet, je samota. Člověk je odcizen, když je sám nebo když se odtrhává od reality. Celé lidstvo je odcizeno, když důvěřuje pouze lidským plánům, ideologiím a falešným utopiím. Rozvoj národů závisí hlavně a především na uznání, že lidský rod je jedinou rodinou, která spolupracuje v pravém společenství a je tvořena subjekty, které nežijí prostě jeden vedle druhého. Člověk se svou duchovní přirozeností se formuje v mezilidských vztazích. Nezávislá svou hodnotu izolací, ale právě navazováním vztahů. Totéž platí i pro národy.“²¹¹

Do rozvoje jsou zahrnuty tedy nejen pouhé osoby, ale také národy a ti všichni vytvářejí komunitu jedné rodiny, která je tvořena solidaritou a spravedlností a pokojem.²¹²

Jednota lidského rodu nevychází pouze z křesťanského zjevení. I další náboženství se zasazují o bratrství a pokoj a i tato náboženství mají význam pro integrální rozvoj člověka. Jsou však i náboženství, která se brání lidskému rozvoji, neboť nezavazují člověka ke společenství, ale izolují ho a vedou k hledání individuálního blahobytu. Z toho vyplývá, že pokud říkáme, že pro rozvoj je zapotřebí náboženství a kultur různých národů, pak je ale musíme rozlišovat. A rozlišovat musíme přínosy těchto kultur a náboženství.²¹³

V rámci lidské rodiny a kultury se Benedikt XVI. opět vrací k rozvojové spolupráci, jež se nesmí týkat pouze ekonomické dimenze. Pokud není brána v potaz kulturní identita a hodnoty vlastní i druhé strany, pak nelze navázat smysluplný dialog s občany chudých zemí. Každá rozvíjející země by neměla zapomínat na ctnosti, které jí umožnily rozkvět a měla by vždy zůstat věrná svým tradicím a nenadřazovat jim mechanismy globalizované technologické civilizace.²¹⁴

S přístupem k solidaritě a v souvislosti současné ekonomické krize Benedikt XVI. také podotýká důležitost přístupu ke vzdělání, které zdůrazňuje jako podmínku pro mezinárodní spolupráci. Ovšem nemyslí tím pouze školní vzdělání, ale také obecné vzdělání, které formuje lidskou osobu. Ke vzdělání je nutně zapotřebí pochopení lidské

---

²¹⁰ Srov. PAVEL VI., *Populorum progressio*, čl. 36.

²¹¹ BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, 53.

²¹² Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, 54.

²¹³ Srov. tamtéž, 55.

²¹⁴ Srov. tamtéž, 59.

osobnosti a její přirozenosti. Ke vzdělání není potřeba pouze ekonomických a technických prostředků, ale také pedagogické metody, které pomáhají lidské realizaci.²¹⁵

V úvahách o rozvoji musíme zdůraznit také spojitost chudoby a nezaměstnanosti. Chudoba v této souvislosti vzniká v důsledku s porušováním důstojnosti lidské práce (omezováním možností a zlehčováním hodnoty práce i práv – spravedlivá mzda, zabezpečení osoby pracujícího a jeho rodiny).²¹⁶

Z důvodu nezadržitelného růstu globální vzájemné závislosti a uprostřed probíhající světové recese je silně pocíťována potřeba reformy Organizace spojených národů a mezinárodní ekonomické a finanční architektury, aby se pojmu rodina národů dostávalo reálných a konkrétních obrysů. Někteří lidé také cítí nutnost najít nové formy pro uskutečňování zásady „odpovědnosti za ochranu“ a pro to aby při hledání společných řešení byl účinnější hlas přiznán i chudším národům. Zdá se potřebné s ohledem na politické, právní a ekonomické uspořádání, které by posilovalo a orientovalo mezinárodní spolupráci k solidárnímu rozvoji všech národů. Řídit světovou ekonomiku, obnovit ekonomiky zasažené krizí, a tak zabránit zhoršení současné krize, které by vedlo k ještě větším nerovnostem; vhodným způsobem zabezpečit celkové odzbrojení, dostatek jídla a mír; zajistit ochranu životního prostředí a regulovat migrační pohyby – to všechno si naléhavě žádá existenci opravdové světové politické autority. Tato autorita by se musela řídit právem, důsledně se držet zásad subsidiarity a solidarity, být zaměřena na uskutečňování společného dobra a zasazovat se o uskutečňování opravdového integrálního rozvoje, inspirovaného hodnotami lásky v pravdě.²¹⁷

3.6 Rozvoj národů a technika

„Rozvoj národů je niterně spojen s rozvojem každého jednotlivého člověka. Lidská osoba je svou přirozeností dynamicky zaměřena k vlastnímu rozvoji. Rozvoj přitom není pouze výsledkem přirozených mechanismů, protože každý ví, že je schopen dělat svobodná a odpovědná rozhodnutí. Rozvoj není ponechán ani naší libovůli, neboť všichni víme, že sama naše existence je nám darována ...“ Rozvoj lidské osoby upadá, pokud si člověk nárokuje, že je jediným a vlastním tvůrcem sebe sama.²¹⁸

---

²¹⁵ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, 61.

²¹⁶ Srov. tamtéž, 63.

²¹⁷ BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, 67.

²¹⁸ Tamtéž, 68.

Pro Benedikta XVI. rozvoj upadá, když se člověk domnívá, že pomocí technologie je schopen vytvořit lidskou osobnost. Pokládá to do stejné roviny, jako když se lidé domnívají, že je ekonomický rozvoj dobrý, když je dán do rukou finančních organizací, které podporují více nepřirozený a konzumní růst než rozvoj ekonomik států obecně.²¹⁹

V pastorální konstituci *Gaudium et spes* (1965) je poukázáno na to, že „člověk vždy rozvíjel svůj život prací a důvtipem. Vědou a technikou došel až k nadvládě nad téměř celou přírodou. Ale po celou dobu je nutné myslet na to, že člověk má větší cenu pro to, co je, než pro to, co má. Vše, co člověk udělá pro větší spravedlnost, lidštější uspořádání společenských vztahů, je cennější než technický pokrok.“²²⁰

Benedikt XVI. sice vidí v technice autonomii a svobodu pro člověka, dovoluje nám snižovat nebezpečí, šetřit námahu a zlepšovat životní podmínky. Také to, že člověk v technice rozpoznává sám sebe a uskutečňuje své lidství. Ukazuje touhu člověka po rozvoji. Na druhou stranu vyvstává negativní aspekt a tím je, že si vlastně technika vystačí sama. Hrozí nebezpečí, že nás nové technologie ovládnou a uzavřou do sebe a my bychom pak nenacházeli jiný smysl než ten, který jsme si vytvořili sami.²²¹

Klíčem k rozvoji je však pro Benedikta XVI. rozum. Člověk, i přesto, co činí pomocí techniky, má stále smysl pro lidské jednání a jeho jednání je výrazem jeho odpovědné svobody. Technika člověka přitahuje hlavně z toho důvodu, že mu ukazuje nové možnosti a zbavuje ho fyzických omezení. „Lidská svoboda je však ve vlastním smyslu sama sebou jen tehdy, pokud na okouzlení technikou odpovídá rozhodnutími, jež jsou plodem morální odpovědnosti.“ Z toho vyplývá potřeba vychovávat lidi k eticky odpovědnému užívání techniky. Je nutné se oprostít od úžasu nad možnostmi, které technika nabízí a znovu přijmout pravý smysl pro svobodu.²²²

Rozvoj nejde ruku v ruce s automatickými a neosobními tržními či mezinárodněpolitickými silami, potřebuje každého jednotlivého člověka, ekonoma, politika, prostě poctivé lidi, kteří ve svém svědomí požadují společné dobro. Nezbytná je proto jak profesní kompetence, tak i mravní integrita. Pokud je žádoucí technika, pak dochází k záměně účelu za prostředky a jediným cílem se stává zisk, upevnění moci apod. Proto v ekonomických, finančních a politických vztazích stále vidíme pouze strádání, nepochopení a nespravedlnosti.²²³

---

²¹⁹ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 68.

²²⁰ *Gaudium et spes*, čl. 33.

²²¹ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 69, 70.

²²² Srov. tamtéž, čl. 70.

²²³ Srov. tamtéž, čl. 71.

Benedikt XVI. konstatuje také nebezpečí techniky v tom, když bude mír považován za její produkt. Mír je ovšem založen nejen na zřeknutí se války a na rovnováze sil, budujeme ho den za dnem usilováním o řád a spravedlnost mezi lidmi, tak ho charakterizoval Pavel VI. Benedikt XVI. ale vidí budování míru v diplomatických kontaktech, ekonomických a technologických výměn, kulturních setkání, dohod na společných projektech, přijetí společných závazků. To vše má omezit válečné hrozby a odvrátit teroristické pokusy. Ovšem nelze jen staticky říct, že to vše bude stačit. Samozřejmě se vše musí odvíjet od hodnot lidského života a úkolu, dát rozvoji a míru plně lidský smysl.²²⁴

Do technologie dnes nepochybně patří sdělovací prostředky. Nabízejí sice větší komunikační a informační možnosti a odrážejí univerzální hodnoty (pokud jsou organizovány ve světle obrazu člověka a společného dobra), ale zároveň nejsou podporou svobody, nefungují ve prospěch globalizace rozvoje a demokracie, neboť se nesoustředí na povznesení důstojnosti lidské osoby a národů. Mohou se stát přínosem pouze tehdy, pokud budou nástrojem podporující univerzální účast na hledání toho, co je spravedlivé.²²⁵

K rozvoji v rámci využití kulturní oblasti a oblasti technickovědeckého zkoumání patří bioetika. Je dnes velmi diskutovaným oborem. Benedikt XVI. konstatuje, že v ní jde radikálním způsobem o samu možnost integrálního lidského rozvoje. Tento jistý druh nadvlády nad životem směřuje mysl člověka k tomu, že může vše.²²⁶

„Rozvoj vyžaduje nové oči a nové srdce, schopné *překonávat materialistický pohled na lidské události* a rozpoznat v rozvoji něco „více“, co technika dát nemůže. Na této cestě je možné sledovat integrální rozvoj lidstva: jeho orientačním kritériem je hnací síla *láska v pravdě*.“²²⁷

---

²²⁴ Srov. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 72.

²²⁵ Srov. tamtéž, čl. 73.

²²⁶ Srov. tamtéž, čl. 75.

²²⁷ BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate*, čl. 77.

Závěr

Rozvoj lidské společnosti se v současné době otřásá ve svých základech. Je bezpochyby zřejmé, že globalizovaná společnost začíná více uvažovat o chybných krocích, které dělá při cestě k rozvoji, ale toto uvědomění si je zatím velice sporadické.

Úkolem této práce bylo reflektovat pohled na některé globální problémy nejen prostřednictvím encyklik, ale také se zaměřit na spektrum politickým a ekonomických názorů a teorií a analyticky ukázat různost těchto pohledů v souvislosti s etickými aspekty a morálkou. Práce seznamuje čtenáře s některými nejdůležitějšími globálními problémy, které sužují mnohé části světa, dále potom charakterizuje základní principy sociálního učení církve a to z pohledu církevních dokumentů a v neposlední řadě ukazuje postoj k rozvoji papeže Benedikta XVI. v jeho encyklice *Caritas in veritate* (2009) a porovnání s encyklikou papeže Pavla VI. *Populorum progressio* (1967). Práce přináší pohledy na problematiku rozvoje jak ze strany ekonomických, filosofických a sociologických teorií, tak ze strany sociálního učení církve.

Rozvoj se z historického hlediska vyvíjí postupně a je často brzděn různými systémy, ideologiemi, byrokracií a dalšími vlivy. Asi největší vliv na rozvoj měly totalitní režimy, které postupně ovládali mnoho států po více než padesát let. V současné době se náš pohled na rozvoj více upíná k tomu, jak zabránit dopadům, které má na svět a především na rozvojové státy, životní prostředí a lidskou osobnost obecně. Je nepopíratelným faktem, že rozvoj byl v minulosti a je i v současné době orientován hlavně na zisk a potřebu bohatství, aniž by byly brány v potaz individuální potřeby lidí, jednotlivých zemí, kulturní zvláštnosti různých komunit, ale i potřeba zachování přírodního prostředí pro další generace.

Globalizace, která dnes prostupuje celým světem, vytváří jednolitý komplex zemí jednajících v souladu s pravidly, které určují mezinárodní a nadnárodní organizace a společnosti. Rozvoj je tak stále sledován hlavně v ekonomických či hospodářských ukazatelích a jejich výsledky jsou strategické pro další plánování postupu v oblasti dalšího rozvoje. Na základě těchto skutečností je bezesporu důležitý Index lidského rozvoje, který je součástí Rozvojového programu OSN již od roku 1990 a je založen na třech hlavních ukazatelích – lidské zdraví, úroveň vzdělání a hmotná životní úroveň. Díky tomuto programu můžeme vidět také rozvoj z jiného pohledu, ne pouze z pohledu

ekonomického a také nám ukazuje opravdu závažnou situaci ve státech Subsaharské Afriky a dalších států, které se umístily na posledních žebříčcích této studie.

Vliv globalizace na rozvojové země má neskutečné a negativní dopady na jejich vlastní rozvoj. I přesto, že jsou tyto země často „dárci“ přírodních surovin pro výrovu a rozvoj v zemích rozvinutých, dopad užívání těchto surovin je pro tyto země nenapravitelný. Je nutné hledat taková řešení, abychom rozvojové země co nejvíce zapojily do ekonomických i hospodářských aktivit celého světa, neboť bez naší pomoci nejsou a za negativního působení v jejich oblastech, nejsou sami schopni se vymanit z problémů jako je chudoba, hlad, epidemie, nedostatek pitné vody apod.

Papež Benedikt XVI. se snaží ve své encyklice poukázat na nutnost větší spolupráce, solidarity, respektu, ale také na poskytnutí možnosti, aby tyto země bojovali s problémy sami, za naší aktivní spolupráce a pomoci. Navíc upozorňuje na nebezpečí, které vychází z globalizace. Obává se ztráty lidské jedinečnosti a svobody, v rámci budování globálního světa, kde se všichni spojí v jednu komunitu. Upozorňuje nejen na práva obyvatel, ale také na jejich povinnosti, dále na potřebu ochrany životního prostředí a na odvrácení se od konzumního způsobu života. Dále vidí velké nebezpečí globalizace v tom, že se lidé odvracejí od tradičních kultur a významně se orientují na spojení člověka s technikou, která ho naprosto ovládá, protože mu dává nové možnosti.

Práce se snaží reflektovat etické principy rozvoje, jakými jsou například solidarita, subsidiarita, obecné dobro, personalistický princip, lidská důstojnost a na provázanost těchto principů v rozvoji národů a v rozvoji člověka. Ukazuje jak potřebu demokratického uspořádání států a formování občanské společnosti, tak na druhé straně i sílu a uplatňování moci mezinárodními organizacemi, které v otázce rozvoje hrají primární roli.

Domnívám se, že každý rozvoj by měl směřovat nejen k rozvoji ekonomiky a hospodářství, ale také k rozvoji člověka jako jednotlivce. I přesto, že bohaté země by měli být solidární, činí tak většinou na úkor zemích rozvojových. Náš rozvoj a naše pomoc by se měly orientovat nejen na problémy, jakými jsou chudoba, hladomor, epidemie, nedostatek přírodních surovin, nízká úroveň vzdělání, ale také na společenské a morální hodnoty. Každý z nás, i obyvatel rozvojové země, toužíme po obyčejných věcech, máme naprosto základní potřeby. Musíme si však uvědomit, že k uspokojování těchto potřeb a k získání těchto věcí, máme mnohem bližší cestu než lidé chudí. Nemůžeme být nečinní. Je to naše společná planeta a měla by to být právě spolupráce a solidarita, která bude rozvíjet celý svět. Nemůžeme se otáčet zády k problémům, které

rozvoj skýtá, i přesto, že se odehrávají tisíce kilometrů od našeho domova, neboť jejich dopad a šíření bude mít v budoucnosti vliv právě i na nás a hlavně na naše budoucí generace.

Seznam použitých zdrojů:

Literatura:

CIHELKOVÁ, E. *Světová ekonomika*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0193-6.

FURGER, F. *Etika seberealizace, osobních vztahů a politiky*. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1061-0.

Globální problémy a rozvojová spolupráce: témata, o která se lidé zajímají. 2. aktualizované vydání. Praha: Člověk v tísní, 2008. ISBN 978-80-86961-55-2.

HÝBNEROVÁ, S. *Mezinárodní vztahy po roce 1945*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2003. ISBN 80-7184-540-X.

CHOMSKY, N. *Hegemonie nebo přežití: americké tažení za globální nadvládou*. Praha: Mladá fronta, 2006, ISBN 80-204-1351-0.

KELLER, J. *Teorie modernizace*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-86429-66-3.

KELLER, J. *Vzestup a pád středních vrstev*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-95-8.

KRUGMAN, P. *Návrat ekonomické krize*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2009. ISBN 978-80-7021-984-3.

MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*. Svitav: Trinitas, 1998. ISBN 80-86036-07-3.

MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*, II. svazek P-Z. Praha: Nakladatelství Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-1.

MEZŘICKÝ, V. *Globalizace*. Praha: Portál, 1. vydání, 2003. ISBN 80-7178-748-5.

MEŘICKÝ, V. *Perspektivy globalizace*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-846-3.

MÜLLER, K. B. *Politická sociologie: politika a identita v proměnách modernity*. Praha: Portál, 1. vydání, 2008. ISBN 978-80-7367-380-2.

NOVÁČEK, P. *Křižovatky budoucnosti: směřování k udržitelnému rozvoji a globálnímu řízení*. Praha: Nakladatelství G plus G, 1999. ISBN 80-86103-27-7.

NOVÁČEK, P. *Směřování k udržitelnému rozvoji*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2000. ISBN 80-244-0122-3.

PINC, Z., SOKOL, J. *Antropologie a etika*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-372-5.

PONĚŠICKÝ, J. *Člověk a jeho postavení ve světě*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-861-1.

PRIBÁŇ, J. *Hranice práva a tolerance*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-28-1.

ROBEJŠEK, P. *Svět viděný z Řípu: zahraniční politika pro každého z nás*. Praha: Alfa Publishing, 2006. ISBN 80-86851-55-9.

ŠLACHTA, M. *Ohniska napětí ve světě*. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, 2007. ISBN 978-80-86034-74-7.

WAISOVÁ, Š. *Mezinárodní organizace a režimy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-46-7.

Církevní dokumenty:

BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-414-9.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-438-5.

JAN PAVEL II. *Centesimus annus*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-154-7.

JAN PAVEL II. *Sollicitudo rei socialis*. Praha: Zvon, 1987. ISBN 80-7113-154-7.

JAN XXIII. *Mater et magistra*. Praha: Zvon, 1961. ISBN 80-7113-154-7.

JAN XXIII. *Pacem in terris*. Praha: Zvon, 1963. ISBN 80-7113-154-7.

LEV XIII. *Rerum novarum*. Praha: Zvon, 1891. ISBN 80-7113-154-7.

PAVEL VI. *Populorum progressio*. Praha: Zvon, 1967. ISBN 80-7113-154-7.

PIUS XI. *Quadragesimo anno*. Praha: Zvon, 1931. ISBN 80-7113-154-7.

Internetové zdroje:

Deklarace o právu na rozvoj [online]. Poslední aktualizace 2011, [cit. 16.3.2012]. Dostupné na: [www.<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pravu-na-rozvoj.pdf>](http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pravu-na-rozvoj.pdf).

Dynamika demografického růstu a udržitelnosti. [online], [cit.22.3.2012], Dostupné na: [http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/B56F757C1507C286C12570500034BA62/\\$file/5.htm](http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/B56F757C1507C286C12570500034BA62/$file/5.htm)

2011 Human Development Index covers record 187 countries nad territories, puts Norway at top, DR Congo last, English-pdf, [online]. Poslední aktualizace 2011, [cit.7.2.2012], Dostupné na: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/news/title.23451.en.htm>

Charta Organizace spojených národů, [online]. Poslední aktualizace 2011, [cit.22.3.2012], Dostupné na: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojnych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>

Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na léta 2010-2017, pdf [online]. Poslední aktualizace 2010, [cit.7.2.2012], Dostupné na: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/koncepce_publikace/koncepce_zrs_cr_2010_2017.html.

Konec historie nebo konec demokracie? [online]. Poslední aktualizace 2011, [cit. 22.3.2012]. Dostupné na: <http://denikreferendum.cz/clanek/12052-konec-historie-nebo-konec-demokracie>

Mění se životní prostředí aneb z Ria do Ria+20, [online]. Poslední aktualizace 2012, [cit.18.3.2012], Dostupné na: www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=1733.

Předmluva prezidenta republiky ke sborníku CEPu „Koncept občanské společnosti – nepřítel svobodného občana?“, [online]. Poslední aktualizace 2012, [cit.18.3.2012]. Dostupné na: www.klaus.cz/clanky/3048.

Svět směřuje k totalitní globální vládě, tvrdí Havel i Klaus. [online]. Poslední aktualizace 2011, [cit.18.3.2012], Dostupné na: <http://euportal.parlamentnilisty.cz/>.

Zahraníční a bezpečnostní politika, [online]. Poslední aktualizace 2012, [cit.7.2.2012], Dostupné na:http://europa.eu/pol/csfp/index_cs.htm.

Abstrakt

PODLEŠÁKOVÁ, G. Poselství encykliky Caritas in veritate ve světle tradice sociální nauky církve a v kontextu aktuálních politických a ekonomických otázek. České Budějovice, 2012. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologické a sociální etiky. Vedoucí práce: PhDr. Roman Míčka, ThD.

Klíčové pojmy: rozvojová spolupráce, rozvoj, rozvojová země, globalizace, nerovnost, chudoba, solidarita, subsidiarita.

Práce se zabývá etickými aspekty rozvoje. Reflektuje konkrétní etické principy rozvoje jako například solidaritu, subsidiaritu a jejich provázanost v oblasti ekonomické, politické a sociologické. Poukazuje na právo každého člověka na rozvoj v návaznosti na lidskou důstojnost a svobodu člověka.

Zohledňuje pohled sociálního učení církve, papeže Benedikta XVI. a papeže Pavla VI., ale také pohled ekonomický, politický a etický. Práce hledá východiska k efektivnímu rozvoji všech národů a člověka jako jednotlivce.

Abstract

Legacy of the Encyclical Caritas in veritate in the light of tradition of social clerical doctrines in the context of present political and economical matters.

Key words: Development assistance, Development, Underdeveloped country, Globalization, Inequality, Poverty, Solidarity, Subsidiarity.

This thesis deals with the ethical aspects of the development. This thesis deals with te concrete ethical principles of the development such as solidarity, subsidiarity and their interconnection in field of the economic, politics and sociology. It adverts to each man's righta to development accordinf to human dignity and the liberty of man. It considers the perspectives of social clerical doctrines, as well as the Pope Benedikt XVI., the Pope Pavel VI., and the economic, politics and ethical too. The thesis seeks possibilities to effective development all of the nations and man's like individual.